

TOINEN TULENKANTAJUUS

Tulenkantajien kulttuuriliikkeen aatteellinen ja käsitteellinen muutos 1929–1939

Matti Mieskonen
Pro gradu- tutkielma
Turun yliopisto
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Suomen historia
Joulukuu 2011

TURUN YLIOPISTO
Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

MIESKONEN, MATTI: Toinen tulenkantajuus. Tulenkantajien kulttuuriliikkeen aatteellinen ja käsitteellinen muutos 1929–1939.

Pro gradu- tutkielma, 108 s.
Suomen historia
Joulukuu 2011

Maailmansotien välisenä aikakautena vaikuttanutta tulenkantajien kulttuuriliikettä on tutkittu laajalti kirjallisuustieteessä. Yleisesti kirjallisuustiede on katsonut tulenkantajien aikakauden kestäneen 1920-luvun, sillä sen jälkeen ryhmä ei enää luonut kirjallisuutta yhteisen nimen alla. Tästä näkökulmasta käsin 1930-luvulla tulenkantajien nimellä esiintynyt ryhmä on rajattu tarkastelun ulkopuolelle, sillä kulttuuritaistelun sijaan niin kutsuttu toinen tulenkantajuus keskittyi pääasiassa yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Kirjallisuustieteen tutkimustulokset on yleisesti omaksuttu myös osaksi historian tutkimuksen kuvaa tulenkantajista.

Tässä pro gradu- tutkielmassa tulenkantajien käsite problematisoidaan ja kirjallisuuden kontekstin sijaan sitä lähestytään historiallisena ilmiönä. Käsitehistoriallisen tutkimusmenetelmän avulla selvitetään, mitä erilaisia merkityksiä tulenkantajien käsitteeseen maailmansotien välisenä aikana haluttiin sisällyttää. Toisena metodina käytettävä aatehistoria sen sijaan kysyy, minkälaisista aatteellisista lähtökohdista käsin eri tarkastelijat tulenkantajuuden käsitettä lähestyivät. Tarkoituksena ei ole todistaa 1920-luvun tulenkantajuuden jatkuneen seuraavalla vuosikymmenellä muuttumattomana. Sen sijaan tutkimus pyrkii osoittamaan, että alkuperäisen tulenkantajuuden hajoaminen ja muutos toiseksi tulenkantajuudeksi oli pidempi ja moniselitteisempi prosessi kuin mitä aiemmin on annettu ymmärtää.

Tarkastelun keskiössä on 1930-luvulla toiminut Tulenkantajain Seura ja sen äänenkannattaja Tulenkantajat-lehti. Primaariaineistona tarkastellaan tulenkantajien kulttuuriliikkeeseen kuuluneiden Erkki Valan, Katri Valan, Olavi Paavolaisen, Lauri Viljasen ja Martti Haavion kirjoituksia 1920- ja 1930-luvuilta. Tärkeimpiä lähdeteoksia tutkimuskirjallisuudesta ovat tulenkantajista yleisesityksiä kirjoittaneet kirjallisuustieteilijät ja historian tutkijat, joiden tuotannon kanssa tutkimuksessa keskustellaan laajasti.

Historiantutkimuksen kautta tarkasteltuna tulenkantajat eivät edusta ainoastaan kulttuuria ja kirjallisuutta, vaan laajemmin henkilöiden ja aatteiden muutosta ajassa ja tilassa. Tutkimus päättyy näkemykseen, että tulenkantajat on tutkimuskirjallisuudessa liian suoraviivaisesti samastettu eri aikakausien yleisiin piirteisiin. Tulenkantajat on ollut helppompi yhdistää mielikuvaan vapaamielisestä ja kulttuuriystävällisestä 1920-luvun Suomesta kuin osaksi 1930-luvun ideologisia vastakkainasetteluita. Tämänkaltaisen lähestymistapa on kuitenkin hämärtänyt kuvaa tulenkantajien ominaispiirteistä ja ylikorostanut kirjallista näkökulmaa kulttuuriliikkeen historiallisuuden kustannuksella.

Asiasanat: aatehistoria, käsitehistoria, henkilöhistoria, kirjallisuuden historia, kirjallisuus, suomenkielinen kirjallisuus, kirjailijaryhmät, kirjailijat, runoilijat, kulttuuri, kulttuurikritiikki, kulttuurielämä, ideologiat, vasemmistolaisuus, oikeistolaisuus, liberalismi, sosialismi, 1920-luku, 1930-luku.

SISÄLLYSLUETTELO

1. KAHDEN VUOSIKYMMENEN SUKUPOLVI	1
1.1 Mielikuvien tulenkantajat	1
1.2 Kadonneen aikakauden jäljillä	5
1.3 Käsite, aate ja ihminen	9
1.4 Kulttuurin, yhteiskunnan ja historian rajoilla	13
2. 1920-LUKU JA NUORVOIMALAINEN TULENKANTAJUUS	16
3. YLÖSNOUSEMUS VAI UUDELLEENSYNTY?	28
3.1 Politisoituva tulenkantajuus	28
3.2 <i>Tulenkantajat</i> -lehden paluu	35
3.3 ”Nuoren kirjailijapolvemme aatteellisuus”	45
4. AATE JA YHTEISKUNTA	56
4.1 Kansainvälisyys	56
4.2 Kulttuuri	66
4.3 Puolueettomuus ja yksilö	76
5. TOINEN TULENKANTAJUUS	86
6. TULENKANTAJAT HISTORIALLISENA ILMIÖNÄ	92
LÄHTEET	101

1. KAHDEN VUOSIKYMMENEN SUKUPOLVI

1.1 Mielikuvien tulenkantajat

Suomen historiaa käsitteleviin tutkimuksiin on vakiintunut totuttu kaava, jolla maailmansotien välistä aikaa kuvataan. Suomen valtiojohdon 1920-luvun alusta eteenpäin harjoittama ulkopoliittinen eristäytyminen¹ on keskittänyt historiantutkijoiden mielenkiinnon pääasiassa kotimaan sisäisiin tapahtumiin. Keskeisinä teemoina on kerrattu sisäpoliittista kamppailua niin kieliryhmien kuin myös oikeistolinjan ja vasemmiston välillä. Tarinan perusrakenne on kulkenut sisällissodan käyneen kansakunnan rikkonaisuudesta, sitä seuranneesta aitosuomalaisuuden noususta ja vasemmiston tukahduttamisesta 1930-luvun lopun punamulta-konsensukseen, joka viime hetkellä onnistui yhdistämään kansan taisteluun ylivoimaista vihollista vastaan. Tutkijan henkilökohtainen näkökulma on viime kädessä paljastanut, onko aikakausi ollut osoitus totalitarismin läsnäolosta Suomessa vai ainoasta todellisesta itsenäisyyden ajasta maamme historiassa.²

Kaavamaisuus näkyy myös siinä, miten maailmansotien välisen ajan kulttuurivirtauksia on tutkimuksissa esitelty. Totutuina tapa on ollut mainita 1920-luku modernin kirjallisuuden ja runouden esiinmarssiksi Suomessa ja samalla asettaa tulenkantajat tämän modernismin esiin nostajiksi. Tulenkantajien vaikutuksen ei ole nähty jääneen pelkän kirjallisuuden alueelle, vaan heidän nimeään on käytetty synonyymintapaisesti koko sotienvälisen ajan kulttuurielämän kuvaamisessa.³ Jouko Vahtolan kiteytys aiheesta on kuvaava: ”Myös suomenkielisellä puolella nousi vastapainona realismin kansankuvauksille uusi runoileva sukupolvi, joka halusi avata ikkunat Eurooppaan. Suuri osa on ryhmitetty tulenkantajien nimen alle.”⁴

Usealla Suomen 1900-luvun historiaan tutustuneella saattaa olla mielikuvia tulenkantajista. Nuori Mika Waltari matkalla Pariisiin kokemaan suuria illuusioita ja Olavi Paavolainen hänen vierellään etsimässä suurkaupungeista nykyaikaa lienevät mielikuvista tavallisimpia. Kenties joidenkin mieliin palautuu myös Katri Valan vapaamittainen ru-

¹ Seppo Hentilä käyttää 1920-luvun ulkopolitiikasta termiä ”loistava eristäytyminen.” Suhteellisen rauhallista rinnakkaiseloa mm. rajanaapuri Neuvostoliiton kanssa kesti aina vuoteen 1928 saakka. Hentilä 2006, 165.

² Ks. Jutikkala (ym.) 1989, 291-301; Hentilä 2006, 160-170; Klinge 2001, 127-130; Meri 1996, passim. Vahtola 2003, 310-318; Ylikangas 2006, 233-253.

³ Ks. Meri 1996, 164-168; Onnela 1990, 7-8; Vahtola 2003, 298-300; Zetterberg 1995, 73-74.

⁴ Vahtola 2003, 300.

nous hänen ensimmäisessä kokoelmassaan *Kaukainen puutarha*, Lauri Viljasen ajatukset taistelevasta humanismista sekä Martti Haavion akateeminen kansallisromantiikka. Tavallista on myös yhdistää tulenkantajien nimeen ”ikkunoiden avaaminen Eurooppaan”, vaikkei varmuutta olisikaan siitä, mitä lause aiheen kannalta merkitsee. Lisäksi on mahdollista, että vaikkei tulenkantajat nimenä toisi mitään tiettyä mieleen, saatetaan sen nähdä liittyvän jollain tapaa sukupolvien välisiin katkoksiin ja jatkuvuuksiin. Yhteistä kaikille mielikuville silti on, että vaikka ne kaikessa suppeudessaan ja irrallisuudessaan ovat osa maailmansotien välisenä aikana Suomessa vaikuttaneen tulenkantajien kulttuuriliikkeen tarinaa, ei niistä yksikään itsessään kykene vastaamaan kysymykseen, mitä *käsite* tulenkantajat tarkoittaa?

Tulenkantajiin liittyvä käsitteellinen epäselvyys on ilmiönä vanha ja sen voidaan katsoa syntyneen jo maailmansotien välisenä aikana.⁵ Epätietoisuutta ovat herättäneet kysymykset siitä, ketkä 1920- ja 1930-lukujen nuorista kulttuurivaikuttajista tulenkantajiin ovat kuuluneet ja toisaalta, mitkä eri tulenkantajien nimellä kulkeneista ryhmistä ovat olleet aitoja tai vähemmän aitoja.⁶ Tämän tutkimuksen kannalta keskeisin epäselvyyksistä on silti se, tulisiko tulenkantajuus lukea pääasiassa – tai jopa yksin – 1920-luvulle kuuluvaksi ilmiöksi?

Tulenkantajien muodostuessa pääasiassa kirjallisen työn harrastajista on luonnollista, että kirjallisuustieteilijät ovat historiantutkijoita enemmän olleet liikkeestä kiinnostuneita. Kirjallisuustieteilijät ovat silti, osittain varmasti huomaamattaan, tulleet tehneeksi myös historiantutkimusta palvelevaa työtä asettamalla kaunokirjallisuuden analyysin kirjoittajan ja aikakauden kontekstiin. Työ on ollut tämän päivän tutkimuksen kannalta sikäläkin merkityksellistä, että niin sanotun kielellisen käänteen jälkeen ennen historiantutkimuksessa vältellyt kaunokirjalliset teokset ovat tulleet hyväksytyksi lähdeaineistoksi.⁷ Tänä päivänä tulenkantajista tehtävään historiantutkimukseen soveltuvaa kaunokirjallista analyysia on kirjallisuustieteilijöiden ansiosta täten runsaasti saatavilla.

Historiantutkijoiden ja kirjallisuustieteilijöiden lähtökohdat eroavat silti tutkimuskysymysten suhteen paljon toisistaan. Siinä missä kirjallisuustieteilijät ovat pääasiassa kiin-

⁵ Ks. Mauriala 2005, 296-297. Saarenheimo 1966, 9-15. Vrt. Viljanen 1967, 304-305.

⁶ Ks. Haavikko 1976, 13-15; Mäkinen 1989, 17-22; Saarenheimo 1966, 9-15. Vrt. Vehmas 1976, 41-53; Waltari 1980, 67.

⁷ Kielellisen käänteen myötä kokeelliset ja kvantitatiiviset metodit jäivät humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa sivummalle ja tilaa sai kielen ja muiden semioottisten merkkijärjestelmien käyttäminen merkitysten luomisessa. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12.

nostuneita kirjoista kirjailijoiden sijaan, on historiantutkimuksessa tilanne yleensä päinvastainen. Kerttu Saarenheimo on kuvannut tilannetta tulenkantajia käsittelevän tutkimuksensa alustuksessa seuraavasti:

Tässä teoksessa ei ole liioin tarkoitus ryhtyä ensisijaisesti kuvaamaan tulenkantajien vaiheita ja ”iloista, kevytmielistä 20-lukua.” Tämänkertainen näkökulma on avautunut kirjoista, ei niinkään kirjojen kirjoittajista. Aluksi halusin tarkastella 20-luvun kirjallisten aiheiden värikästä kaleidoskooppia. Mutta koska ne motiiviryhmät, jotka tuolloin vuoron perään hallitsivat uutta kirjallisuuttamme, liittyvät tiettyyn elämäystaustaan, olen joutunut työn kestäessä levittämään näkökulmaa kirjoista myös kirjailijoihin, heidän lähtökohtiinsa ja kokemuksiinsa. (...) Tarkoitukseni on tällä selvittelyllä pyytää anteeksi niiltä, jotka odottavat tulenkantajien historiaa. He eivät vielääkään saa sitä.⁸

Saarenheimon alustuksesta käy hyvin ilmi, kuinka haastavaa aiheen rajausta historiallisesti merkityksellisten kirjallisten liikkeiden kohdalla saattaa olla. Tämän vuoksi poikkitieteellisyys kirjallisuustieteen ja historiantutkimuksen välillä on aina ollut kirjoittamattomana lähtökohtana tulenkantajia koskevassa tutkimuksessa.

Kirjallisuustiede on silti hyödyllisyydestään huolimatta samalla hankaloittanut tulenkantajuuden käsitteellistä ymmärtämistä. Ongelma kirjallisuustieteilijöiden lähestymistavassa on historiantutkimuksen kannalta ollut ennen kaikkea siinä, että juuri he ovat käsitelleet tulenkantajia lähes yksin 1920-luvun kontekstista käsin. Kun tulenkantajat eivät enää 1930-luvulla yhtenäisenä ryhmänä luoneet kirjallisuutta, ei myöskään kirjallisuustieteilijöiden mielenkiinto ole siirtynyt seuraavalle vuosikymmenelle. Edellä siteeratun professori Saarenheimon teoksen nimikin on sattuvasti *Tulenkantajat – ryhmän vaiheita ja kirjallisia teemoja 1920-luvulla*. Saarenheimon teos vuodelta 1966 on ensimmäinen niistä neljästä laajasta tutkimuksesta, joita tulenkantajista kaikkiaan toisen maailmansodan jälkeen on kirjoitettu. Kymmenen vuotta Saarenheimon jälkeen tulenkantajien elinkaarta artikkelissaan *Johdanto niille, jotka eivät paljon tiedä tulenkantajista* määritellyt Ritva Haavikko oli edellisen kanssa samaa mieltä: hänenkin mukaansa tulenkantajat oli 1920-luvulle kuulunut liike.⁹

Niin Saarenheimo kuin Haavikko olivat hyvin tietoisia siitä, että myös 1930-luvulla esiintyi itseään tulenkantajiksi kutsuneita henkilöitä, jotka myös vaikuttivat Tulenkantajain Seuran nimellä kulkeneen virallisen yhdistyksen kautta ja toimittavat *Tulenkantajat*-nimistä lehteä. Tätä 1930-luvun tulenkantajaryhmää on tutkimuksessa kutsuttu joko ”uusiksi tulenkantajiksi”, perustajansa mukaan ”Erkki Valan tulenkantajiksi” tai ”toi-

⁸ Saarenheimo 1966, 5. Ks. myös Saarenheimo 1982, 56-57.

⁹ Haavikko 1976, 39.

seksi tulenkantajuudeksi”.¹⁰ Varsinkin toisen tulenkantajuuden nimi on epäilemättä syntynyt ajallisen tarkastelun apuvälineeksi, jolloin ”toinen” saa merkityksen ”myöhempi.” Mutta se tapa, jolla myöhempää ryhmää kirjallisuustieteessä on lähestytty, antaa silti olettaa, että nimeen on liitetty osaksi myös arvottavia näkemyksiä. Ritva Haavikon kanta aiheen suhteen on kenties ollut jyrkin:

Onko syytä ajatella, että 20-luvun tulenkantajain liike jatkui Valan lehden piirissä [eli toisessa tulenkantajuudessa] kautta 30-luvun? Sama liike ei jatkunut, vaan se hajosi 1930, kuten olemme nähneet. (...) Ennen kaikkea: Tulenkantajat jatkoivat omaa luovaa työtään. Juuri heidän yksilöllisessä kirjailijantyössään toteutui tulenkantajien tavoite: perinteisen runon vapauttaminen, proosan uudistaminen.¹¹

Kirjallisuustieteen välttelevän suhtautumisen toiseen tulenkantajuuteen ymmärtää. Toinen tulenkantajuus ei enää 1920-luvun tulenkantajien tapaan keskittynyt yksin kulttuuri-taisteluun, vaan sen keskeiseksi piirteeksi tuli yhteiskunnallisten uudistusten ajaminen vasemmistolaisessa hengessä. Kirjallisuuden ja runouden uudistamistyö ei enää jatkunut samalla voimalla kuin edellisellä vuosikymmenellä, kun kirjailijat alkoivat asettua toisi-aan vastaan poliittisissa kysymyksissä. Mutta siinä missä kirjallisuustieteilijä katsoo tulenkantajien kulttuuriliikkeen aikakauden tässä tilanteessa päättyneen, historian-tutkijalle tilanne on toinen. Historiantutkimuksen näkökulmasta käsin tulenkantajat eivät edusta pelkkiä kirjoja, kirjailijoita vaan ennen kaikkea historiallisen ilmiön muutosta, joka 1920- ja 1930-luvuilla kiertyi käsitteen tulenkantajat ympärille.

Mielikuvat 1920-lukulaisesta tulenkantajuudesta on kestänyt vahvana aina 2000-luvulle saakka. Tätä on edesauttanut osaltaan Kari Mäkisen tulenkantajia koskeva väitöskirja, *Unelma jälkikristillisestä kulttuurista ja uskonnosta – tulenkantajien oppositio kansan-kirkollista arvomaailmaa vastaan 1924–1930*, vuodelta 1989. Mäkisen tutkimus on teo-logiseen tieteenalaan kuuluva ja rajoittui myös yksin 1920-luvun tarkasteluun. Historia-alan laajaa tutkimusta tulenkantajista saatiin odottaa aina vuoteen 2005 saakka, jolloin Vesa Maurialalta ilmestyi tutkimus *Uutta aikaa etsimässä – individualismi, moderni ja kulttuurikritiikki tulenkantajien elämässä 1920- ja 1930-luvuilla*. Maurialan tutkimuk-sessa uutta on se, että se ensi kertaa siirtää tulenkantajien tarkastelun 1930-luvulle, jol-loin myös toisen tulenkantajuuden tarkastelu saa enemmän painoarvoa kuin ennen.

¹⁰ Ks. Mauriala 2005, 257-260. Vrt. Rinne 2006, 27-28; Haavikko 1976, 37-40.

¹¹ Haavikko 1976, 39-40.

Silti Maurialan käsittelytapa 1930-luvun tulenkantajien suhteen on hyvin lähellä Ritva Haavikon näkemystä. Maurialallekin ehdottomasti 1920-luku on se aika, jolloin tulenkantajat vaikuttivat yhtenäisenä ryhmänä, kun taas 1930-luvun tarkastelussa hän keskittyy siihen, mitä näille ”entisille” tulenkantajille myöhemmin tapahtui. Toinen tulenkantajuuskin tyipistyy tästä tarkastelukulmasta hyvin irralliseksi kokonaisuudeksi. Tämän Mauriala tosin tunnustaakin ja on pahoillaan siitä, että työn kysymyksenasettelu rajaa sinänsä hyvin mielenkiintoisen toisen tulenkantajuuden aikakauden pois.¹² Yhtä kaikki Maurialankaan tutkimus ei hyvästä pyrkimyksestään huolimatta onnistunut tarjoamaan todellista vaihtoehtoa sille mielikuvalle, jossa tulenkantajien historialla voisi 1930-luvun suhteen olla paljoka muuta kuin viittauksenomainen arvo. Tässä suhteessa hänenkin tutkimuksensa palautuu, historian tutkimuksen viitekehyksestä huolimatta, kirjallisuustieteen perinteisiin näkemyksiin tulenkantajien aikakauden kestosta.

1.2 Kadonneen aikakauden jäljillä

Tulenkantajia koskevan tutkimusperinteen rajoittuminen 1920-luvulle on ongelmallinen kolmesta eri syystä. Ensinnäkin tulenkantajien historiasta katoaa tällöin yksi kokonainen aikakausi, 1930-luku, ihmisine ja aatteineen. Toisekseen tämänkaltainen tilanne antaa turhan yksinkertaistetun ja mielikuvien varassa lepäävän näkemyksen koko tulenkantajuuden käsitteestä. Yksi historian tutkimuksen keskeisistä tehtävistä on mielestäni tarttua tämänkaltaisiin epäselviin aiheisiin, päästä mielikuvien taakse ja osoittaa parhaalla mahdollisella tavalla ilmiöiden todellinen luonne. Tulenkantajien kohdalla tämä tarkoittaa käytännössä sitä, ettei historian tutkijalla ole mitään syytä vältellä tulenkantajien tutkimista 1930-luvun kontekstissa vain siksi, etteivät silloin vaikuttaneet ”toiset tulenkantajat” pidä yhtä sen kirjallisen mielikuvan kanssa, joka tulenkantajiin tavallisesti on totuttu yhdistämään. Sen sijaan on kysyttävä, miten ja miksi muutos tulenkantajien sisällä tapahtui sekä tulisiko se huomioda myös tulenkantajuuden käsitteen määrittelyssä?

Kolmas syy on enemmälti eettinen ja liittyy historian tutkimuksen klassiseen kysymykseen ”voittajien kirjoittamasta historiasta.” Tulenkantajien aikakauden ja luonteen ensimmäisiä määrittelijöitä eivät olleet ulkopuoliset tutkijat, vaan itsekin tulenkantajiin kuuluneet aikalaiset. Varsinkin myöhemmin kirjallisuustieteen professoriksi kohonnut Lauri Viljanen aloitti jo 1930-luvulla tulenkantajien tyylin ja historian määrittelyn. Vil-

¹² Mauriala 2005, 267.

jasen tulenkantajien aikakauden periodisointi siirtyi lähes sellaisenaan Kerttu Saarenheimon edellisessä luvussa mainittuun tutkimukseen, joka taas on vaikuttanut kenties laajimmin tulenkantajista muodostuneisiin näkemyksiin.¹³ Toisaalta taas toiseen tulenkantajuuteen kuuluneet eivät ole saaneet ääntään samalla tavoin kuuluviin. Heidän toimintansa on määritelty kirjallisuuden ulkopuoliseksi poliittiseksi genreksi, jolle ei ole ollut tilaa kirjallisuustieteessä. Mutta kun toinen tulenkantajuus on siirretty kulttuurin alueelta yhteiskunnalliseksi ilmiöksi, on se silloin samastettu yhdeksi 1930-luvun vasemmistolaisista ryhmistä, jolloin yhteys tulenkantajien kulttuuriliikkeeseen on kadonnut.¹⁴

Toisen maailmansodan jälkeenkin toisessa tulenkantajuudessa vaikuttaneet ovat joutuneet ajatuksineen syrjittyyn asemaan. Muun muassa keskeisimmän 1930-luvun tulenkantajan, Erkki Valan, 1950-luvulla kirjoittamia muistelmia ei koskaan julkaistu. Juuri näissä *Tulenkantajain muistelmissa* Vala olisi esittänyt vaihtoehdoisen näkemyksen tulenkantajien ajan periodisoinnille ja samalla myös tulenkantajuuden käsitteelle.¹⁵ Kun toisessa tulenkantajuudessa vaikuttaneet ovat jääneet paitsioasemaan, eivät he sieltä käsin ole saaneet näkemyksiään säilymään jälkipolvien tietoisuuteen yli ”voittajien” kirjoittaman historian.¹⁶

Käsillä olevan tutkimuksen tavoite on siirtää tulenkantajien tarkastelu 1920-luvulta seuraavalle vuosikymmenelle. Tämän kautta on tarkoituksena problematisoida tulenkantajien käsite ja nähdä se kirjallisuuden kontekstin sijaan historiallisena ilmiönä. Tällä ei pyritä todistamaan, että tulenkantajien kulttuuriliike olisi jatkunut 1920-luvun muodossaan, vaan kyseenalaistaa totuttu näkemys liikkeen hajoamisesta. Tarkoituksena ei myöskään ole keinotekoisesti siirtää 1930-luvulle sellaisia elementtejä, joita sieltä ei selvästikään löydy, vaan nähdä 1920-luvun perintö osana 1930-luvun tulenkantajia.

Toista tulenkantajuutta lähestytään tutkimuksessa 1920- ja 1930-lukujen todellisuudesta käsin. Tällöin kysytään, mitkä olivat tärkeimmät syyt toisen tulenkantajuuden syntyyn, mihin suuntaan ryhmä 1930-luvun mittaan kehittyi ja miten se vastasi niihin syytöksiin, jotka koskivat tulenkantajien nimen käyttöä. Lopuksi pyritään antamaan vaihtoehto kir-

¹³ Saarenheimo esittää Viljaselle erityiskiitoksensa teoksensa alkusanoissa. Saarenheimo katsoo hänelle erityisesti hyödyllisiä olleen Viljasen ”yksityiskohtia myöten elävät muistikuvansa tulenkantajien toiminnasta ja hänen selostuksensa ryhmän pyrkimyksistä.” Saarenheimo 1966, 6.

¹⁴ Ks. Koivisto 1997, 64-65; Niemi 2007, passim.

¹⁵ ”Tulenkantajain muistelmia.” SKS KiA. Erkki Valan Valan arkisto. Käsikirjoitus aineisto. Kansio 7.

¹⁶ Voittajien ja häviäjien historiasta, ks. Vares 1995, 130-163.

jallisuustieteen tulenkantajia koskeville näkemyksille pohtimalla, mitä tulenkantajuus voisi merkitä ennen kaikkea *historiallisena* ilmiönä?

Tutkimuksessa ääni annetaan niille, jotka historian saatossa ovat osallistuneet keskusteluun tulenkantajien käsitteestä. Lähtökohtaisena oletuksena tarkastelussa on, että yhdenkään osapuolen halu määrittää tulenkantajuuden käsite tietynlaiseksi ei ole ollut itse-tarkoituksellinen, vaan että heidän suhtautumisensa asiaan on ollut tietyn motiivein varautunut. Tulenkantajuus on toiminut käsitteen määrittäjöille välineenä, jota käyttämällä eri yksilöt ja ryhmät ovat ajaneet asiaansa: aatettaan, taidettaan ja joskus yksin turhamaisuuttaan.

Vaikka eri osapuolet – niin toisen tulenkantajuuden vastustajat kuin puolustajat – saavat äänensä kuuluviin, on toinen tulenkantajuus ja sen jäsenet se nollapiste, jonka tarkastelun kautta tutkimus kulkee eteenpäin. Perusteluina tähän ovat, että mielipide-erot ja kiistat on helpompi havaita, kun niitä lähestyy usean eri alueen sijasta yhdestä pisteestä käsin. Toisaalta syynä on myös tutkimuksen tarkoitus valaista muuten hyvin vähän tutkittua toisen tulenkantajuuden historiaa.

Näkemyksiä tulenkantajista ovat esittäneet sadat asianomaiset, aikalaiset ja muistelijat, tutkijat ja satunnaiset mielipiteenesittäjät, asiasta ja asian vierestä – useiden vuosikymmenien ajan. On selvä, ettei heidän kaikkien kannanottoja pro gradu-tutkielmassa ole mahdollista käydä läpi, eikä se minkäänlaisessa tutkimuksessa varmasti olisi tarkoituksenmukaista. Samoin kuin Kari Mäkinen on omassa tutkimuksessaan laajasta tulenkantajien kirjallisesta sivistyneistösukupolvesta valinnut primaarikohteikseen muutamia yksilöitä, jotka edustavat sukupolven eri ainesosia, tulen itsekin valitsemaan laajasta tulenkantajien *määrittelijäjoukosta* muutamia keskeisiä henkilöitä, jotka kirjoituksissaan ja vaatimuksissaan ovat kiteyttäneet samanhenkisten ajatuksia.¹⁷

Tärkeimmät primaarikohteiden rajaukset ovat, että valitut henkilöt ovat vaikuttaneet keskeisesti 1920-luvun tulenkantajissa ja myöhemmin 1930-luvulla asettuneet joko puolustamaan tai vastustamaan toista tulenkantajuutta. Näillä kriteereillä valituiksi tulevat toisen tulenkantajuuden kannattajista Erkki Vala ja Katri Vala sekä vastustajista Lauri Viljanen ja Martti Haavio.

¹⁷ Mäkinen 1989, 22.

Erkki Vala (1902–1991) on toisen tulenkantajuuden keskeisin hahmo, Tulenkantajain Seuran ja *Tulenkantajat*-lehden perustaja, jonka toimintaa vastaan toisen tulenkantajuuden arvostelijat syytöksensä pääasiassa esittivät. Erkin sisar Katri (1901–1944), yksi Suomen runouden kuuluisimmista modernisteista, koki vasemmistolaisen herätyksen 1930-luvun alkupuolella ja päätyi tätä kautta aktiiviseksi toisen tulenkantajuuden puolestajaksi. Vasemmistolaiselta suuntautumiseltaan Katri Vala oli veljeään radikaalimpi, mikä toi myöhemmin 1930-luvulla omat piirteensä myös tulenkantajuuden määrittelyyn varsinkin Tulenkantajain Seuran sisällä.

Lauri Viljanen (1900–1984) ja Martti Haavio (1899–1973) ovat molemmat keskeisiä nimiä 1920-luvun tulenkantajissa. Varsinkin Viljanen, kuten edellä on todettu, määritteli aktiivisesti tulenkantajia kirjallisenä liikkeenä. Viljasen syyt vastustaa toista tulenkantajuutta nousivat siitä, että uusi ryhmä muutti tulenkantajuuden alkuperäisen kirjallisen tarkoituksen ja teki siitä poliittisen kamppailun välineen. Martti Haavio sen sijaan oli itsekin poliittisesti aktiivinen, mutta toisin kuin Valan sisarukset, hän oli tunnettu aitosuomalainen ja Akateemisen Karjala-Seuran valajäsen. Haavion syy vastustaa toista tulenkantajuutta oli siis ennen kaikkea poliittinen, vaikkakin hän saattoi toisinaan kätkeä mielipiteensä kulttuurikeskustelun nimen alle.

Vielä yksi nimi on nostettava esiin, sillä ilman sitä yksikään tulenkantajista tehtävä tutkimus ei olisi kokonainen. Olavi Paavolainen (1903–1964) on ollut mukana kaikessa, mihin tulenkantajien nimen voi liittää. 1920-luvulla hän toimi tulenkantajien kokoavana henkilönä, jonka persoonaan on tapana myös yhdistää tulenkantajuuden syvin olemus.¹⁸ Toisen tulenkantajuuden suhteen Paavolaisen rooli muodostui 1930-luvulla jokseenkin puolueettomaksi – välillä hän vastusti ryhmää, toisinaan taas halusi liittyä sen jäseneksi. Paavolaisen asema ei täten enää suhteessa 1930-luvun tulenkantajiin noussut niin keskeiseksi kuin edellisellä vuosikymmenellä, mutta ottaen huomioon hänen vaikutuksensa koko tulenkantajien kulttuuriliikkeeseen, on miehen mukaan ottaminen tämänkin tutkimuksen kontekstissa perusteltua.

¹⁸ Ks. Vehmas 1976, 41; Kurjensaari 2009, 104; Saarenheimo 1966, 158. Vrt. Jyränki 2003, 7-9.

1.3 Käsite, aate ja ihminen

Käsitehistoria ja aatehistoria ovat tutkimusmenetelmiä, joita ei koskaan täysin voi erottaa toisistaan mutta joita silti tulee lähestyä eri lähtökohdista käsin. Molempien taustat palautuvat vahvasti filosofian ja historian väliseen vuoropuheluun, johon on viime vuosikymmeninä vaikuttanut 1900-luvun jälkipuoliskolta tiedemaailmaa suuresti muuttanut kielellinen käänne.¹⁹ Tunnetuista aate- ja käsitehistorioitsijoista varsinkin Quentin Skinnerin ja Reinhart Koselleckin kirjoituksissa kuvastuu tarve määritellä aatehistorian merkitystä uudessa tilanteessa, jossa kirjoitus itsessään ei enää ole todellisuuden peili vaan sen rakentaja. Keskeisin kysymys niin aatehistorian kuin käsitehistorian kannalta kielellisen käänteen jälkeen on ollut, miten kirjoitusta on mahdollista lukea niin, että kirjoittajan tarkoitus on mahdollisimman hyvin siitä löydettävissä?²⁰

Skinner asettaa kirjoituksen ymmärtämislle kaksi vaihtoehtoa, jotka ovat keskenään ristiriidassa (conflicting). Ensimmäinen on käsitys siitä, että kirjoituksia tulisi lukea vain niiden kontekstista käsin, jolloin ainoastaan kirjoittajan ympäristön tarkastelu olisi avain kirjoituksen todellisen merkityksen löytämiseen. Toinen mahdollisuus on sen sijaan nähdä kirjoitus autonomisena kokonaisuutena ja tarkastella yksin sitä. Paras mahdollinen lopputulos löytyy Skinnerin mukaan yhdistämällä oikeaoppisesti molemmat tavat.²¹ Nuoremman polven yhdysvaltalainen aatehistorioitsija Mark Bewir on myöskin nostanut kirjoittajan persoonan aatehistoriallisen tarkastelun keskiöön. Hänen mukaansa aatehistoriallinen tutkimus on ”mielten tuotteiden” tutkimusta. Tämä käsitys on Bewirin mielestä yleisesti hyväksytty aatehistoriallinen lähtökohta. Tällöin näkemuserot nousevat siitä, mikä viime kädessä ihmisen mieleen katsotaan vaikuttavan. Liittyvätkö vaikuttavat tekijät ihmisen omiin toiveisiin ja uskomuksiin, vai määräytyvätkö ne ulkoisesti?²²

Aatehistorian itselleen esittämät kysymykset palautuvat kielellisen käänteen lisäksi laajemmin historiantutkimuksessa viime vuosikymmeninä tapahtuneeseen muutokseen ja ”uusien historioiden”²³ esittämiin vaihtoehtoisiiin tapoihin tarkastella menneisyyttä. Uudessa tilanteessa historiantutkimuksen klassinen totuuskäsitys, pääasiassa arkistomateri-

¹⁹ Ks. Kelley 1990, 18-25; Mikkeli 1990, 259-260.

²⁰ Ks. Koselleck 1989, passim.

²¹ Skinner 1969, 3, 48-49; Skinner 1972, 404-405.

²² Bewir 1997, 167-169.

²³ Uusien historioiden myötä historiantutkimuksen kiinnostus kääntyi 1900-luvun loppupuolella ”suurista kertomuksista” pienempiin, mikrotason tutkimuskohteisiin. Uusia tapoja tarkastella menneisyyttä ovat mm. mikrohistoria, mentaliteettihistoria sekä muistitietohistoria. Historiantutkimuksen muutoksesta, ks. Ahtiainen & Tervonen 1990, 29-32.

aalin pohjalta rekonstruoitu kuva menneisyydestä, on kyseenalaistettu ja sittemmin yleisesti myös hylätty. Jorma Kalelan mukaan nykyään yhden mahdollisen totuuden sijasta tulisi puhua useista mahdollisista totuuksista, joilla kaikilla on oma ulottuvuutensa.²⁴

Vaikka nykyään ei ole yhtä ainoaa oikeaa tapaa tehdä aatehistoriallista tutkimusta, keskeistä on huomata, että nykyinen aatehistoriallinen tutkimus ei enää kielellisen käänteiden jälkeen ole samassa määrin kiinnostunut niin sanotuista ”aatteiden elämänkerroista” kuin ennen. Sen sijaan, että aatteiden leviämisestä oltaisiin kiinnostuneita siinä mielessä, että niiden ilmenemismuotoja pyrittäisiin seuraamaan eri aikakausilla, on aatehistorian keskiöön nostettu nyt aatteiden kantajat, eli ajattelevat ihmiset.²⁵ Suomalainen aatehistorioitsija Markku Hyrkkänen on edellä esiteltyä Mark Bewiria mukaillen todennut, että kaikkeen inhimilliseen toimintaan liittyy ajatuksellinen ulottuvuus – eli aate. Tämän vuoksi toiminnan ymmärtäminen edellyttää toiminnan sisältämän ajattelun ymmärtämistä.²⁶ Kiinnittämällä katseensa yksilöön Hyrkkänen seuraa samalla Skinnerin ja muiden anglosaksisen maailman viitoittamaa tietä, joilla Marja Jalavan mukaan on ”tunnetusti ollut taipumus rakentaa suuretkin käsitteistöt toimijan perspektiivistä käsin.”²⁷

Tulenkantajien kohdalla aatehistoriallinen lähestyminen toteutetaan tässä tutkimuksessa Skinnerin esimerkin tavoin yhdistämällä autonominen kirjoitus ja sen konteksti. Vastaus, joka kirjoituksista saatavasta tiedosta pyritään saamaan, on tulenkantajien esittämät näkemykset tulenkantajuuden todellisesta luonteesta. Tämän selville saadakseen ei silti riitä yksin niiden mahdollisten aatteiden vaikutus henkilön taustalla, sillä aatteet on mahdollista ymmärtää eri tavoin. Tämän vuoksi, Hyrkkästä edelleen siteeraten, tärkeää on myös saada selville, miten henkilöt ovat aatteensa ymmärtäneet, eli mitä motiiveja he niihin ovat sisällyttäneet.²⁸

²⁴ Kalela 2000, 139-166. Totuuden ulottuvuuksia ovat Kalelan mukaan eettinen, tietoteoreettinen, metodologinen, kulttuurinen, poliittinen ja pragmaattinen totuus.

²⁵ Hyrkkänen 1984, 4-6. Hyrkkänen käyttää vaihtoehtoisena terminä ”elämäkerta-ajattelulle” vaikutemallia. Malli toimii seuraavasti: kun halutaan selittää, miksi joku henkilö on käsittänyt asiat tietyllä tavalla, on selvitettävä, mitä vaikutteita hän on omaksunut, keneltä hän on käsityksensä saanut. Vanhanmallisesta ”elämäkerta-ajattelusta” ks. Boas 1972, 45-64.

²⁶ Hyrkkänen 2002, 9-10.

²⁷ Jalava 2003, passim. ”Subjektin paluu”. Historiallinen yhdistys ry.

<http://www.helsinki.fi/historia/yhdistys/arviot2003/hyrkkanen.htm>. Viitattu 10.9.2010. vrt. Collingwood 1980, 217-228.

²⁸ Hyrkkänen 1984, 4-6.

Vaikka käsitehistorian lähestymistavat poikkeavat perinteisestä aatehistoriasta, eli aatteiden elämäkerroista, ovat ne silti lähellä nykyistä, yksilöstä lähtevää aatehistorian mallia. Matti Hyvärinen on tiivistänyt onnistuneesti käsitehistorian lähtökohtia:

Käsitehistoriassa ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka käsitteitä on luotu, kuinka niille on annettu erilaisia merkityksiä ja kuinka käsitteiden hallinnasta ja oikeasta käyttötavasta on käyty ja käydään kamppailua. Lähtökohtana on se, että käsitteet ovat historiallisia ja aina vähintäänkin potentiaalisesti kiistanalaisia. (...) Käsitehistoriallinen asenne erotautuu varsinkin pyrkimyksenä esittää käsitteet ajattomina ja pysyvinä, yksiselitteisinä ja yksimielisesti hyväksyttävänä. Ei kysytä ”Mitä on rakkaus?” tai ”Mitä on valta?” vaan tutkitaan, miten niitä on käytetty ja ennen kaikkea sitä, minkälaisia kiistoja näihin käsitteisiin on eri aikoina ja eri paikoissa liittynyt.²⁹

Hyvärisen ajatukset tiivistävät paljon myös tämän tutkimuksen keskeisiä lähtökohtia. Yhtä lailla kuin käsitteiden kohdalla yleensä, myöskään tulenkantajien yhteydessä ei kysytä ”Mitä on tulenkantajuus”?, vaan millä merkityksillä se eri ihmisten toimesta on pyritty täyttämään. Tarkoituksena on tuoda selvyyttä siihen, millä keinoin tulenkantajuuden ”hallinnasta” ja ”oikeasta käyttötavasta” käytiin 1930-luvulla kamppailua tilanteessa, jossa toinen tulenkantajuus kyseenalaisti käsitteen alkuperäisen merkityksen.

Yksilöstä lähtevän aatehistorian ja käsitehistorian yhteydessä on tärkeää kysyä, kumpi kahdesta, ihminen vai käsite, nousee tutkimuksessa keskeisempään rooliin. Selvää on, että ne viime kädessä kulkevat käsi kädessä, sillä ihmiset luovat käsitteitä ja käsitteet muokkaavat ihmistä. Kun käsitehistorian lähtökohtainen tarkoitus on tutkia, miten käsitteitä eri tilanteissa on käytetty, onnistuu vastaaminen ainoastaan tutkimalla kirjoituksia, eli ihmisiä ja heidän aatteitaan. Käsitehistoria toimii toisin sanoen jatkuvasti taustalla, suurena kysymyksenä, johon viime kädessä aina palataan. Aatehistorian tehtäväksi sen sijaan jää ihmisten aatteiden ja näiden aatteiden taakse jäävien motiivien selvittäminen. Kun käsitehistoria esittelee ne osapuolet, jotka tulenkantajuudesta käytyyn kamppailuun ovat ottaneet osaa, aatehistoria selvittää, mitä syitä osapuolilla oli tähän kamppailuun ryhtyä.

Käytännön tasolla aatteita tutkiva lähestyy kohdettaan sellaisen materiaalin välityksellä, josta tutkimuskohteen aatteelliset päämäärät on mahdollista löytää. Tulenkantajien kohdalla tämä tarkoittaa edellisessä luvussa esiteltyjen primaarikohteiden kirjoitusten tulkintaa. Lähtökohdaksi tulkintatyössä otetaan tällöin se, että julkaistu kirjoitus on sosiaalista toimintaa, joka pitää sisällään erilaisia merkityksiä. Tällöin myös hyväksytään se,

²⁹ Hyvärinen (ym.) 2003, 10. Vrt. Kuukkanen 2006, 1-2.

muun muassa diskurssintutkimukseen keskeisesti kuuluva periaate, että kirjoitusten analyysityö on aina tutkijan perusteltua tulkintaa tutkimusaiheensa pohjalta.³⁰

Tulkinta on siis otettava kirjoitusten analyysityön lähtökohdaksi, sillä se ei ole ainoastaan suotavaa vaan myös välttämätöntä. Lähdekritiikki itsessään ei ole riittävä keino saada selville kirjoituksen merkitystä, sillä vaikka lähde ei olisikaan väärennetty tai muulla tavoin tekaistu, ei se vielä yksinään kerro mitään siitä, mitä tarkoitusta varten lähde on luotu. Kalelan mukaan tutkijan on aina kysyttävä lähteeltään ”mikä ketunhätä kainalossa lähde on laadittu?”³¹

Kari Palonen tähdentää lisäksi tutkijan vastuullisuutta tulkintatyön tekemisessä, vaikka hänkin asettaa tulkitsemisen tutkimustyön ehdottomaksi lähtökohdaksi. Tutkijan on Palosen mukaan aina harkittava tarkoin, kuinka paljon hän päättelytyössään on oikeutettu ohittamaan kirjoituksen ”alkuperäistä konstruktiota”, ettei tee aineistolle vääryyttä. Tärkeimpänä apukeinona hän tarjoaa tähän oikeanlaisten tutkimuskysymysten esittämisen.³²

Tämän tutkimuksen lähtökohtiin kuuluu oletus siitä, että varsinkin tulkintatyössä käytetyt 1930-luvun sanomalehtikirjoitukset ovat kirjoitetut tarkoitushakuisesti vastaamaan eri ryhmien aatteellisia lähtökohtia, eikä niiden sisältöä tästä syystä ole mahdollista lähestyä kirjaimellisesti. Kirjoitusten kriittinen lähiluku ja sen pohjalta tehty tulkintatyö ovat lähdemateriaalin luonteesta johtuen muodostuneet tutkimuksen keskeisiksi metodeiksi. Tulkintatyöhön liittyviin kysymyksiin, niin aikalaismateriaalin kuin muistelmienkin suhteen, palataan myöhemmin varsinaisissa käsittelyluvuissa.

³⁰ Jokinen (ym.) 2004, 28. Kielestä sosiaalisena toimintana, ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 11-15;

³¹ Kalela 2000, 93.

³² Palonen 1988, 137-138.

1.4 Kulttuurin, yhteiskunnan ja historian rajoilla

Tulenkantajia tutkiva on alkuperäisaineiston suhteen onnellisessa asemassa, sillä kirjallisen työn harjoittajista koostunut liike on myös jättänyt runsaasti kirjallista materiaalia jälkeensä. Tämän tutkimuksen primaariaineisto koostuu pääasiassa kahdesta erityyppisestä aineistosta. Ensimmäinen on julkaistu aikalaiskirjallisuus, johon luen tässä yhteydessä niin sanomalehtiartikkelit sekä tulenkantajien 1920- ja 1930-luvuilla tuottaman, aiheen kannalta relevantin kirjallisuuden. Toinen aineisto sisältää edellisestä poiketen tulenkantajien julkaisematonta arkistomateriaalia.

Sanomalehdistä tarkasteluun otetaan molemmat 1920- ja 1930-luvuilla Tulenkantajien otsikkoa kantaneet julkaisut. Ensimmäinen, *Tulenkantajain aikakauslehti*, ilmestyi vuosina 1928–1930 ja oli tyyliltään ”reklaamipauhun” säestämä kulttuuripoliittinen julkaisu.³³ Ensimmäinen yritys päättyi konkurssiin lehden ilmestyttyä vasta kaksi vuotta. Seuraava lehti, Tulenkantajain Seuran äänenkannattajaksi perustettu *Tulenkantajat* jatkoi eloaan aina talvisotaan saakka. Erkki Valan alusta loppuun toimittama julkaisu oli selvästi edeltäjänsä yhteiskuntakriittisempi, vasemmistohenkkinen sanomalehti. *Tulenkantajat*–lehtien lisäksi vertailuaineistoa 1930-luvun Suomen julkisesta sanasta haetaan puoluekentän molemmilta laidoilta, oikeistolaisesta *Suomalaisesta Suomesta* ja vasemmistoradikaalista *Kirjallisuuslehestä*.

1920-luvulla kirjailijan uransa aloittaneille tulenkantajille 1930-luku oli tuotteliasta aikaa. Primaarikohteista ainoastaan Erkki Vala erikoistui pääasiassa toimittajaksi, siinä missä muut kirjoittivat monipuolisemmin. Tärkeitä aikalaisteoksia tämän tutkimuksen kannalta ovat Olavi Paavolaisen kulttuurikriittiset teokset *Nykyaikaa etsimässä*, *Suursiivous eli kirjallisessa lastenkamarissa* ja *Kolmannen valtakunnan vieraana*. Vaikka ne eivät *Suursiivousta* lukuun ottamatta ota kantaa tulenkantajien käsitteen määrittelyyn, ovat ne tärkeitä ajankuvia sotienvälisestä Suomesta luoden kontekstia tutkimuskysymyksiin vastaamiselle. Lauri Viljanen oli jo 1920-luvulla siirtynyt tutkijanuralle ja hänen 1930-luvulla ilmestyneet kirjallisuustieteelliset tutkimukset, ennen kaikkea *Taisteleva humanismi*, ovat Paavolaisen teosten tavoin tärkeitä ajankuvan ilmentäjiä.

Katri Valan kirjallinen ote laajeni 1930-luvulla yhteiskunnallisen vaikuttamisen suuntaan, jota hän hyödynsi useissa polemiikeissa, niin *Tulenkantajissa* kuin muissakin jul-

³³ Takala 1990, 54; Tuusvuori 2007, 287-296.

kaisuissa. Nämä ”yhteiskunnallisen kapinallisen” kirjoitukset on koottu teokseksi *Suorasanaista 30-luvulta ja -luvusta*. Suoraviivaisen fiktiivinen aikalaiskirjallisuus tullaan tässä tutkimuksessa sivuuttamaan yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Erkki Valan romaani *Leijonajuhlat* vuodelta 1930 kuvaa aikaa *Tulenkantajain aikakauslehden* viimeisiltä päiviltä ja antaa oivallisen kuvan siitä, millaisen jälkimaineen Vala on kyseisille tapahtumille osaltaan halunnut jättää.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto on arkistoinut Erkki Valan, Katri Valan, Martti Haavion, Lauri Viljasen ja Olavi Paavolaisen kirjallista jäämistöä kokoelmiinsa. Varsinkin Erkki Valan kokoelma on hyvin mittava käsittäen lukemattomia tulenkantajia koskevia muistelmatyylisiä kirjoituksia. Valan arkiston merkitykseen tulenkantajista tehtävän jatkotutkimuksen kannalta tullaan palaamaan tämän tutkimuksen loppuluvussa. Sen sijaan Olavi Paavolaisen mittava tulenkantajia koskeva arkisto tuhoutui talvisodan pommituksissa tammikuussa 1940, ja kun Paavolainen ei sotien jälkeen enää juurikaan kirjoittanut, on arkistossa enää vain rippeet jäljellä.³⁴ Henkilöarkistojen lisäksi Työvään arkistoon on sijoitettu Tulenkantajain Seuran arkistokokonaisuus, joka sisältää muun muassa Seuran kokousten pöytäkirjoja 1930-luvulta. Pöytäkirjat muodostavat tämän tutkimuksen kenties keskeisimmän lähdeaineiston, sillä yksityisessä luonteessaan ne tuovat ihmiset heikkouksineen ja vahvuuksineen hyvin lähelle tutkijaa. Samankaltaista autenttisuutta ei muun muassa sanomalehtikirjoituksista ole mahdollista saavuttaa.

Tutkimuskirjallisuus muodostuu jo edellä esitellyn kirjallisuustieteellisten teosten lisäksi pääasiassa Suomen maailmansotien välisen aikakauden tapahtumahistoriaa käsittelevistä teoksista sekä yhteiskunta-aatteiden erityistutkimuksista. Aate- ja käsitehistoriallinen tutkimustapa vaatii tuekseen laajan tutkimuskirjallisuuden, jotta edellisessä luvussa esitellyt tekstin autonomisuuden ja kontekstin välinen suhde on mahdollista selvittää. Tulenkantajien tutkimusperinteen mukaisesti tämäkin tutkimus on siis lähdemateriaaliltaan monitieteinen: henkilöhistoriaa lähestytään kirjallisuustieteen tulenkantajista käsittelevien elämäkertojen ja kirjallisuusanalyysien kautta, Suomen sotienvälisen ajan todellisuutta historia-alan tutkimusten välityksellä sekä aatteita yhteiskuntatieteiden avulla. Näkökulma ja tutkimuskysymykset nousevat silti historian tutkimuksen pohjalta. Ti-

³⁴ Paavolaisen kirje Onni Hallalle: ”Ikävintä on, että en mitenkään voi ’pelastaa’ lopultakin arvokkainta omaisuuttani, tuota kuuluisaa muistoja ja muistiinpanoja käsittävää ’arkistoani’, koska se sisältää kokonaista 42 mappia... Jos se tuhoutuisi, jäisi ainakin elämäni haave Tulenkantajien memoareista kirjoittamatta! Saarenheimo 1966, 5.

lan puutteessa tässä kohtaa ei esitellä erikseen yksittäisiä tutkimuksia, vaan keskeisiin lähdeoteksiin palataan tarkemmin myöhemmissä käsittelyluvuissa.

2. 1920-LUKU JA NUORVOIMALAINEN TULENKANTAJUUS

Suurilla yhteiskunnallisilla murroksilla on tapana synnyttää uusia sukupolvia, jotka muuttuneissa olosuhteissa joutuvat rakentamaan itselleen mielekästä elämää uudelta pohjalta. Sosiologi Karl Mannheim määrittelee klassikotutkimuksessaan sukupolven samanikäisten ikäpolveksi, joka kokee jonkin yhteiskunnassa tapahtuvan murroksen yhtenä ryhmänä, jolloin murros muuttuu heille ”avainkokemukseksi.” Mannheim erottaa täten sukupolven käsitteen sukuun ja perheeseen liitetystä yhteydestä yhteiskunnalliseksi ilmiöksi.³⁵

Suomen historiassa ensimmäinen maailmansota, maan itsenäistyminen sekä ennen kaikkea vuoden 1918 sisällissota³⁶ olivat niitä avainkokemuksia, jotka tulenkantajien ohella synnyttivät 1920-luvun sukupolven kartalle muun muassa aktivistit sekä Akateemisen Karjala-Seuran jäsenet. Siinä missä tulenkantajat asettuivat aikansa kulttuurivirtausten kosmopoliiteiksi tulkeiksi, keskittyivät jälkimmäiset ryhmät kansallisiin ja poliittisiin kysymyksiin. Vuosi 1918 muodostui kaikille siksi nollapisteeksi, joka heidän toimintaansa enemmän tai vähemmän jäi määrittämään. Vaikka tulenkantajat eivät osallistuneet sisällissodan aseellisiin välienselvittelyihin, eivät tapahtumat silti jääneet heiltä näkymättömiin. Yhteiskuntatieteilijä Matti Virtanen on kirjoittanut sodan kokemisen merkityksestä varhaisnuoren mielenmaisemaan seuraavasti: ”12-17-vuotiaat kokevat tavallisimmin sodan kotirintamalta käsin, mutta se painuu heille silti vahvoina tunnelmina ja elämyksinä epämääräisiksi mielenvirityksiksi.”³⁷

Tätä taustaa vasten varhaiskauden tulenkantajien retorista epäpoliittisuutta³⁸ ei tule lukea seikaksi, joka tekisi liikkeen täysin passiiviseksi poliittisten kysymysten suhteen. Jos tulenkantajat hakeutuivatkin 1920-luvulla kansallisen sijasta kansainvälisyyteen, realismista satumailmaan sekä poliittisesta vakavamielisyydestä poliittisilla kiistaky-

³⁵ Mannheim 1952, 304-305. Vrt. Virtanen 2002, 19, 30-33; Alasuutari 2001, 76. Tulenkantajien sukupolviajatuksista ks. lisäksi Lappalainen 1993, 50-54.

³⁶ Muita mahdollisia vuoden 1918 sodan nimiä ovat vapaussota, vallankumous, luokkasota, kapina ja kansalaissota. Eri nimitykset perustuvat eriäville tulkinnoille sodan luonteesta. Käytän tässä tutkimuksessa sisällissota-nimitystä muuten kuin viitattaessa joihinkin aikalaiskäsityksiin sodasta.

³⁷ Virtanen 2002, 37.

³⁸ Retorisen epäpoliittisuudella tarkoitan tulenkantajien tapaa lähestyä poliittisia kysymyksiä hyvin relativistiseen sävyyn. Tulenkantajien aikakauslehden linjaa vuosina 1928–1930 on kutsuttu ”ohjelmalliseksi ohjelmattomuudeksi”, joka halusi antaa vapaan puheenvuoron kaikille halukkaille. Yleisellä tasolla tulenkantajien 1920-luvun poliittista kantaa voisi kutsua ”kulttuuriliberaaliksi.” Vrt. Vehmas 1976, 49-51.

symyksillä leikittelyyn, ei sitä tule nähdä yksin poliittisena välinpitämättömyytenä. Myös vaikeneminen ja katseen kääntäminen pois ovat kanta-aottavia tekoja.

Millaiseen maailmaan tulenkantajien sukupolvi joutui asettumaan? Eurooppa ei ollut palautunut enää ensimmäisen maailmansodan jäljiltä entiselleen. Sodan lopputuloksena eurooppalaisten maailmanherruuden aika alkoi kääntyä kohti siirtomaiden itsenäistymistä, samalla kun maanosan sisäiset imperiumit väistyivät kansallisvaltioiden tieltä. Venäjän keisarikunnan tilalle perustettu bolshevistinen Neuvosto-Venäjä herätti tarkastelijasta riippuen suurta toivoa tai pelkoa. Vuosia jatkuneet taistelut rintamilla olivat ajaneet useat valtiot taloudelliseen kriisiin. Pahimmilleen tilanne pääsi kehittymään Saksassa, jolle maailmansodan päättäneessä Versailles'n rauhansopimuksessa luettiin ankarat rauhan ehdot sotakorvauksineen.³⁹

Maailmansotaa seurannut kriisi oli silti ennen kaikkea yleiseurooppalainen ja kohdistui taloudellisten ja poliittisten kysymysten ohella tapaan tarkastella maanosan kulttuurin elinvoimaisuutta. Aikakauden kulttuuripessimismin tulkiksi nousi saksalainen Oswald Spengler, joka syklisen historiakäsityksensä kautta ennusti länsimaisen kulttuurin tuhoutumista antiikin kulttuurin tavoin.⁴⁰ Spenglerin käsitys ”länsimaiden perikadosta” sai osakseen suurta huomiota. Sodan jälkeen sanomaan uskottiin laajalti, mutta jälleenrakennustyön tuottaessa 1920-luvun mittaan tulosta synkkään tulevaisuudenvisioon kylälästyttiin. Myös tulenkantajien varhaiseen tuotantoon ajatus länsimaiden heikosta tilasta jätti selvät jälkensä. Kaipuu kaukaisiin eksoottisiin maihin viesti halusta paeta ahdistavaa reaali maailmaa. Mutta yhtä lailla muun eurooppalaisen kulttuuriväen tavoin, myös tulenkantajat pian halusivat taas uskoa eurooppalaisen kulttuurin voimaan. Länsimaat eivät tuhoutuisi sittenkään, jos sen tulevaisuus vain annettaisiin nuorison käsiin.⁴¹

Spenglerin apokalyptinen visio näyttikin osoittautuvan 1920-luvun todellisuudessa vääräksi, sillä Eurooppa alkoi hiljalleen nousta maailmansodan jälkeisestä alennustilastaan. Hyvinvointi lisääntyi, kun suurmaista Britannia, Italia, Ranska ja Saksa alkoivat saada talouksiaan kuntoon vuosikymmenen puoleenväliin tultaessa.⁴² Optimismi oli korkealla myös Kansainliiton edistystä osoittavan toiminnan johdosta. Kansainliitto oli perustettu

³⁹ Ks. Mazower 1998, 106-107; Hovi 2004, 295-298.

⁴⁰ Oswald Spengler julkaisi pääteoksensa *Der Untergang des Abendlandes (Länsimaiden perikato)* kahdessa osassa vuosina 1917–1922. Massa, 1961, 7. Vrt. Alnaes 2007, 105.

⁴¹ Paavolainen 1990, 11. Vrt. Saarenheimo 1966, 188-189.

⁴² Mazower 1998, 112.

Pariisin rauhankonferenssin yhteydessä vuonna 1918 ja yhteisön tarkoituksena oli lähentää kansoja toisiinsa niin, ettei maailmansodan kaltaisia yhteenottoja enää syntyisi.⁴³ Aina pitkälle 1930-luvun alkuun saakka tämä tavoite näyttikin olevan toteutettavissa.

Myös Suomi päätyi ulkopoliitikassaan turvautumaan voimakkaasti Kansainliiton tukeen. Sisällissodan voittanut valkoinen osapuoli oli pakotettu luopumaan saksalaissuuntauksestaan maailmansodan päättyessä saksalaisittain heikosti. Kuningaskunnan sijasta Suomesta tuli hallitusmuodoltaan tasavalta; yksi monien muiden nuorten eurooppalaisten tasavaltojen joukossa. Sisäpolitiikassa 1920-luvun Suomi käveli sisällissodan voittajien tahtiin. Voiton hedelmiä ylläpidettiin suojeluskuntajärjestöjen avulla ja estämällä vasemmistopuolueiden pääsy hallitusvastuuseen. Presidentti Ståhlbergin kausi vuoteen 1925 oli silti poliittiselta sävyltään liberaali. Tiukka oikeistosuuntaus, joka saavutti huippunsa 1930-luvun alussa Lapuan liikkeen muodossa, alkoi varsinaisesti vasta presidentti Relanderin kaudella.⁴⁴

Näissä olosuhteissa, Euroopan jälleenrakennuksen ja kotimaan poliittisten ristiriitojen keskellä, tulenkantajat astuivat hiljalleen julkisuuteen. Tutkijat ovat useissa yhteyksissä etsineet niitä taustoja, jotka vaikuttivat liikkeen syntyyn. Tärkein seikka nuorten kirjailijankalujen yhteen saattamisen kannalta oli Nuoren Voiman Liitto. Alun perin Liiton taustalla ollut *Nuori Voima*-lehti oli perustettu jo vuonna 1908. Kun lehden päätoimittajaksi 1914 nimettiin Ilmari Jäämaa, myöhempi WSOY:n kirjallinen johtaja, alkoi se kehittyä merkittäväksi kirjalliseksi ja taiteelliseksi foorumiksi. Kun Nuoren Voiman Liitto perustettiin lehden ympärille 1921, olivat useat tulevat tulenkantajat jo ehtineet kirjoittaa lehteen ja tutustua sen kautta toisiinsa.⁴⁵ Vesa Mauriala on aivan oikein kirjoittanut, että Nuori Voima oli aikansa nuorisolle ennen kaikkea sukupolven yhdysside.⁴⁶

Taiteen saralla tulenkantajat osoittautuivat Suomen oloissa vallankumouksellisiksi, mutta liikkeen mukanaan tuomat uudistukset olivat pääasiassa tuontitavaraa. *Nuori Voima* oli antanut nuorisolle mahdollisuuden tutustua suomenruotsalaiseen moderniin kirjallisuuteen, joka välitti Suomeen mannermaalta moderneja taiteellisia uudistuksia. Edith

⁴³ Kitchen 1989, 47-48; Kallenautio 1985, 107-113.

⁴⁴ Hentilä 2006, 120-125, 135-140 141-145; Kallenautio 1985, 106-107; Zetterberg 1995, 30-31, 38-39 47-48; Ylikangas 1986, 175-178; Vahtola 2003, 262-265, 310-313.

⁴⁵ Haavikko 1976, 17-18, 22-23; Saarenheimo 1966, 58; Mauriala 2005, 49-51.

⁴⁶ Mauriala 2005, 49.

Södergran, Hagar Olsson ja Elmer Diktonius kohosivat tulenkantajille suuriksi esikuviksi ekspressionistisilla kokeiluillaan. Suomenruotsalaiset ryhmittivät ”Ultran” nimeä kantavan piirin ympärille, joka julkaisi omaa lehteään vuonna 1922.⁴⁷ Ultrassa ja suomenruotsalaisessa modernistisessä liikkeessä toteutuivat varhemmin suurin piirtein samat asiat, jotka tulenkantajat myöhemmin 1920-luvulla suurella näyttävyydellä toivat suomenkieliseen kirjallisuuteen ja kulttuurielämään. Kai Laitinen on tulenkantajista kirjoittaessaan esittänyt näkemyksensä, että kirjallisuuden kehityksen kannalta tulenkantajien uudistustyö ei yltänyt yhtä syvälle kuin suomenruotsalaisten.⁴⁸ Tämä väittäminen saattaa olla paikkansapitävä, mikäli tarkastellaan modernin kirjallisuuden koko länsimaista kenttää. Mutta suomenkielisen kirjallisuuden suhteen väite ei kestä tarkastelua; tällä alueella kirjallisuuden modernisoinnin suorittivat juuri tulenkantajat, ja vaikutus ylsi hyvin syvälle. Toisaalta Laitisen väittäminen siitä, että Södergran olisi ollut ainoa ruotsinkielisistä modernisteista, joita tulenkantajat pitivät arvossa, ei myöskään pidä ole totuudenmukainen.⁴⁹ Olavi Paavolainen omisti kirjansa *Nykyaikaa etsimässä* Hagar Olssonille kutsuen häntä ”uuden sukupolven profeetaksi”⁵⁰ ja Elmer Diktonius kuului *Tulenkantajain aikakauslehden* avustajakuntaan.

Päivi Lappalainen on sen sijaan todennut, että tulenkantajilta puuttui suomenruotsalaiseen modernisteihin verrattuna todellinen vastavoima kulttuurikentällä. Tämä johtui ennen kaikkea siitä, että tulenkantajat julistautuivat vastaitseenäistyneen Suomen ensimmäiseksi kirjailijaryhmäksi, jolloin he oppositioaseman sijaan olivat tärkeä linkki suomalaisen kulttuurin rakentamisessa. Tämä ei silti Lappalaisen mukaan poistanut tulenkantajien tahtoa esiintyä oppositiona ”valtakulttuuria” kohtaan, mutta edellä mainituista syistä johtuen heidän vallankumouksellisuuteensa ei suhtauduttu kovinkaan vakavasti.⁵¹

Näistä lähtökohdista, Nuoren Voiman luoman yhteyden ja suomenruotsalaisen modernismin välityksellä, tulenkantajien kulttuuriliike 1920-luvun mittaan hiljalleen alkoi muodostua. Termi *hiljalleen* tulee tässä yhteydessä ottaa kirjaimellisesti, sillä liikkeen kehittyminen laajimmilleen vei lähes koko 1920-luvun. Tässä vaiheessa, kun liikkeen taustatekijät ja yhteiskunnallinen konteksti on pääpiirteittäin selvitetty, alkavat varsinaiset ongelmat tulenkantajien luonteen ja esiintymisen määrittelyssä. Arvi Kivimaa on

⁴⁷ Meinander 2006, 172-173; Saarenheimo 1966, 45-52.

⁴⁸ Laitinen 1997, 369.

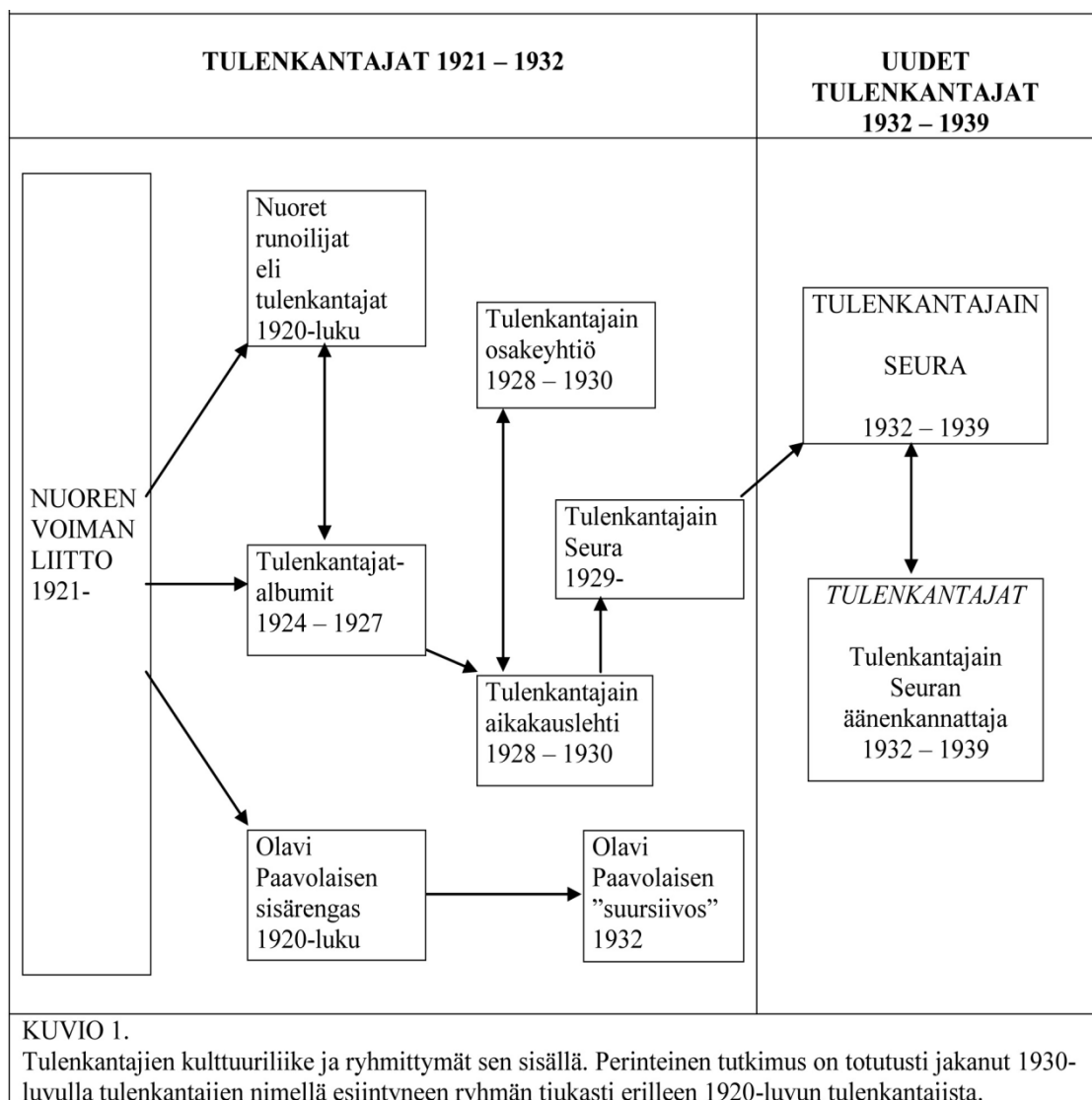
⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Paavolainen 1990, 10-12.

⁵¹ Lappalainen 1993, 43. Vrt. Saarenheimo 1966, 25-29.

sattuvasti sanonut, ettei ”tulenkantajat ollut mikään seura, jolla olisi ollut puheenjohtajansa ja sääntönsä ja kokoontumisaikansa.”⁵² Samaan hengenvetoon Ritva Haavikko on todennut, että sekavuus tulenkantajat-käsitteen ympärillä johtuu ennen kaikkea siitä, että sanalla on niin monta merkitystä.⁵³

Kuvioon 1 on koottu ne ryhmät, jotka tulenkantajien nimen alle on totutusti tutkimuksessa liitetty. Ryhmien suhdetta toisiinsa on havainnollistettu nuolilla suhteen ollessa joko yksipuolinen tai vuorovaikutteinen. Kuvioista näkyy myös, kuinka tulenkantajien kulttuuriliike on perinteisesti totuttu jakamaan kahteen eri ajanjaksoon, 1920-luvun tulenkantajiin sekä 1930-luvun uusiin tulenkantajiin.

⁵² Kivimaa 1976, 55.

⁵³ Haavikko 1976, 15.

Vuosi 1921 on yksi merkkipaalu tulenkantajien historiassa, sillä tuolloin nuoret kirjailijanalut ajautuivat ensi kertaa konkreettisesti tekemisiin toistensa kanssa, vaikka kirjeenvaihtoa Nuoren Voiman Liiton jäsenten kesken olisikin jo esiintynyt aiemmin. Symbolista arvoa vuodelle löytää myös varhaisempaan sukupolveen kuuluneen fennomaanikirjailija Juhani Ahon kuolemasta. Lauri Viljanen kirjoitti Ahon poismenon merkityksestä *Tulenkantajien aikakauslehdessä* vuonna 1930 seuraavasti: ”Juhani Ahon poismeno uuden vuosikymmenen aamunkoitteessa oli symbolinen tapaus. Hänen kanssaan meni hautaan kaunis, *ensimmäinen* eurooppalais-suomalainen traditio, jota oli ylläpidetty kaksikymmentä vuotta liian kauan.”⁵⁴ Vaikka Aho ja muut 1900-luvun vaihteen taiteilijat saivat tulenkantajien kunnioituksen osakseen, ei uuden sukupolven mielestä varsinkaan kirjallisuus ollut onnistunut viimeisinä vuosikymmeninä uudistumaan ajan vaativalla tavalla. Uusi kulttuuriliike tulenkantajat syntyi uudistamaan pysähtynyttä suomalaista kulttuurielämää.

Niin vahva Nuoren Voiman Liiton vaikutus tulenkantajien toiminnassa 1920-luvulla oli, että sitä vailla epäilystä voi kutsua nuorvoimalaisen tulenkantajuuden ajaksi. Jo itse nimi ”tulenkantajat” on Erkki Valan esittämän muistitiedon mukaan Liiton johtohahmo Ilmari Jäämaan keksintö. Nimen kautta uusi sukupolvi otti vertauskuvallisesti soihdun käteensä ja jatkoi siitä, mihin edellinen sukupolvi oli jäänyt.⁵⁵ Tulenkantajat -nimellä oli sen syntyhetkellä myös konkreettinen tarkoitus: siitä tuli Liiton kirjallisen vuosikirjan otsake. Vuosikirjoja ilmestyi 1920-luvulla kaikkiaan neljä, ja niitä kutsuttiin *Tulenkantajat-albumeiksi*. Vuonna 1928 albumit muutettiin tekijöidensä toimesta Tulenkantajat-nimeä kantavaksi aikakauslehdeksi, joka ilmestyi aina vuoteen 1930 saakka. *Tulenkantajat-albumien* myötä aikaisemmin *Nuoreen Voimaan* kirjoittaneita ”nuoria runoilijoita” alettiin kutsua tulenkantajiksi samoin kuin myöhemmin *Tulenkantajien aikakauslehden* ympärille kokoontunutta avustajajoukkoa.

Niin hajanainen kuin nuorvoimalainen tulenkantajuus 1920-luvulla olikin, on siitä mahdollisuus löytää ryhmiä, jotka olivat, sanottaisiinko, institutionalisoidumpia kuin muut. Nuoren Voiman Liitto kytki vakinaisella toiminnallaan tulenkantajat toisiinsa. Tämän seurauksena syntyivät *Tulenkantajat-albumit* sekä *Nuorten runoilijoiden antologiat*.

⁵⁴ ”Eestin kautta Eurooppaan”, Tulenkantajain aikakauslehti 11-12/1930.

⁵⁵ Vala 1976, 210. Tulenkantajat -nimen synnystä on esitetty myös poikkeavia näkemyksiä, ks. Saarenheimo 1966, 15-17.

Tulenkantajain aikakauslehden ympärille perustettiin osakeyhtiö, joka vakinaisti jäsenensä ainakin näennäisesti osaksi tulenkantajien kulttuuriliikettä. Edellä mainittujen lisäksi 1920-luvulla esiintyi pieniä ryhmiä, joita yleisesti kutsuttiin tulenkantajiksi mutta jotka eivät suoraan olleet kytköksissä edellä mainittuihin ryhmiin. Suurimman huomion ryhmistä sai Olavi Paavolaisen sisärenkaaksi kutsuttu pieni ryhmä nuoria runoilijoita, johon Paavolaisen itsensä lisäksi kuuluivat Katri Vala, Elina Vaara, Lauri Viljanen, Ilmari Pimiä sekä Yrjö Jylhä.⁵⁶ Tätä joukkoa Lauri Viljanen on kutsunut ”ydintulenkantajiksi”⁵⁷, Erkki Vala ”kantajoukoksi”⁵⁸ sekä Arvi Kivimaa ”sisärenkaaksi”.⁵⁹

Saattaa arvata tulenkantajien käsitteen sekavuuden aiheuttaneen hämmennystä myös aikalaisten joukossa. Pääkysymys lienee, ketkä 1920-luvun tulenkantajien liepeillä oleskelleista kulttuuritoimijoista tulisi lukea kuuluneeksi varsinaiseen tulenkantajien kulttuuriliikkeeseen? Kysymykseen ei ole yksinkertaista vastausta, sillä jäseniä oli useita mutta kaikki heistä eivät vaikuttaneet samoissa ryhmissä. Yksi saattoi olla mukana *Tulenkantajain aikakauslehden* toiminnassa, mutta *Tulenkantajat–albumeihin* hän ei koskaan kirjoittanut. Toisaalta oli olemassa myös Erkki Valan kaltaisia hahmoja, jotka olivat olleet mukana kaikissa tulenkantajien institutionalisoiduissa yhteyksissä mutta Olavi Paavolaisen sisärenkaaseen hänellä ei ollut suoraa yhteyttä.

Yleisesti tulenkantajia pidetään kirjailijoista koostuneena liikkeenä. Tämä on sikäli totta, että juuri kirjallisuuden alueelta ovat peräisin tulenkantajien näkyvimvät saavutukset. Mutta juuri kirjailijoiden ja runoilijoiden liian yksipuolinen painottaminen myöhemmässä tutkimuskirjallisuudessa on luonut vääristyneen kuvan tulenkantajien kulttuuriliikkeen kokonaisuudesta. Viime kädessä tulkintaerimielisyydet tulenkantajien jäsenistä johtavat erimielisyyksiin myös itse tulenkantajuuden määrittelyssä. 1920-luvun tulenkantajista Erkki Vala on sanonut, että kyseessä oli yksin kirjallisen toiminnan harrastajista koostunut ryhmä⁶⁰, kun taas Pimiän mukaan kirjailijoiden mukaan ryhmään kuului kiinteästi taidemaalareita, säveltäjiä, kriitikkoja, kuvataiteilijoita, opiskelijoita sekä runonlausujia.⁶¹ Tutkijoista Kari Mäkinen on todennut, että täsmällisempää kuin

⁵⁶ Toinen vastaava ryhmä oli ”Haarlan ryhmä”, eli ”Toukokuun ryhmä”, johon kuuluivat Huugo Jalkanen, Uuno Kailas, Arvi Kivimaa, Martti Merenmaa ja Johannes Virtanen. Lisäksi ryhmittymiä saatettiin luoda eri ideologioiden kautta: puhuttiin esteettis-modernistisesta, sosiaalisesta sekä kansallispoliittisesta linjasta. Ks. Saarenheimo 1966, 40-42.

⁵⁷ Hosiaisuoma 2000, 84.

⁵⁸ Vala 1976, 210.

⁵⁹ Kivimaa 1976, 13.

⁶⁰ Vala 1976, 210.

⁶¹ Pimiä 1980, 103.

puhua tulenkantajien ”kirjailijasukupovesta” on käyttää termiä ”kirjallinen sivistyneis-tösukupolvi.” Silti Mäkisenkin mielestä on viime kädessä mahdotonta määritellä, keitä tähän sukupolveen kuului ja keitä ei.⁶²

Kysymys tulenkantajiin kuuluneista jäsenistä väistyy pian sen kysymyksen tieltä, ketkä jäsenistä olivat liikkeelle kaikkein tärkeimpiä? Juuri tämän kysymyksen yhteydessä on tutkijoiden ja kirjailijoiden keskuudessa kehitelty näkemyksiä tulenkantajien ulkorenkaista ja sisärenkaista.⁶³ Olavi Paavolainen on kenties ainoa tulenkantajiin liitetty kirjailija, jonka jäsenyyttä tuskin missään yhteydessä on asetettu kyseenalaiseksi. Sen sijaan Mika Waltari on kerta toisensa jälkeen haluttu nimetä tulenkantajaksi⁶⁴, vaikka kirjailija itse muistelmissaan on halunnut irrottautua liikkeestä. Waltari tunnusti kyllä kuuluneensa ”nuoriin runoilijoihin”, joiden hän katsoi edeltäneen varsinaisia tulenkantajia.⁶⁵

Waltaria ja useita muita vastaavia tapauksia koskeviin kiistakysymyksiin ei tässä yhteydessä ole mahdollisuutta laajemmin puuttua. Tärkeintä tulenkantajia koskevan monitulkintaisuuden kohdalla onkin ymmärtää, että kulttuuriliikkeen sisällä käytiin rajanvetoa liikkeen luonteesta jo 1920-luvulla. Kun siirrytään 1930-luvulle ja toisen tulenkantajuuden aikaan, ei keskustelu siitä, mitä tulenkantajuus tarkoittaa ja mitä ei, täten tullut uutena asiana.

Tulenkantajien kulttuuriliikkeen ulkoiset rakenteet eivät silti nousseet vielä 1920-luvulla tärkeimmäksi puheenaiheeksi. Nuorvoimalaisessa tulenkantajuudessa oli kuitenkin viime kädessä kyse uudistusten luomisesta suomalaisen kirjallisuustaiteen ja kulttuurin alueella. Vaikka käsillä oleva tutkimus ei ole kirjallisuustieteellinen, on jonkinasteinen taiteellisen puolen tarkastelu tulenkantajien kohdalla aina välttämätöntä. Tällä alueella on hyvä turvautua Kerttu Saarenheimon tutkimukseen *Tulenkantajat*, joka edelleen, yli neljäkymmentä vuotta ilmestymisensä jälkeen, on tärkein esitys tulenkantajien kirjallisesta esiintymisestä.

Lauri Viljasen jäsentelyä hyväksikäyttäen Saarenheimo on jakanut tulenkantajien 1920-luvun esiintymisen kirjallisuuden alueella kolmeen kauteen: nuorvoimalaiseen kauteen, suuren hurmion kauteen sekä viimeiseen 1920-luvun lopun kauteen, joka kantaa nimeä

⁶² Mäkinen 1989, 22.

⁶³ Vehmas 1976, 41; Saarenheimo 1966, 40-42; Haavikko 1976, 25-26.

⁶⁴ Ks. mm. Haavikko 1976, 13; Mauriala 2005, 367; Saarenheimo 1966, passim; Laitinen 1997, 406-409.

⁶⁵ Waltari 1980, 67. Waltarin suhteesta tulenkantajiin ks. myös Rajala 2011, 127-131.

”nykyaikaa etsimässä.”⁶⁶ Nuorvoimalaisella kaudella Saarenheimo tarkoittaa, tämän tutkimuksen jäsentelystä poiketen, aikaa vuoteen 1924. Tuona aikana tulenkantajat tutustuivat toisiinsa Nuoren Voiman Liiton kautta ja kehittivät omia kirjallisia taitojaan pitkälti omissa oloissaan. Tärkein kirjallinen tuote oli lyriikka, jonka alueella nuoret tulenkantajat toivat vapaan mitan käytön ensimmäistä kertaa näkyvästi esiin suomalaiseen runouteen. Tulenkantajia on hyvästä syystä kutsuttu itsenäisen Suomen ensimmäiseksi suomenkieliseksi lyyrikkopolveksi.⁶⁷

Seuraava kausi, suuri hurmio, kesti vuodet 1924–1928. Tuona aikana varsinkin Olavi Paavolaisen ympärille kerääntynyt pieni joukko tulenkantajia vietti kiinteästi aikaa yhdessä. Näinä vuosina esiintyi jo aiemmin Oswald Spenglerin yhteydessä mainittua elämänhalun korostamista vastalauseena aikakauden kulttuuripessimismille. Katri Valan runonsäkeet ”elää, elää, elää! / Elää raivokkaasti elämän korkea hetki! / terälehdet äärimmillen auenneina...”⁶⁸ ovat kirkkain symboli tuon ajan elämänpalvonnasta. Tulenkantajat pakenivat kirjoituksissaan kaukaisiin eksoottisiin maihin ja sadun mielikuvitusmaailmoihin. Aikakauden kulminaatiopisteenä voi nähdä Olavi Paavolaisen sisärenkaan retken Paavolaisen kotiin Kivennavan Vienolaan vuonna 1925. Kolme päivää ”runoja, keskustelua, musisointia, haaremi-orjattaria, bagdadilaisia kauppiaita ja fauneja” synnytti ryhmälle ajatuksen kirjoittaa yhteinen runoantologia.⁶⁹ *Hurmioituneet kasvot* ilmestyi vielä samana vuonna, ja vaikkei se kenties nousekaan taiteellisuudeltaan muiden tulenkantajien runokokoelmien tasolle, lienee se paras historiallinen dokumentti suuren hurmion kauden kirjallisesta tyylistä.

Elämäntunteen alleviivaaminen jatkui myös viimeisessä, nykyajan etsimisen kaudessa. Vuodet 1928–1930 ovat juuri ne, jotka tapahtumillaan ovat luoneet sen perinnön, josta tulenkantajat kaikkein parhaimmin tunnetaan. Tuona aikana katseet kääntyivät eksoottisista maista takaisin länsimaihin ja tulenkantajien ”pyhiinvaellusmatkat” Euroopan suurin kulttuurikeskuksiin alkoivat. ”Ikkunat avattiin Eurooppaan”, missä näkyi nykyajan

⁶⁶ Viljasen mukaan tulenkantajien liike jakaantuu kolmeen eri vaiheeseen: 1918–1923, 1924–1926, 1927–1930. Ks. Saarenheimo 1966, 19–20. Nuorvoimalainen kausi on saanut nimensä Nuoren Voiman Liitosta, suuren hurmion kausi Olavi Paavolaisen sisäpiirin kirjoittamasta runokokoelmasta *Hurmioituneet kasvot* vuodelta 1925 ja nykyajan etsimisen kausi Olavi Paavolaisen vuoden 1928 esseekokoelmasta *Nykyaikaa etsimässä*.

⁶⁷ Saarenheimo 1966, passim, 134–137. Vrt. Laitinen 1997, 368–370.

⁶⁸ Säkeet runosta ”Kukkiva maa.” Julkaistu alun perin Katri Valan runokokoelmassa *Kaukainen puutarha* vuonna 1924. Ks. Vala 1977, 13–14.

⁶⁹ Pimiä 1980, 106. Vrt. Saarenheimo 1984, 104–106; Saarenheimo 2001, 56–66; Hosiaislouma 2000, 84–85; Mauriala 2005, 166–172; Karonen & Rajala 2009, 34–35.

maailma, Amerikasta unelmoitiin, sillä siellä sijaisi tulevaisuus.⁷⁰ Sykkivä elämäntunne löytyi tästä eteenpäin konekulttuurista ja uusista mannermaisista ideologioista. *Tulenkantajien aikakauslehti* korosti yhtä lailla ideologinaan elämänuskoa: ”Tulenkantajat ei ole ohjelma. Tulenkantajat on uusi elämäntunne. Tulenkantajat on uusi optimismi, uusi elämänusko.”⁷¹ Runoilijoiden lisäksi tulenkantajien proosakirjailijat nousivat nyt näkyvästi esille, ja juuri Mika Waltarin, Pentti Haanpään ja Toivo Pekkasen kaltaiset nimet saavuttivat tulevina vuosina tulenkantajista suurimman kaupallisen menestyksen.⁷² Tärkein teos aikakauden ymmärtämisen kannalta lienee silti Olavi Paavolaisen *Nykyaikaa etsimässä*, jossa 1920-luvun suomalainen kulttuurielämä kytketään taitavasti osaksi yleiseurooppalaisia kulttuurivirtauksia. Ritva Hapulin mukaan *Nykyaikaa etsimässä* on oivallinen opas 1920-luvulla koettuun elämäntuntoon, sillä sen teksteistä löytyvät ”modernin kuvaston keskeiset kuvat ja ilmiöt.”⁷³

Olisikin virhe tarkastella 1920-luvun tulenkantajia ainoastaan suomalaisesta kontekstista käsin. Kuten aiemmin mainittiin, tulenkantajien Suomessa toteuttamat uudistukset kulttuurin alueella olivat suuressa määrin lainattu Euroopan moderneista kulttuuriliikkeistä. Tärkeimpinä näistä tulenkantajat lähestyivät ekspressionismia, futurismia ja dadaismia. Ekspressionismi ilmeni ennen kaikkea lyriikassa. Laitisen mukaan tulenkantajat on liikkeenä luokiteltava ekspressionismin suomalaiseksi, ”lähtökohdistaan joskus etääntyneeksi muunnelmaksi.”⁷⁴ Tämä etääntyminen onkin luonnollista, sillä tulenkantajien runojen aiheet nousivat pitkään suomalaisesta todellisuudesta käsin ekspressionismin toimiessa tyyllillisenä vaikuttajana.

Laitisen tutkijan roolin nimenomaisesti kirjallisuustieteen alalla huomaa, kun hän toteaa futurismin ja dadaismin tuntemuksen olleen tulenkantajilla vähäinen ja niiden vaikutuksen *liki olemattoman*.⁷⁵ Tutkiessani tulenkantajia sen historiallisesta kontekstista käsin en pysty yhtymään Laitisen näkemykseen. On totta, että Olavi Paavolainen *Nykyaikaa etsimässä*-teoksessaan syyttää suomalaista kulttuuriväkeä siitä, ettei sillä ole riittävää tuntemusta Euroopan moderneista kulttuuriliikkeistä. Mutta samalla teos on myös osoi-

⁷⁰ Paavolainen 1990, passim.

⁷¹ ”Tulenkantajat”. *Tulenkantajain aikakauslehti* 3/1929.

⁷² Laitinen 1997, 395-403, 406-409.

⁷³ Hapuli 1995, 221.

⁷⁴ Laitinen 1997, 370.

⁷⁵ *Ibid.*

tus siitä mielenkiinnosta, jota ainakin yksi tulenkantajien johtavista hahmoista ajan henkisiä virtauksia kohtaan tunsii.⁷⁶

Futurismi ja dadaismi eivät ole elementtejä, jotka tulenkantajien toiminnasta löytää lukemalla runoantologioita tai proosateoksia. Ne ovat olennainen osa itse liikkeen esiintymistä – varsinkin 1920-luvun loppuvuosina. Futurismi oli syntynyt Italiassa jo vuonna 1909, ja liikkeen keskeisenä ajatuksena oli dynamiikan ja edistyksen painottaminen sekä tulevaisuuden korostaminen menneisyyden sijaan.⁷⁷ Dadaismia (tai *dadaa*, kuten liikkeen nimi oikeammin kuuluu) sen sijaan ei alun perin edes tarkoitettu taiteelliseksi suuntaukseksi, vaan elämänasenteeksi, joka nousi vastenmielisyydestä ensimmäisen maailmansodan synnyttämää maailmaa kohtaan.⁷⁸

Kun futurismin ja dadan tarkoituksena ei ollut pääasiallisesti luoda uusia taiteellisia tyyliuuntia, vaan elämänasenteita, ei niistä myöskään ole mahdollista lausua mitään lopullista yksin kirjallisuustieteen kontekstista käsin. Tulenkantajien 1920-luvun lopun toiminnan vertaaminen kumpaankin tyyliuuntaan osoittaa silti selvästi, kuinka jo ennen maailmansotaa syntyneet uudet ”elämänasenteet” vihdoinkin olivat saavuttaneet myös syrjäisen Suomen. *Tulenkantajien aikakauslehd*en sivut ovat pullollaan erilaisia manifesteja, joissa uusi sukupolvi ilmoittaa asettuvansa vanhan tilalle – aivan kuten futuristien manifestit 1900-luvun alussa.⁷⁹ Suurkaupunkien, autojen ja junien ihailu, koneille esitetyt ylistyslaulut ja konesinfoniat ovat myös kiinteä osa tulenkantajia, ja hyvin lähellä futuristien taidetta.⁸⁰ Dadan vaikutus taas esiintyy siinä jonkinasteisessa nihilistisyydessä, jolla tulenkantajat lehtensä sivuilla uutta asemaansa kuvaavat. Mikään ei ole pyhää; eivät myöskään tulenkantajat itse. Koko taide-elämä, kulttuuri ja yhteiskunta asetetaan kyseenalaisiksi. Juuri futurismin ja dadan kohdalla osoittautuukin selväksi se, että 1920-luvun tulenkantajat eivät ole yhtä kuin se, mitä he kirjallisina teoksina jälkeensä jättivät; kyseessä on sen sijaan yhtä paljon se 1920-luvun maailma, joka synnytti tulenkantajat ja jonka tulkiksi kulttuuriliike asettui.

⁷⁶ Paavolainen 1990, 15-18, passim.

⁷⁷ Ferrari 1999, 40.

⁷⁸ Rubin 1985, 11-12; Richter 2004, 9-10; Ferrari 1999; 46-48.

⁷⁹ Tulenkantajien aikakauslehd^{en} manifesteja ovat mm. seuraavat: ”Elämä on pyhä. Me rakastamme elämää” Näytynumero/1928; ”Vuosia ovat suomalais-ugrilaiset kansat...” 1-2/1929; ”Tulenkantajat” 3/1929; ”Tulenkantajat on tulenkantajat!” 8-9/1929.

⁸⁰ Mika Waltarin ja Olavi Laurin (Paavolaisen) yhteinen runokokoelma ”Valtatiet” julkaistiin vuonna 1928. Kokoelma edustaa parhaimmillaan tulenkantajien koneromantiikkaa 1920-luvun lopussa.

Kari Immonen, Katriina Mäkinen ja Tapio Onnela ovat määritelleet 1920-lukua poliittisen viitekehyksen kautta. Heidän mukaansa kaksikymmenluku alkoi poliittisessa mielessä vuonna 1919, jolloin Suomi hylkäsi monarkian ja päättyi vuoteen 1928, jolloin kansallinen oikeistoradikalismi nousi liberaalin ja kansainvälisen politiikan tilalle. Samalla he silti toteavat, että kun viitekehykseksi otetaan arvomaailma ja kulttuuri, kronologia näyttäytyy erilaisena.⁸¹ Kaksikymmentäluku, kuten muutkaan vuosikymmenet, eivät pääty kalenterin sivua kääntämällä. Aika, mikä vielä hetki sitten oli olemassa, ei katoa uuden ajan tieltä. Uudet vuosikymmenet rinnastetaan aina edeltäjiinsä ja uuden ajan mukanaan tuomat ilmiöt perustellaan suhteessa vanhoihin. Oikeistoradikalismien nousu saattoi asettaa haasteen liberaalin ajattelun menestymiselle päivänpolitiikassa, mutta liberalismien ideaa se ei hävittänyt. Jotain samaa tapahtui myös tulenkantajien kulttuuriliikkeen kohdalla, kun uusi vuosikymmen alkoi.

⁸¹ Immonen & Mäkinen & Onnela 1992, 10-11.

3. YLÖSNOUSEMUS VAI UDELLEENSYNTY?

3.1 Politisoituva tulenkantajuus

Matti Klinge on todennut, kuinka 1930-luku on muotoutunut historiallisessa jälkitarkastelussa yhteiskuntapolitiikan värittämäksi aikakaudeksi. Tämä on ollut seurausta siitä, että vuosikymmen alkoi ja päättyi poliittisten selkkausten merkeissä: taloudellisesta pulakaudesta päädyttiin oikeiston nousuun ja taittumiseen, kunnes vuosikymmen päättyi talvisodassa kuin seinään. 1940-luvulta eteenpäin edellistä vuosikymmentä on osattu tarkastella enää suhteessa sen lopputuloksiin, politiikkaan ja sitä seuranneeseen sotaan.⁸² Kuten 1930-luku ei ollut ainoastaan yhteiskunnallisten ja poliittisten taisteluiden vuosikymmen, ei sitä edeltänyt 1920-luku myöskään edustanut yksin kulttuuria, ”iloi-suutta” ja epäpoliittisuutta. Kun aikakausia lähestyy niiden omasta todellisuudesta käsin, näyttävät ne tarkastelijalleen aina monipuolisemman kuvan itsestään.

Tästä johtuen ei toista tulenkantajuuttakaan sen yhteiskunnallisesta ja poliittisesta sävystä huolimatta tule lukea yksin 1930-luvun ilmiöksi. Sen ajattelun taustoja, joita kolmekymmentäluvun tulenkantajien toimintaan sisältyi, olisi mahdollista löytää jo varhain 1920-luvun alusta.⁸³ Silti uskomalla liiaksi näiden lähteiden todistusvoimaan, vaarana olisi sortua edellä mainittuun asioiden tarkasteluun väärän kontekstin kautta. Historialliset anakronismit välttääkseen on löydettävä jotain konkreettisempaa kuin yksittäiset viittaukset. Maailmankatsomuksen muutoksen, liittyi se yksilöön tai yhteisöön, tulee muodostua osaksi näkyvää toimintaa.⁸⁴

Tulenkantajien kohdalla konkreettinen muutos kulttuurista kohti yhteiskunnallisia kysymyksiä voidaan sijoittaa vuoteen 1929. Tuolloin perustettiin Tulenkantajain Seura, jonka kantavaksi hahmoksi astui alusta alkaen Erkki Vala.⁸⁵ Eronteko nuorvoimallaiseen tulenkantajuuteen ei Seuran syntyessä ollut mitenkään selvä. Ne asiat, joita Seura kokouksissaan ryhtyi käsittelemään, olivat Erkki Valan välityksellä olleet merkittävä osa jo *Tulenkantajain aikakauslehteä*, jonka päätoimittajana hän vuosina 1928–1930 toimi.

⁸² Klinge 1983, 58.

⁸³ Taustoitustyötä voisi tehdä mm. tutkimalla kirjojen ja päiväkirjojen kautta, millaisista kirjoista ja ajatuksista myöhemmin toisen tulenkantajuuden piirissä toimineet henkilöt olivat kiinnostuneita.

⁸⁴ Näkyvällä toiminnalla tarkoitan ns. institutionalisoituneita yhdistyksiä, seuroja ja julkaisuja, joiden välityksellä maailmankatsomukset oli mahdollista esittää järjestelmällisen ohjelman muodossa.

⁸⁵ Tulenkantajain Seura perustettiin Helsingissä 30.9.1929. Paikalla oli 80 henkeä, jotka hyväksyivät pöytäkirjan mukaan Seuran säännöt keskusteluita. Erkki Vala valittiin Seuran puheenjohtajaksi. Pöytäkirja Tulenkantajain Seuran perustavasta kokouksesta. SKS KiA. Erkki Valan arkisto. Toiminta Seuroissa ja yhdistyksissä / Tulenkantajat / 25837.

Toinen tulenkantajuus syntyi kiinteässä yhteydessä nuorvoimallaisuuteen, eikä näitä kahta tästä syystä tule tarkastella toisistaan irrallaan. Mutta yhtä kaikki: Tulenkantajain Seura ja Erkki Valan yhteiskunnallinen valveutuminen olivat myös kaksi suurta syytä siihen, miksi kulttuurikeskeinen nuorvoimallinen tulenkantajuus 1920-luvun lopulla alkoi tulla tiensä päähän.

Tulenkantajain Seuran perustava kokous määritteli Seuran ohjelman seuraavanlaiseksi:

Seura tulee työskentelemään sivistyksellisten päämäärien puolesta ja kansanvaltaisen ajattelutavan lujittamiseksi, se tulee taistelemaan kaikkea kansallis- ja sotakiikkaa vastaan, koska ne uhkaavat kansalaisten vapautta ja estävät järkipäisyyden ja terveen ajattelun valtaan pääsyä. (...) Erikoisesti tukee seura kirjallis-taiteellisia pyrkimyksiä. Niinkään se tukee niitä pyrkimyksiä, jotka tarkoittavat Euroopan Yhdysvaltojen muodostamista. Tarkoituksiaan toteuttaa Seura järjestämällä kokouksia ja keskustelutilaisuuksia jäsenilleen sekä asianharrastajille, pyrkien siten lähentämään eri kansalaispiirejä ja selvittämään eri katsomustapoja.⁸⁶

Ohjelmasta nousevat esiin seuraavat viisi tavoitetta: työskentely sivistyksellisten päämäärien puolesta, kansanvaltaisen ajattelutavan lujittaminen, taistelu kaikkea kansallis- ja sotakiikkaa vastaan, kirjallis-taiteellisten pyrkimysten tukeminen sekä Euroopan Yhdysvaltojen muodostamisen tukeminen. Jos ohjelmakohtat oli tarkoitettu esitettäväksi tärkeimmästä eteenpäin, myöhempi Tulenkantajain Seuran toiminnan tarkastelu osoittaa, että järjestys vuosien varrella koki muutoksia. Tai pikemminkin kyse oli ohjelman yhdenmukaistamisesta. Sivistykselliset päämäärät alkoivat merkitä samaa kuin kansanvaltaisen ajattelutavan lujittaminen sekä kansallis- ja sotakiikan vastustaminen, jotka merkitsivät samalla ”järkipäistä ja tervettä ajattelua.” Mutta vielä vuonna 1929 Seuran todellisuus oli pitkälti ohjelmansa mukainen. Tämä johtui paljolti siitä, että ne yhteiskunnalliset olosuhteet, joita vastaan Seura toimintansa suuntasi, eivät vielä kyseisenä vuonna olleet saavuttaneet täyttä laajuuttansa.

Oikeistolaisuuden nousu oli jatkunut tasaisesti koko 1920-luvun. Koko vuosikymmentä oli leimannut hallitusten tiheä vaihtuminen, joka ilmiönä oli yleiseurooppalainen. Tämä sai oikeistolaiset tahot laajalti kritisoimaan demokratiaa, liberalismia ja parlamentarismia.⁸⁷ Oikeistoradikalismien kehitystä Suomessa tukivat sisällissodan perintö suojeleuskuntineen ja Lotta Svärd – järjestöineen sekä Suur-Suomesta haaveilleen Akateemisen Karjala-Seuran perustaminen vuonna 1922. Yhteistä oikeistoryhmille oli ajatus siitä, että valtiovalta oli kiittämättömästi sysännyt Suomelle itsenäisyyden turvanneet voimat

⁸⁶ Tulenkantajain Seuran Säännöt. SKS KiA. Katri Valan arkisto. D. Toiminta-asiakirjat.

⁸⁷ Klinge 1983, 162; Hentilä 2006, 146-149.

oppositioon.⁸⁸ Länsimaiden taloustilanne alkoi kääntyä jälleenrakennuksen nousuvuosi-
en jälkeen taantumaan vuodesta 1926 eteenpäin ja saavutti huippunsa 1929.⁸⁹ Samana
vuonna perustettu lapuanliike pelkäsi huonon taloudellisen tilanteen vaikuttavan kom-
munismin suosion nousuun, eikä uskonut silloisten poliittisten päättäjien kykenevän
hoitamaan asiaa parhaalla mahdollisella tavalla. Lapuanliike ryhmittyi tässä tilanteessa
ulkoparlamentaariseksi painostusryhmäksi, joka ei nähnyt yhteistyötä puolueiden kans-
sa toiminnalleen välttämättömäksi.⁹⁰

Kun oikeistoradikalismien kehitys liittyi olennaisesti kommunismia vastustavaan toimin-
taan, lepää toisen tulenkantajuuden ideologinen pohja siinä uhassa, jonka varsinkin la-
puanliike muodosti demokratialle ja sananvapaudelle.⁹¹ Toisen tulenkantajuuden syntyä
ja kehitystä on käyttökelpoista tarkastella yhteydessä *Tulenkantajain aikakauslehteen*.
Erkki Valan toimiessa lehden päätoimittajana oli hänellä hyvä mahdollisuus vaikuttaa
julkaisun yleiseen kantaan. Itse laatimiensa pääkirjoitusten lisäksi Vala viime kädessä
vastasi myös siitä, mitkä artikkelit tulivat julkaistuiksi.

Aikakauslehden ensimmäinen näyttenumero marraskuulta 1928 kulkee vielä täysin kult-
tuuriradikaalilla linjalla. Kysymykseen siitä, miksi lehti on perustettu, vastataan että sen
on luonut Suomen kansan itsetietoinen vakaumus siitä, että sillä on kansakuntana sanot-
tavaa kansainvälisessä hengenelämässä. Kansan henkiseen elämään vaaditaan uudista-
mista, ja tulenkantajat lupautuvat ottamaan tämän työn vastuulle. Aitosuomalaisuus-
teen viitataan ainoastaan ”uutena isänmaallisuutena” ja epämääräisesti sen kerrotaan
tuntuneen ”sähköistävänä” myös tulenkantajien joukossa. Loppuun vakuutetaan kaikki-
en puolueiden olevan vieraita lehden perustajien hengelle.⁹² Näyttenumeron tyyli vaikut-
taa jossain määrin jopa korostetun epäpoliittiselta. Tulenkantajien uutta luovaa kykyä
vaikuttaa Suomen kulttuurielämään painotetaan uhmakkaaseen sävyyn. Tarkoituksena
tuntuu olevan kuin rivien välistä viestiä, että puolueet ja politiikka ovat merkitykset-
tömiä tekijöitä sen työn rinnalla, mikä vaikutus tulenkantajilla Suomen ilmapiiriin tulee
olemaan. Näyttenumeron artikkeleita leimasi kauttaaltaan sävy, jonka Erkki Vala myö-
hemmin myönsi olleen tarkoitushakuisen ”ärsyttävä.”⁹³ Mitään todellista ideologiaa

⁸⁸ Perälä 1998, 21-22; Siltala 2005, 498-500.

⁸⁹ Mazower 1999, 115.

⁹⁰ Siltala 2005, 497-498.

⁹¹ Ks. Mauriala 2005, 259.

⁹² ”Mitä on Tulenkantajat?” Tulenkantajain aikakauslehti, Näyttenumero/1928. vrt. ”Tietoa tulenkantajis-
ta.” Tulenkantajain aikakauslehti 3/1929.

⁹³ ”Keskustelua työväenkysymyksistä.” Tulenkantajain aikakauslehti 4/1929.

lehden sivuilta ei vielä tässä vaiheessa löydä, vaan kyseessä on pikemminkin tyyli, josta lehden avustajakunta käytti nimitystä ”ohjelmallinen ohjelmattomuus.”⁹⁴

Seuraavana vuonna lehti alkoi saada vihjauksenomaista sävyä tulevasta suunnanmuutoksesta. Olavi Paavolainen oli tässä vaiheessa nostettu Erkki Valan rinnalle toiseksi päätoimittajaksi, sillä lehden toimituksen uskottiin ajan mittaan käyvän ”liian raskaaksi yhdelle toimittajalle”.⁹⁵ Tämä silti tuskin oli suurin syy siihen, miksi Valan vaikutusvaltaa lehden toiminnassa haluttiin vähentää. *Tulenkantajien aikakauslehden* toimintaan olivat vapaita osallistumaan kaikki halukkaat⁹⁶ ja tästä syystä avustajia oli tullut mukaan myös oikeistolaisista piireistä. Aikakauslehteä rahoittavan Tulenkantajain Osakeyhtiön puheenjohtajana toimi vuonna 1929 Iiro Kaikko – Akateemisen Karjala–Seuran jäsen. Vielä samana vuonna hän irtisanoutui puheenjohtajan virasta antaen syyksi erolleen sen, ettei ”Tulenkantajain ajama suunta ole ollut se, mitä varten lehti alun perin perustettiin. Numero numerolta on sen henki muuttunut yhä ihmeellisemmäksi lähteten jo muutamissa artikkeleissaan räikeiden kommunistilehtien ajattelu- ja kirjoitustapaa...”⁹⁷

Kaikon reaktion ymmärtää Valan kirjoitusten lisäksi sitä taustaa vasten, minkä Tulenkantajain Seura perustamisellaan aiheutti yleiseen kuvaan Tulenkantajien kulttuuriliikkeestä. Aikakauslehden vuoden 1929 numerossa 18 julkaistiin ilmoitus Tulenkantajain Seuran perustamisesta, ja sen yhteydessä esiteltiin Seuran ohjelma.⁹⁸ Vuoden 1930 ensimmäisessä numerossa Vala ei tyydy enää varovaisiin vihjauksiin ideologisen asennoitumisensa esiintuonnissa, vaan politiikalla leikittely muuttui nyt suoraksi hyökkäykseksi. Vala kirjoittaa, kuinka alun perin kirjallis-taiteellisen elämän tukemiseksi tarkoitettu *Tulenkantajien aikakauslehti* on samalla ollut pakotettu ottamaan kantaa yhteiskunnallisiin ja poliittisiin kysymyksiin, jotta ”maan sivistyselämä tulisi kohotetuksi.” Tämänkaltaisen epämääräisen toimintaohjelma (ohjelmallinen ohjelmattomuus) ei silti Valan mukaan ajan myötä ole osoittautunut ”positiiviseksi.” Tästä johtuen tulenkantajien tulee tästä eteenpäin antaa tukensa niille yhteiskunnallisille ja poliittisille virtauksille, joita voidaan kutsua ”kulttuuriystävällisiksi.” Valan kirjoitus on pitkä ja siinä hän heittää taisteluhaasteensa aitosuomalaiselle liikkeelle kokonaisuudessaan, koska siltä puuttuu tarvittava kulttuuriohjelma sekä Akateemiselle Karjala–Seuralle erityisesti sen ”sota-

⁹⁴ Ohjelmallisen ohjelmattomuuden periaatteen voi määrittellä kärjistäen siten, ettei kaikkea Tulenkantajien aikakauslehdessä julkaistua ollut tarkoitettu kirjaimellisesti uskottavaksi.

⁹⁵ ”Tulenkantajat 1930”. Tulenkantajain aikakauslehti 20/1929.

⁹⁶ Ks. ”Mitä on Tulenkantajat?” Tulenkantajain aikakauslehti, Näyttenumero/1928.

⁹⁷ Paavolainen 1991, 95-96.

⁹⁸ ”Tulenkantajain seura perustettu”. Tulenkantajain aikakauslehti 18/1929.

kiihkoisuuden” vuoksi. Kirjoituksensa lopuksi Vala vaatii Tulenkantajain Seuraa organisoitavaksi uudestaan muokkaamalla sen toiminnasta entistä määrätietoisemmän. Seuran kansalaiskasvatuksen tulee ulottua nuorison keskuuteen, jotta nuoriso ”tulisi tietoiseksi ajan sivistyksellisistä, yhteiskunnallisista ja poliittisista kysymyksistä ja muodostaisi Suomen tasavallalle lujan ja vakaumuksellisen turvajoukon.”⁹⁹

On ymmärrettävää, että maailmansotien välisen ajan ilmapiirissä sekä AKS:n jäsenen Iiro Kaikon korvin kuultuna, Valan kirjoitus samastettiin osaksi vasemmistolaista retoriikkaa. Vesa Maurialan mukaan uusi vasemmistolainen tulenkantajuus oli syntymässä 1930-luvun ensimmäisinä vuosina. Lähdeaineistonaan Mauriala on asiaa käsitellessään käyttänyt Tulenkantajain Seuran pöytäkirjoja vuosilta 1932–1934 eli ajalta, jolloin uusi *Tulenkantajat*-lehti oli jo perustettu ja Mäntsälän kapina kukistettu.¹⁰⁰ Itse olen Maurialasta poiketen sitä mieltä, että vasemmistolainen tulenkantajuus syntyi jo vuonna 1929 Erkki Valan Tulenkantajain aikakauslehteen kirjoittamien artikkelien ja Tulenkantajain Seuran myötä.¹⁰¹ On totta, että myöhemmin 1930-luvulla Vala pääsi toteuttamaan ideologisia tavoitteitaan paremmin oman julkaisunsa kautta, siinä missä kulttuurisidonaisuus vielä 1920-luvun lopulla häntä pidätteli. Mutta toisen tulenkantajuuden ideologinen synty tapahtui konkreettisesti vuonna 1929 ja tapahtumat *Tulenkantajain aikakauslehden* ympärillä alkuvuodesta 1930 eteenpäin myös todistavat näin olleen.

Erkki Valan ja Olavi Paavolaisen yhteistyö aikakauslehden päätoimittajina ei kestänyt kuin hetken. Helmikuussa 1930 Vala syrjäytettiin päätoimittajan virasta ns. palatsivalankumouksen kautta. Nimeltä mainitsemattomaan helsinkiläisravintolaan¹⁰² kokoon tuivat Erkki Vala, Olavi Paavolainen, Lauri Viljanen, Martti Haavio, Iiro Kaikko, Jussi Teljo sekä Urho Kekkonen. Paikalla olleista Haavio, Kaikko, Teljo ja Kekkonen kuuluivat Akateemiseen Karjala-Seuraan ja samat miehet myös sanelivat kokouksen lopputuloksen. Valan toimitustapaan vaadittiin enemmän kansallista linjaa ja Valan ilmeisesti

⁹⁹ ”Uusi vuosi 1930”. Tulenkantajain aikakauslehti 1/1930. Vrt. Paavolainen 1991, 98.

¹⁰⁰ Mauriala 2005, 262, 343. Mäntsälän kapinasta: Lapuanliike nousi avoimesti hallitusvaltaa vastaan 28.2.1932 Mäntsälän Ohkolan talolla järjestetyn sosiaalidemokraattien puhetilaisuuden seurauksena. Presidentti Svinhufvud nousi vastustamaan kapinaa 2.3. pitämässään radiopuheessaan. Kapina kukistettiin pian tämän jälkeen. Kapinan seurauksena SDP:n ja keskustan lehdet nousivat ”laillisuusrintamaksi” Lapuanliikettä vastaan. Perälä 1998, 266–282.

¹⁰¹ Mauriala painottaa ennen muuta lapuanliikkeen uhkaa vasemmistolaiselle kentälle sinä keskeisenä voimana, joka synnytti 1930-luvun ensimmäisinä vuosina synnytti uuden vasemmistohenkisen toisen tulenkantajuuden. Mauriala tuntuu näkevän 1920-luvun viimeisissä vuosissa ainoastaan 1920-luvun tulenkantajien hajoamisen, mutta ei vielä toisen tulenkantajuuden syntyä. Mauriala 260–263.

¹⁰² Ravintola on nimeltä mainitsematon, koska kukaan paikalla olleista ei muista, tai ei ainakaan tunnusta muistavansa, sen nimeä. Kurjensaari 2009, 116.

tähän suostumatta hänet sanottiin irti päätoimittajan virasta.¹⁰³ Paikalla olleet henkilöt osoittavat selvästi tulenkantajien kulttuuriliikkeessä tapahtuneesta muutoksesta 1930-luvun alkuun tultaessa. Vala, Paavolainen, Viljanen ja Haavio mielletään ilman suurempaa epäilyä tulenkantajiksi. Sen sijaan Kaikko, Teljo ja Kekkonen ovat nuorvoimallaiselle tulenkantajuudelle jokseenkin vieraita nimiä eikä heidän roolinsa toisessa tulenkantajuudessakaan muodostunut yhtään sen merkittävämmäksi. Miehet olivat ennen kaikkea poliitikkoja ja tuskin itsekään pitivät toisiaan tulenkantajina. *Tulenkantajien aikakauslehti* merkitsi heille ennen kaikkea yhtä julkaisukanavaa toisten joukossa viestittää omaa kansallisuuteen pohjaavaa ideologiaa lukijoille ja Erkki Vala uhkaa tässä tavoitteessa. Äärioikeistolaisuus oli 1930-luvun alkuvuosina vahvimmillaan. Ei siis ollut mikään ihme, että Erkki Vala joutui lähtemään, vaikka hänellä olikin vielä tässä vaiheessa nuorvoimallalaisten tuki takanaan.¹⁰⁴

Suunnanmuutoksen aikakauslehdessä huomaa heti Valan poistuttua. Keväällä 1930 julkaistiin pääkirjoitus otsikolla ”Uudet tulenkantajat.” Kirjoituksissa painotettiin kaikkien niiden voimien yhteenliittymistä, jotka ”tajuavat tässä kansassa piilevät henkiset voimat.” Suomalaisen ylioppilasnuorison muistutetaan olleen aina osa kansaa, ja Euroopan uudelleensyntymisen uskotaan tapahtuvan vain kansakuntien sisäisen työn avulla. Olavi Paavolaista ei ole merkitty hänen päätoimittajan statuksestaan huolimatta tekstin kirjoittajaksi, vaan hänen sijallaan on Tulenkantajain neuvottelukunta.¹⁰⁵ Ei ole vaikeaa päätellä, keitä kaikkia neuvottelukunnan nimen taakse kätkeytyy. Kyseessä lienee ainakin kirjoituksen perusteella samat henkilöt, tai vähintään asioista samalla tavoin ajattelevat, kuin ne, jotka olivat hetkeä aiemmin syrjäyttäneet Erkki Valan. Mutta jos Iiro Kaikon mielestä aikakauslehden suunta ei Valan aikana ollut se, ”mitä varten lehti alun perin perustettiin”, ei korjausliike palauttanut tilanne lähtöpisteeseen. Vasemmistolaisista arvoista siirryttiin niin oikeistolaisiin – kansainvälisistä kansallisiin, kaiken arvostelemisen vapaudesta sananvapauden rajoituksiin. Oli *Tulenkantajain aikakauslehti* vuonna 1930 sitten mitä tahansa, oli se silti kaukana siitä nuorvoimallaisuuden voimannäytteestä, jolla se vuoden 1928 lopulla nousi julkisuuteen. Olavi Paavolainen ei pystynyt yksin vaikuttamaan lehden suuntaan ”Lapuan liikkeen aiheuttamassa suuressa depressiossa.”¹⁰⁶ Kenties Tulenkantajain Osakeyhtiön konkurssi ja sitä nopeasti seurannut *Tulen-*

¹⁰³ Kurjensaari 2009, 116; Paavolainen 1991, 98.

¹⁰⁴ Ks. Paavolainen 1991, 96; Kurjensaari 2009, 117.

¹⁰⁵ ”Uudet Tulenkantajat.” Tulenkantajain aikakauslehti 9-10/1929.

¹⁰⁶ Paavolainen 1991, 99.

*kantajain aikakauslehd*en lopettaminen muodostui nuorvoimalaisen tulenkantajuuden jälkimaineelle enemmänkin kunniaksi, kuin miltä tilanne vuoden 1930 lopulla vaikutti.

Kerttu Saarenheimon mukaan on paradoksaalista, että ”suurin toivein perustettu Tulenkantajien seura sai kiteytetyn muotonsa vasta hajaantumisen hetkellä.”¹⁰⁷ Itse en näe tapahtuneessa paradoksaalisuutta, sillä kyseessä on kaksi eri asiaa. Ensinnäkään nuorvoimalaisilla tulenkantajilla ei ollut tavoitteena perustaa Tulenkantajain seuran kaltaista yhteiskunnallisiin epäkohtiin kantaottavaa järjestöä, joksi se Erkki Valan käsissä muotoutui. Ja toisekseen: vaikka nuorvoimalaisen tulenkantajuuden hajoaminen *Tulenkantajain aikakauslehd*en lopettamisen myötä onkin selvä, Tulenkantajain Seura jatkoi toimintaansa. Erkki Valan irtisanominen aikakauslehdestä ei ollut vaikuttanut hänen puheenjohtajuuteensa Seurassa. Kaikista painavimpana seikkana niin nuorvoimalaisen tulenkantajuuden päättymisen kuin toisen tulenkantajuuden syntymisen päällä lepää suomalaisen yhteiskunnan muuttunut todellisuus 1920-luvun lopulta lähtien. Sitä taustaa vasten tarkasteltuna paradokseja ei tulenkantajien hajaantumisvaiheessa esiinny.

Toisen tulenkantajuuden muuttunut suunta verrattuna nuorvoimalaisuuteen ilmenee myös tarkasteltaessa Tulenkantajain Seuran jäsenistöä. 1920-luvun nuorvoimalaisten kulttuurivaikuttajien tilalle tulenkantajien kantaviksi voimiksi nousevat nyt Raoul Palmgrenin ja Tapio Tapiovaaran, Tauno Tattarin sekä Viljo Kajavan kaltaiset vasemmistointellektuellit. Nuorvoimalaisista tulenkantajista merkittävimpiä Erkki Valan seuraajia olivat hänen siskonsa Katri Vala, jonka poliittinen valveutumisen samoihin aikoihin alkoi herätä. Lisäksi alussa mukana oli Lauri Viljanen, jonka jäsenyys Seurassa jäi lopulta lyhytaikaiseksi, kuten jatkossa tullaan huomaamaan.¹⁰⁸

Tulenkantajain Seuran toiminta ajautui hankaluuksiin heti vuoden 1930 jälkeen. Seuran vuoden 1932 vuosikokouksen pöytäkirjaan on kirjattu merkintä, jonka mukaan Seura kokoontui edellisen kerran vuonna 1930, koska vuonna 1931 se ”ei silloisten olosuhteiden vuoksi voinut lainkaan toimia.”¹⁰⁹ On mielenkiintoista huomata, että vuosikokous pidettiin 21. helmikuuta, eli vain viikkoa ennen Mäntsälän kapinaa. Tuskin Tulenkantajain Seuran jäsenet tuolloin osasivat edes aavistaa, kuinka uhattuna heidän toimintavapautensa lähitulevaisuudessa olisi saattanut olla, jos lapualaisten kapina olisi päättynyt

¹⁰⁷ Saarenheimo 1966, 258.

¹⁰⁸ Ks. mm. Saarenheimo 1966, 259; Haavikko 1976, 38-39.

¹⁰⁹ Tulenkantajain Seuran vuosikokouksen pöytäkirja 21.2.1932. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

toisin kuin se päättyi. Liberalismin ja vasemmiston kannattajien onneksi vuodesta 1932 muodostui kuitenkin se hetki, jolloin oikeistoradikalismien aallonharja alkoi laskea. Samana vuonna myös toinen tulenkantajuus saavutti sen virstanpylvään, josta tutkimus yleisesti katsoo ”Erkki Valan tulenkantajien” syntyneen: Tulenkantajain Seura perusti tuekseen oman lehden.

3.2 Tulenkantajat–lehden paluu

Jouduttuaan lähtemään *Tulenkantajain aikakauslehd*en päätoimittajan paikalta oli Erkki Vala toiminut vuosina 1931–1932 Yleisradion ohjelmalehden toimittajana. Ennen tätä hän oli ehtinyt julkaista kaunokirjalliseen muotoon puettun muistelmateoksen *Tulenkantajain aikakauslehd*en ajalta. *Leijonajuhlissa* Vala kiteyttää ”myrskylinnuiksi” kutsumiensa tulenkantajien tarinan oman aatteellisen heräämisprosessinsa kautta. Vala ei ole lähimenneisyyteensä nähden sovitteleva keskustelukumppani, vaan lukija saa seurata vääryyden voittoa oikeamielisydestä, kun Valan alter ego Jussi Harju kumppaneineen ajetaan suomalaiskansallisten voimien tieltä pois aikakauslehti *Myrskylintujen* peräsimestä. *Leijonajuhlat* kuvaa hyvin Valan omakohtaista siirtymistä vakaan yhteiskunnallisen vaikuttamisen tielle. Valan mukaan itsenäisen Suomen nuoriso ”ei tule toimeen yksinomaan nuorekkaalla innostuksella ja taisteluhallulla, vaan meillä tulee olla tukenamme johdonmukainen maailmankatsomus.”¹¹⁰ Esimerkki Valan maailmankatsomuksellisista ihanteista on *Leijonajuhlien* lisäksi melko suoraan luettavista Tulenkantajain Seuran ohjelmasta.

Valan kirjalliset taidot olivat elementissään ennen kaikkea toimittajan työssä. Kaunokirjallisuuden saralla hänen taitonsa eivät silti riittäneet koskaan kilpailemaan muiden tulenkantajien kanssa. Tämä on sikäli sääli, että *Leijonajuhlat* olisi saattanut muodostua taitavammissa käsissä varsin merkittäväksi sukupolviromaaniksi. Jos näin olisi käynyt, saattaisi suhtautuminen 1930-luvun tulenkantajiinkin olla nykyisin erilaista. Sen sijaan kaunokirjallisella kentällä tulenkantajien ajalle eniten merkityksiä ovat antaneet Mika Waltarin kirjat *Suuri illusio*ni sekä *Sielu ja liekki*¹¹¹. Nämä suomalaisen kirjallisuushistorian kaanoniin kuuluvat merkkiteokset ovat *Leijonajuhlien* tavoin Waltarin omakohtaista kokemuksista syntyneitä ja käsittelevät tulenkantajien suhteen yksin 1920-lukua.

¹¹⁰ Vala 1930, 49.

¹¹¹ *Sielu ja Liekki* on keskimäinen teos Waltarin *Isästä poikaan* –trilogiassa.

Valan mukaan hän itse ei vielä vuonna 1932 haikaillut uuden tulenkantajiin liittyvän julkaisun perustamista¹¹², vaan Tulenkantajain Seuraan kuuluneet Tauno Tattari ja Helmer Adler pyysivät häntä perustamaan *Tulenkantajat*-lehden uudelleen.¹¹³ Kun Tulenkantajain Seura lapuanliikkeen taittuessa alkoi kokoontua säännöllisemmin, Seuran ohjelmaa tukevan lehden tarpeellisuus oli esillä jo ensimmäisestä kokouksesta lähtien. Lehden suunnitteluvaiheesta muodostui politiikan ja kulttuurin kädenvääntö, jotka kahdena hallitsevana diskurssina jäivät edustamaan myös vuoden 1932 lopulla perustettua uutta *Tulenkantajat*-lehteä.¹¹⁴

Suuri paino asetettiin alusta alkaen lehden nimelle, jonka tuli tiivistää lehden ja samalla Tulenkantajain Seuran ohjelmalliset periaatteet. Vaihtoehtoisia nimiä olivat *Tulenkantajien* lisäksi *Linja* sekä *Tasavalta*.¹¹⁵ Se, että Tulenkantajat viime kädessä tuli valituksi, ei muodostunut yksiselitteiseksi kehityskuluksi. Keskustelu eri vaihtoehdoista osoitti sen suunnanmuutoksen, joka toisessa tulenkantajuudessa oli tapahtunut sitten vuoden 1929. Oikeistoradikalismien jäljiltä kulttuurin voimaan ei enää samalla tavoin uskottu, kuin nuorvoimalaisen tulenkantajuuden aikaan, vaan kulttuuritaistelun sijaan 1930-luvun tulenkantajien tuli lähteä poliittisen taistelun tielle.

On mielenkiintoista asettaa nimet *Tulenkantajat* ja *Linja* vastakkain. Siinä missä tulenkantajuus merkitsee sukupolvien vaihtumista, nuoruuden voittoa taantumuksellisesta vanhanaikaisuudesta, ei nimi silti sisällä periaatetta siitä, missä hengessä uudistustyö on tehtävä. Tulenkantajuudelle muutos on itseisarvo: maailman tulee pysyä liikkeessä ja pysähtyminen on vaarallista. Muutos mihin suuntaan tahansa on parempi kuin ei muutosta ollenkaan. Uudistustyö ja vallankumouksellisuus eivät ole minkään tietyn maailmankatsomuksen ominaispiirteitä, vaan vaikuttavat kaikkialla, missä uusi ja vanha kohtaavat. Erkki Valan mukaan, ”koska mitään maailmankatsomusta ja uskoa ei ollut, oli järjellisin

¹¹² Jo vuonna 1930 Tulenkantajain Seura tosin oli kaavaillut perustaa äänenkannattajakseen uuden sanomalehden. Tuolloin lehden nimeksi olisi tullut ”Tulilinja.” Mukana lehden toimituksessa olisivat olleet mm. Pentti I. Nikulainen, Hagar Olsson, Jarno Pennanen ja Erkki Vala. Saarenheimo 1984, 183.

¹¹³ ”Tulenkantajain muistelmia.” SKS KiA. Erkki Valan Valan arkisto. Käsikirjoitus aineisto. Kansio 7. Vrt. Saarenheimo 1984, 184; Niemi 2007, 12.

¹¹⁴ Tulenkantajain Seuran kokouspöytäkirjat 21.2.–24.11.1932. TA. Tulenkantajain seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

¹¹⁵ Tulenkantajain Seuran pöytäkirjat 21.2.1932 & 3.3.1932. TA. Tulenkantajain seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

teko, mitä tulenkantajat saattoivat tehdä, se että he ryhtyivät umpimähkään taisteluun.”¹¹⁶

Taistelu kaikkia ja kaikkea vastaan ei kuitenkaan pidemmän päälle pystynyt säilyttämään sitä kaiken arvostelemisen vapautta, mikä *Tulenkantajain aikakauslehden* ”ohjelmallisen ohjelmattomuuden” periaatteeseen oli sisältynyt. Vala on kiteyttänyt muutoksen tilanteeseen, jossa ”ahdistettuna seinää vasten tunnusti pikkusteetikko toisensa jälkeen väriä ja ripusti asianomaisen maailmankatsomuskyltinsä näkyviin.”¹¹⁷ Tällaiseksi tilanne *Tulenkantajain aikakauslehden* sivuilla jo heti alusta alkaen muodostui, kuten edellisestä alaluvusta kävi ilmi. Maailmankatsomuksen politisoituminen ei silti koskenut ainoastaan Erkki Valaa ja muita toiseen tulenkantajuuteen osallistuneita, vaan kyseessä oli yleinen tendenssi 1920-luvun lopulta eteenpäin.¹¹⁸ Toisen tulenkantajuuden ”rikkomukseksi” ei olekaan nähty toimimista politiikan alueella, koska sitä harrastivat lähestulkoon kaikki muutkin, vaan tulenkantajien nimen käyttö politiikan välikappaleena.¹¹⁹

Tästä oli epäilemättä tietoinen myös Erkki Vala, joka Tulenkantajain Seuran pöytäkirjojen mukaan ei määrätietoisesti ajanut nimeä *Tulenkantajat* uuden lehden otsakkeeksi. *Linja* saavutti nimenä myös suosiota, eikä varmasti vähiten siksi, että siinä korostuivat ne Tulenkantajain Seuran ohjelman kohdat, joihin *Tulenkantajat* ei ollut käyttökelpoinen. Siinä missä tulenkantajuus edustaa edellä mainittua itsetarkoituksellista muutoksen tavoittelua ja kaikkien sota kaikkia vastaan, on linja käsitteenä huomattavasti tarkoin määritellympi. Linja merkitsee johdonmukaisuutta: sisällyttämällä omaan linjaansa tiettyjä kohtia tulevat muut kohdat suljetuiksi pois. Linjan omaksuminen on aina maailmankatsomuksellinen kysymys. Tulenkantajuuden vastakkainasettelussa uuden ja vanhan välillä on jotain enemmän luonnollista, kun taas tarkoin määritelty maailmankatsomuksellinen linja täytyy aina tietoisesti rakentaa.

Ei siis ole yllättävää, että kun Tulenkantajain Seurassa keskusteltiin uuden lehden nimivaihtoehtoista, esitettiin samalla kysymys siitä, tulisiko termi ”sosialismi” ottaa mukaan Seuran ja lehden ohjelmaan. Vaihtoehtoisiksi termeiksi sosialismin korvaajaksi esitettiin

¹¹⁶ ”Tulenkantajain uudestisyntyminen.” *Tulenkantajat* 1/1932.

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ Ks. Sevänen 1997, 34, 48-53; Mauriala 2005, 257-260; Tuusvuori 2007, 298-299; Saarenheimo 1984, 190-206; Niemi 2007, 10-12.

¹¹⁹ Ks. Haavikko 1976, 37-39; Kivimaa 1976, 56-57; Kurjensaari 2009, 140-141; Saarenheimo 1966, 259.

”radikaalia” ja ”vasemmistolaisista.”¹²⁰ Sosialismi ja vasemmistolaisuus olivat molemmat helposti tunnistettavia ideologisia linjoja, joiden varaan tulenkantajien ohjelma olisi ollut yksinkertaista rakentaa. Vala itse puhui samassa kokouksessa ”sosialistisen yhteiskuntaohjelman” hyväksymisen puolesta, jolla hän tosin tarkoitti Neuvostoliiton sijasta Englannin mallia.¹²¹ Tämänkaltaisen hengen siivittämänä lehden nimeksi kaavailtu *Linja* olisi varmasti ollut juuri omiaan. Tästä johtuen tuntuu oudolta, että jo seuraavassa kokouksessa lehden nimeksi hyväksyttiin *Tulenkantajat* ilman eriäviä merkintöjä pöytäkirjassa.¹²² On sääli, ettei pöytäkirjaan ole tallennettu keskustelua siitä, miksi nimi *Linja* viime kädessä hylättiin. Jälkikäteen arvioituna kyseessä on luultavasti ollut kysymys siitä, että lehden olisi tarkoituksenmukaisempaa kantaa sitä nimeä, joka myös sen kannatusyhdistyksellä, Tulenkantajain Seuralla, oli. Tulenkantajat oli myös jo 1920-luvulla saavuttanut huomattavan maineen ja lehden menekin kannalta saman nimen säilyttäminen nähtiin varmasti hyödylliseksi. Mutta jotain luonnollisempaakin nimenvaihtoa taakse saattaa kätkeytyä. Tulenkantajain Seura muodostui edelleen pääasiassa kulttuurintekijöistä – kirjailijoista, runoilijoista, taidemaalareista – jotka, vaikka olivatkin poliittisesti valveutuneita, eivät olleet hylänneet kulttuuria. Samassa kokouksessa, jossa lehden nimi valittiin, keskustelussa esiintyi pöytäkirjan mukaan erimielisyyttä politiikan ja kulttuurin suhteesta.¹²³ On otaksuttavaa, että monet Seuran jäsenistä eivät olleet valmiina lähtemään sille tielle, jolle *Linja* lehden nimenä ja sille rakennettu vasemmistolainen ohjelma olisi tulenkantajat mukanaan vienyt.

Heti tämän perään tapahtui Mäntsälän kapina, jonka seurauksena myös Seura ja lehti kokivat jälleen suunnanmuutoksen ja tällä kertaa vielä voimakkaammin politiikan suuntaan, kuin mitä *Linjan* kohdalla asia oli ollut. Seuran johtokunnan mukaan kapinan kukistamisen katsottiin avanneen uusia mahdollisuuksia Seuran toiminnalle, ja aktiiviseen toimintaan tuli tästä syystä saman tien ryhtyä. *Tulenkantajat* hylättiin lehden nimenä ja sen tilalle valittiin *Tasavalta*. Suunnanmuutos näkyi myös Seuran ja lehden tulevissa tehtävissä, jotka nyt uudistettiin vuoden 1929 mallistaan seuraavanlaisiksi: kansanvaltaisen ajattelutavan syventäminen, työskentely tasavaltaa puoltavan järjestön synnyttämiseksi, alaosastojen perustaminen tärkeimmille paikkakunnille ja *erityisesti* lehden ja

¹²⁰ Tulenkantajain Seuran kokouspöytäkirja 21.2.1932. TA. Tulenkantajain seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1. Toisen tulenkantajuuden suhteeseen vasemmistolaisuuteen palataan vielä tarkemmin seuraavissa luvuissa, ja tässä yhteydessä tätä suhdetta peilataan ainoastaan yhteydessä uuden lehden nimenvaihtaan.

¹²¹ Ibid.

¹²² Tulenkantajain Seuran kokouspöytäkirja 22.2.1932. TA. Tulenkantajain seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

¹²³ Ibid. Ks. myös Saarenheimo 1984, 183-189.

seuran tuki niille pyrkimyksille, jotka tähtäävät suojeluskuntien muuttamiseksi armeijan reserviksi.¹²⁴

Kulttuurisia tavoitteita ei uudistetussa ohjelmassa enää mainita sanallakaan. On tietysti mahdollista, että ohjelma on kasattu kiireellä kokoon Mäntsälän kapinan kukistumista seuranneessa optimistisessä hengessä, jolloin vihdoin nähtiin mahdollisuuksia vaikuttaa maan yhteiskunnallisiin oloihin. Tästä huolimatta Tulenkantajain Seura oli keväällä ajautumassa siihen suuntaan, mikä uhkasi kulttuurikysymysten käsittelyä ja jopa Seuran olemassaoloa ylipäänsä. Seuran johtokunnassa heräsi nimittäin samaan aikaan, kun tulevan lehden nimi muutettiin *Tasavallaksi*, ajatus lehden julkaisemisesta Tulenkantajain Seuran ulkopuolisena hankkeena. Tätä tarkoitusta varten päätettiin perustaa Nuortasavaltalaisten yhdistys, jonka äänenkannattajana *Tasavalta* rupeaisi ilmestymään. Seuraavissa johtokunnan kokouksissa vielä perustamatta oleva yhdistys päätettiin laajentaa kaikki tasavaltalaiset puolueet käsittäväksi Nuortasavaltalaisten liitoksi ja liitosta muodostaa ”todellinen keskiluokan puolue.” Puolueen tuli olla valmis seuraaviin eduskuntavaaleihin mennessä.¹²⁵

Mikään näistä suunnitelmista ei loppujen lopuksi toteutunut. Nuortasavaltalaisten yhdistys jäi perustamatta – kokonaisesta puolueesta puhumattakaan. Enemmän kuin realistisista mahdollisuuksista keskustelu aiheen ympärillä kertoo siitä kevään 1932 rohkaistuneesta ilmapiiristä, jonka Mäntsälän kapinan kukistuminen vasemmistolaisissa piireissä aiheutti.¹²⁶ Erkki Vala itsekin oli sitä mieltä, että poliittiseen taisteluun tulisi ryhtyä, jos sen seurauksena kansanvalta voitaisiin palauttaa ja suojeluskuntajärjestö lakkauttaa.¹²⁷

Vaikka puolueen perustaminen ei olisikaan ollut mahdollista, oli Tulenkantajain Seura hyvin lähellä alkaa julkaista *Tasavalta*-nimeä kantavaa julkaisua, jonka julkaisukanavana olisi toiminut Nuortasavaltalaisten Yhdistys.¹²⁸ Koska tulenkantajia koskeva tutkimus on totutusti siirtynyt *Tulenkantajain aikakauslehden* päättymisestä suoraan uuden *Tulenkantajat*-lehden ilmestymiseen marraskuussa 1932, on se luonnollisesti

¹²⁴ Tulenkantajain Seuran kokouspöytäkirja 3.3.1932. TA. Tulenkantajain seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

¹²⁵ Tulenkantajain Seuran kokouspöytäkirja 3.3.–12.3.1932. TA. Tulenkantajain seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

¹²⁶ Mauriala 2005, 257-260; Koivisto 1997, 64-65.

¹²⁷ Tulenkantajain Seuran kokouspöytäkirja 15.3.1932. TA. Tulenkantajain seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

¹²⁸ *Tasavalta*-lehden ensimmäisen numeron julkaisupäiväksi oli suunniteltu 15.5.1932.

samalla sivuuttanut lehden perustamisvaiheen.¹²⁹ Juuri tästä syystä huomaamatta on myös jäänyt se seikka, kuinka lähellä Tulenkantajain Seuran kuihtuminen saman vuoden keväällä oli. Toinen tulenkantajuus olisi ilmiönä hyvinkin saattanut jäädä syntymättä, jos Nuortasavaltalaisten Yhdistys olisi tuolloin perustettu. Kun samat ihmiset olisivat alkaneet pyörittää *Tasavalta*-lehteä Nuortasavaltalaisten Yhdistyksen kautta, olisi Tulenkantajain Seura jäänyt vaikuttamaan ainoastaan taustalle. Toisen tulenkantajuuden rooli tulenkantajien kulttuuriliikkeessä on aina viime kädessä palautunut kysymykseen siitä, mitä käsitteet tulenkantajat ja tulenkantajuus tarkoittavat. Jos nimi *Tulenkantajat* olisi lehden nimenä tehnyt tilaa *Tasavallalle*, ei ristiriitaa nuorvoimalaisen tulenkantajuuden suhteen olisi syntynyt. Tulenkantajain Seura olisi saattanut tätä kehitystä seuraamalla hajota jo kauan ennen kuin todellisuudessa tapahtui. Tässä tilanteessa Seuran kytkeminen mielikuvatasolla osaksi nuorvoimalaista tulenkantajuutta olisi ollut hyväksyttävämpää, eikä käsitettä toisesta tulenkantajuudesta koskaan olisi tarvinnut synnyttää.

Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaan lokakuussa 1932 Tulenkantajain Seuran johtokunnan kokous ilmoitti Seuran luopuneen aikeesta perustaa Nuortasavaltalaisten Liittoa, sillä Tulenkantajain Seuran arveltiin soveltuvan parhaiten tulevaisuuden tarpeisiin.¹³⁰ Jälleen kerran, puutteellisten pöytäkirjamerkintöjen vuoksi, syyt tämänkaltaiseen päätökseen jäävät hämäräksi. Oletettavasti keskeisin syy löytyy siitä, että Seuran jäsenet vietetyn kesän jälkeen ja olojen rauhoituttua palasivat hiljalleen maan pinnalle. Tässä vaiheessa myös kulttuuri teki paluun Seuran ohjelmaan ottaen niskaotteen politiikasta. Tulevan lehden nimi on jälleen palannut *Tulenkantajiksi*. Kyseessä tuli olemaan ennen kaikkea kulttuurilehti, jonka vuoksi sen taakse olivat lupautuneet kirjallisuustieteelliset piirit. Lehden tarkoituksena tuli olemaan luovan kritiikin suorittaminen yhteiskunnallisessa hengessä ja taistelu kulttuurinvapauden puolesta. Katsauksia ulko- ja sisäpolitiikan alalta tulnaisiin julkaisemaan, ”kuten muitten maiden tämänkaltaisissa lehdissä on tapana.”¹³¹

¹²⁹ Mauriala 2005, 263; Saarenheimo 1984, 182-185; Kurjensaari 2009, 140; Haavikko 1976, 37-40; Saarenheimo 1966, 265; Niemi 2007, 13; Paavolainen 1991, 110.

¹³⁰ Tulenkantajain Seuran kokospöytäkirja 15.10.1932. TA. Tulenkantajain seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

¹³¹ Ibid.

Syy suunnan muutoksen löytyy ennen kaikkea siitä, että Erkki Vala lupautui hankkimaan rahoituksen lehdelle ja lupasi vastata sen sisällöstä henkilökohtaisesti.¹³² Vanha nuorvoimalainen tulenkantaja nosti tässä vaiheessa päätään. Sillä Valalla olisi ollut mahdollisuus toimia tässä tilanteessa toisinkin. Hän olisi voinut säilyttää sen nuortasavaltalaisen suunnan, joka vielä edellisenä keväänä Seurassa oli vallalla ja suunnata lehden yksin poliittisiin kysymyksiin. Tähän Seuran nuorista jäsenistä monet olisivat olleet halukkaita lähtemään mukaan, kuten myöhemmistä luvuista tullaan huomaamaan. Mutta Vala ei ollut poliitikko, vaan ennen kaikkea kirjailija ja kulttuurin sekatyöläinen. Se, että hän ei suostunut näkemään tulenkantajia ainoastaan nuorvoimalaisena ilmiönä ei tarkoita, etteikö hän olisi antanut arvoa tulenkantajuuden nuorvoimalaiselle perinnölle. Tämä ajatus jatkumosta uuden ja vanhan välillä näkyi heti uuden *Tulenkantajat*-lehden ensimmäisistä artikkeleista, kun lehti vihdoinkin 25.11.1932 näki päivänvalon.

Vala ei tee eroa vanhojen ja uusien tulenkantajien välille kirjoittaessaan: ”Kahden vuoden loma-ajan jälkeen saapuu Tulenkantajat-lehti jälleen teidän luoksenne.”¹³³ Kyseinen artikkeli on otsikoitu nimellä ”Ylösousemus”, joka myös viittaa siihen, että mitään uutta ei olla synnyttämässä, vaan vanha tuttu Tulenkantajat on tehnyt paluun vain hie-man muuttuneessa muodossa. Valan käsitys pysyy edelleen järkähtämättömänä sen suhteen, että tulenkantajien 1920-luvun henkinen valistustyö oli oman aikansa tuote, mutta että se ei määrittele tulenkantajuutta kokonaisuudessaan. Eri aikakaudet ja yhteiskunnalliset tilanteet vaativat hänen mukaansa erilaisia lähestymistapoja kulttuurin parissa työskenteleviltä. 1920-luvun tulenkantajien optimistisellä hengellä oli pohjansa siinä yhteiskunnallisessa todellisuudessa, jossa he valistustyötään tekivät. Lapuanliikkeen myötä tilanne kuitenkin muuttui: ”Viime vuodet ovat kuitenkin osoittaneet erehdyksekseksi uskon suomalaisen kulttuuripohjan lujuteen.”¹³⁴

Optimismin ei silti Valan mielestä tule sammua, vaan sen sijaan esiintyä toisenlaisessa muodossa. Kyse ei ole enää epämääräisestä kulttuurin eri osa-alueiden parissa leikitte-lystä, vaan ”määrätietoisesta kasvatustyöstä ja eri sivistysalojen peruskysymysten selvitte-lystä.” Se alkuperäinen tulenkantajuus, ”sama innostus ja tuli kuin aikaisemminkin”, ei silti ole tulenkantajien paluun jälkeenkään kadonnut mihinkään, vaan löytyy Valan mukaan kaiken tekemisen taustalta.¹³⁵

¹³² Vala 1976, 218. Vrt. Saarenheimo 1984, 184.

¹³³ ”Ylösousemus.” Tulenkantajat 1/1932. Vrt. Saarenheimo 1984, 184-185.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ibid.

Toisessa kirjoituksessa, ”Tulenkantajain uudestisyntyminen”, Vala palaa nimimerkillä Majava tulenkantajien käsitteen merkitykseen laajemmin:

Se usko, joka lopulta säilytti ”Tulenkantajat” ja pelasti sen kadotukselta, oli oikeastaan usko itse ”tulenkantajat” – käsitteeseen. Niitten nuorten ihmisten mieliin, jotka kerran olivat lukeneet lehteä, jäi kangastamaan kuva suuresta innostuksesta, elämäntunteesta, jonka piirissä he tahtoivat elää. Se oli vastakohtana kaikelle arkipäiväisyydelle, kaikelle teeskentelylle poroporvarillisessa ympäristössä, se vetosi ajatusten rehellisyyteen, toveruuteen ja uskoon, se hylkäsi tavaran kokoamisen ja aseman hankkimisen elämän päämääränä, se asetti heroiseksi ihanteeksi vapaan ihmisen ja luovan työn. Tässä hengessä tahtoivat elää mukana uudet tulenkantajat, ne nuoret ylioppilaat, jotka saapuivat maaseudulta Helsinkiin opiskelemaan. Heille sana ”tulenkantajat” merkitsi symbolia [sic], elämäntyylä, se oli heidän toiveidensa Samarkand. Heidän vaatimuksestaan syntyi Tulenkantajat-lehti uudestaan. He herättivät eloon Tulenkantajain Seuran, panivat sen toimintaan ja saivat vanhemmatkin tulenkantajat liikkeelle. Ja niin olemme päässeet siihen, että kaivattu uuden sukupolven kulttuurilehti nyt on todellisuus.¹³⁶

Jotain tarkoitushakuista ja ristiriitaista Valan perusteluista juuri tässä yhteydessä kuvastuu. Ensinnäkin, jos Vala näkee tulenkantajuuden muodostuneen kasvavalle nuorisolle elämäntyylin symboliksi, on hän varmasti ollut tietoinen siitä, että kyseessä tässä yhteydessä oli 1920-luvun nuorvoimalainen tulenkantajuus. Ja eikö tämä suunta juuri Valan itsensä mukaan ollut tullut tiensä päähän? Sillä jos nuorvoimalainen tulenkantajuus määrätietoisesti käänsikin kasvonsa arjelle, niin eikö toinen tulenkantajuus toiminut juuri päinvastoin? Eikö juuri Valan edellä mainitsema ”määrätietoinen kasvatustyö ja eri sivistysalojen peruskysymysten selvittely” ollut paluuta haavemaailmoista maan pinnalle, utopioista arkipäivään? Merkitsikö arkipäiväisyys Valalle todella pelkkää poroporvarillista tavaroiden keräämistä, jolle ei löytynyt vertailukohtaa vasemmistolaisesta maailmankatsomuksesta? Näin asia ei varmastikaan ollut, vaan Vala lienee tarkoittanut ennemminkin oikeiston taantumuksellisuutta, jolla oli vastassaan vasemmiston uutta synnyttävä voima. Tässä kontekstissa myös yhteiskunnallinen tulenkantajuus saattoi säilyä uutta parempaa maailmaa etsivän nuorison esikuvana, kunhan lähestymistapa oli vasemmistolaisuus.

Toisella tapaa ristiriitainen on Valan näkemys siitä, että ”uuden sukupolven” kulttuurilehti syntyi viime kädessä ”uusien tulenkantajien” esittämien vaatimusten johdosta. Mitä Vala uudella sukupolvella tarkoittaa? Epäilemättä ei ainakaan sitä nuorvoimalaista sukupolvea, jonka parissa hän itse 1920-luvulla varttui. Ovatko nuoremmat astuneet vanhempien tilalle, kuten sukupolvien luonnollisen kierron mukaan välttämätöntä on? Kun vielä kirjoituksen otsikkona lukee ”Tulenkantajain uudestisyntyminen”, on rivien

¹³⁶ ”Tulenkantajain uudestisyntyminen.” Tulenkantajat 1/1932.

välillä pakko vetää se johtopäätös, ettei edellä mainittu siirtymä vanhasta uuteen olekaan niin yksiselitteinen. Jonkinlainen tarkoin määrittelemätön ”tulenkantajuuden henki” näyttää Valan mukaan siirtyneen nuorvoimallaisuudesta uusiin tulenkantajiin, mutta rakenteet ja konkreettiset lähtökohdat sen sijaan muuttuneen.

Oliko *Tulenkantajissa* kyse tulenkantajuuden ylösnousemuksesta vai uudelleensyntymisestä? Jos tarkastelun pohjaksi otetaan kristillinen tematiikka, ylösnousemuksella tarkoitetaan kuolemassa hajonneen ihmisruumiin ennalleen palaamista ja sen jälleenyhdistymistä sielun kanssa uuteen, iankaikkiseen elämään.¹³⁷ Uudelleensyntyminen, eli reinkarnaatio, sen sijaan merkitsee ihmisen syntymistä kuoleman jälkeen uudelleen toisessa ruumiissa.¹³⁸

Käsitteillä on ratkaiseva ero. Yhdistettynä tulenkantajiin ylösnousemus tarkoittaa, että nuorvoimallisten tulenkantajien olisi hajoamisensa jälkeen pitänyt palata yhteen ja jatkaa toimintaansa samassa hengessä kuin ennenkin. Uudelleensyntymisessä sen sijaan nuorvoimallisuuden tulenkantajuuden henki siirtyy toiseen yhteyteen, jonka ulkoisesti ei tarvitse muistuttaa alkuperäistä nuorvoimallaisuutta. Ylösnousemus ja uudelleensyntymä sulkevat toisensa käsitteinä pois, eivätkä voi vaikuttaa yhden ja saman tapauksen kohdalla yhtäaikaisesti.

Lienee epätodennäköistä, että Erkki Vala oli miettinyt kirjoitustensa otsikoita kristillisen tematiikan kannalta mutta mielenkiintoista silti on, että otsikot ovat valikoituneet kyseisenlaisiksi. Paremmin kuin kirjoitusten sisältö ne onnistuvat tiivistämään toisen tulenkantajuuden ristiriitaisuuden ja monitulkintaisuuden. Valalla näyttää selvästi olleen vaikeuksia suhtautua omaan rooliinsa uusien ja vanhojen tulenkantajien välittäjähahmona. Mitä toinen tulenkantajuus viime kädessä hänelle merkitsi? Vala on selvästi halunnut nähdä tapauksen niin ylösnousemisena kuin uudelleensyntymisenä ja linjanveto ei kestä lähempää tarkastelua. Tämä selvittämätön piirre jäi peilaamaan niin *Tulenkantajat*-lehteä kuin toista tulenkantajuutta laajemminkin koko 1930-luvun ajaksi.

¹³⁷ *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 132. Internet-versio MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy, 2004. ISBN 952-5446-11-5. Käsite uudelleensyntyminen löytyy hakusanalla *uudestisyntyminen*. Viitattu 4.11.2011.

¹³⁸ *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 132. Internet-versio MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy, 2004. ISBN 952-5446-11-5. Viitattu 3.2.2011.

Tutkijoille ei sen sijaan ole tuottanut hankaluuksia määritellä toisen tulenkantajuuden ja *Tulenkantajat*-lehden lähtökohtia. Jarkko S. Tuusvuori, joka tutkimuksessaan *Kulttuurilehti 1771–2007* vetää laajoja linjoja suomalaisista kulttuurilehdistä viimeisen reilun kahden vuosisadan ajalta, kirjoittaa *Tulenkantajien* olleen niiden ihmisten aikaansaannos, jotka lapualaisaikana löysivät toisensa rauhan – ja ihmisoikeuskysymyksissä. Vasemmistolaisessa tematiikassa lehti läheni samana vuonna ilmestymään alkanutta *Kirjallisuuslehteä*, jonka parissa työskenteli myös samoja henkilöitä kuin *Tulenkantajissa*.¹³⁹ Vesa Maurialan mukaan *Tulenkantajat* oli leimallisesti pasifistinen, sananvapautta ja yksilön oikeusturvaa puolustanut sekä kirjallisuutta ja vallitsevaa politiikkaa kriittisesti arvioinut vasemmistohenkinen julkaisu.¹⁴⁰

Toisen tulenkantajuuden poliittiseen suuntautumiseen tullaan myöhemmin paneutumaan tarkemmin. Mutta jo tässä yhteydessä on hyvä ottaa huomioon, että vaikka *Tulenkantajista* tehty tutkimus nostaa aina vasemmistolaisuuden lehden kohdalla esiin, perustelut väitteen puolesta jäävät usein varsin keskeneräisiksi. Kovin pitkälle ei ole päästy vuoden 1976 tilanteesta, jolloin Ritva Haavikko totesi Valan *Tulenkantajat*-lehden olevan toistaiseksi täysin tutkimatta.¹⁴¹ Satu Niemi on valtio-opin pro gradu-tutkielmassaan vuodelta 2007 avannut Erkki Valan toimintaa *Tulenkantajien* pakinoitsijana, ja täten tuonut hieman on lisää valaisua aiheeseen. Valitettavasti Niemen tutkimusta vaivaa hieman liian kritiikitön ote siihen, miten hän tarkastelee Valan omia lausuntoja tuolta ajalta. Loppupäätelmäksi Niemi saa Valan roolista 1930-luvulla sen, että hän kuului poliittisesti sitoutuneisiin intellektuelleihin, mutta hänen sitoutuneisuutensa oli löyhempi kuin muiden ”kirjalliseen vasemmistoliittiin” kuuluneiden.¹⁴²

Keskustelut vasemmistolaisuuden, liberalismien, pan-eurooppalaisuuden, pohjoismaalaisuuden, anti-fasismien ja kulttuuri-intellektualismien suhteesta *Tulenkantajiin* paljastaa vähintään sen, ettei toista tulenkantajuutta ole helppo asettaa mihinkään tarkasti rajattuun lokeroon.¹⁴³ Mutta jos vaikeuksia onkin tuottanut määritellä, mitä toinen tulenkantajuus oli ja mitä ei, heti ensimmäisen *Tulenkantajien* numeron ilmestymisen jälkeen tietty ryhmä esitti vankan näkemyksensä sen puolesta, mitä ”uudet tulenkantajat” eivät ryhmän mielestä ainakaan olleet. Kyseessä oli nuorvoimalaisten tulenkantajien yhteen-

¹³⁹ Tuusvuori 2007, 312-313.

¹⁴⁰ Mauriala 2005, 266. Vrt. Haavikko 1976, 38-39.

¹⁴¹ Haavikko 1976, 39.

¹⁴² Niemi 2007, 90.

¹⁴³ Ks. Haavikko 1976, 37-40; Mauriala 2005, 260-269; Niemi 2007, passim; Saarenheimo 1984, 182-189.

liittymä, jotka yhteisen kanteen muodossa nousivat vastustamaan Erkki Valan oikeutta käyttää nimeä Tulenkantajat uuden lehensä otsikkona.

3.3 ”Nuoren kirjailijapolvemme aatteellisuus”

Uudet ”tulenkantajat”

*Tutustuttuamme Erkki Valan perustaman uuden ”Tulenkantajat”- nimisen lehden näyte-
numeroihin olemme me allekirjoittaneet, jotka aikoinaan olimme perustamassa lehteä
”Tulenkantajat” ja osallistuimme sen toimintaan, katsoneet tarpeelliseksi julkisuudessa
ilmoittaa, ettei meillä ole mitään tekemistä Erkki Valan uuden lehtiyrityksen kanssa em-
mekä voi hyväksyä lehden aatteellista sisällystä, joka Tulenkantajat –nimen varjolla on
omiaan antamaan kokonaan väärän kuvan nuoren kirjailijapolvemme aatteellisista pyr-
kimyksistä. Erkki Valalla ei ole moraalista eikä edes keksijän oikeutta käyttää yksityises-
sä lehtiyrityksessään ”Tulenkantajat” –nimeä.*

Helsinki, joulukuun 20 p:nä 1932.

Nuoren Voiman Liiton Liittohallinnon puolesta

*Ilmari Jäämaa, Arvi Kivimaa, Unto Seppänen, Mika Waltari, Lauri Viljanen, Martti
Haavio, Elsa Enäjärvi-Haavio, Yrjö Jylhä, Unto Koskela, Martti Turunen, Iiro Kaikko,
Olli Nuorto, Armas J. Pulla.¹⁴⁴*

Kyseistä Nuoren Voiman Liiton julkilausumaa ”uusia tulenkantajia” vastaan on kom-
mentoitu tulenkantajia koskevassa tutkimuksessa laajalti. Ritva Haavikko on nähnyt
julkilausuman jakaneen tulenkantajat viimeistään tuolloin kahteen rintamaan: kansal-
lismieliseen oikeistoon ja kansainvälisyyteen suuntautuneeseen vasemmistoon. Haavi-
kon mukaan uudella lehdellä oli juridinen oikeus tulenkantajien nimeen, koska lehti oli
yhdistysrekisteriin kuuluneen Tulenkantajain Seuran äänenkannattaja.¹⁴⁵ Vesa Mauriala
lähestyy julkilausumaa myös nimikysymyksen kautta ja kirjoittaa sen tuottaneen välien-
selvittelyä NVL:n ja Tulenkantajain seuran keskinäisen kiistan lisäksi myös NVL:n si-
sälle.¹⁴⁶

Siinä missä vastalauseesta tehty tutkimus on aivan oikein lukenut sen tulenkantajien
nimeen kohdistuneeksi polemiikiksi, ei nimikysymyksen tärkeyden taustalla oleviin
syihin ole kiinnitetty juuri lainkaan huomiota. Kun julkilausumaa lukee teoreettisen
mallin läpi, missä toinen tulenkantajuus luetaan suoraksi jatkeeksi nuorvoimalaisuudel-

¹⁴⁴ ”Uudet tulenkantajat.” Uutta Tulenkantajat–lehteä vastaan julkaistu NVL:n ja sen liittohallinnon irti-
sanoutuminen. HS 23.12.1932.

¹⁴⁵ Haavikko 1976, 38-40.

¹⁴⁶ Mauriala 2005, 263-264.

le, osoittautuu se yhtä lailla monitulkintaiseksi kuin myös ristiriitaiseksi kokonaisuudeksi.

Julkilausuman mukaan nuorvoimalaiset halusivat irrottautua toisesta tulenkantajuudesta, koska heidän mielestään Erkki Valalla ei ollut omistusoikeutta tulenkantajien nimeen. Moraalinen omistusoikeus nimeen kuului niille, jotka ylläpitivät nuoren kirjailijapolven aatteellisia pyrkimyksiä. Julkilausuma antaa ymmärtää, että kyseisiä aatteellisia pyrkimyksiä ylläpitivät julkilausuman kirjoittajat, eli alkuperäiset nuorvoimalaiset tulenkantajat. Koska uudet tulenkantajat olivat omaksuneet toisenlaiset aatteelliset pyrkimykset, kuin mitä nuorvoimalaisilla oli, eivät he myöskään olleet soveltuvia käyttämään tulenkantajien nimeä.

Ensimmäinen kysymys, joka julkilausumasta herää, on, mitkä olivat ne nuoren kirjailijapolven aatteet, joita tulenkantajien nimen käyttö edellytti. Kuten edellisistä luvuista on käynyt ilmi, nuorvoimalainen tulenkantajuus oli aatteelliselta pohjaltaan hyvin hajanainen: kaiken arvostelemisen vapaus ja poliittisen vapaamielisyyden periaatteet olivat kuuluneet tärkeinä lähtökohtina *Tulenkantajain aikakauslehteen*. Kun julkilausuman allekirjoittanutta joukkoa tarkastelee, huomaa, ettei nimien joukossa ole vasemmiston kannattajia. Mutta tämä ei silti tarkoita, kuten Haavikko edellä näyttää olettavan, että kyseessä olisi ryhmä kansallismielisen oikeiston edustajia. Aatteellinen hajaantuminen nousee esille, kun lähempään tarkasteluun nostetaan kaksi nuorvoimalaista tulenkantajaa, joista molemmilla oli toisistaan poikkeavat syyt julkilausuman allekirjoittamiseen.

Martti Haaviota voi hyvin pitää nuorvoimalaisista tulenkantajista kaikista kansallismielisimpänä. Jo varhaisessa nuoruudessaan Haavio tutustui isänmaallisiin ajatuksiin Turun Klassillisessa Lyseossa, joka hengeltään oli hyvin kansallismielinen. Ylioppilaaksi hän valmistui sisällissodan vuonna 1918, ja piti ensimmäiset julkiset puheensa suojeluskunnan juhlissa. Yliopistossa Haavio ryhtyi opiskelemaan kansanrunoutta ja liittyi hyvin nopeasti Akateemisen Karjala-Seuran jäseneksi, jossa hän saavutti merkittävän aseman.¹⁴⁷ Kuten luvusta 3.1 kävi ilmi, Haavio kuului myös siihen oikeistolaiseen falangiin, joka syrjäytti Erkki Valan *Tulenkantajain aikakauslehden* päätoimittajan paikalta.

¹⁴⁷ Akateemista Karjala-Seuraa tutkinut Heikki Eskelinen painottaa Martti Haavion roolia AKS:ssa ennen kaikkea Ylioppilaslehden päätoimittajana. Lehti siirtyi Haavion aikana, vuodesta 1923 eteenpäin, ylioppilaiden mielipiteiden tasa-arvoisen heijastelun sijaan suomalaiskansallisia arvoja korostavaan suuntaan. Muuten Eskelinen katsoo, että yleisesti Haavion nuoruusvuosia AKS:ssa on pidetty nuoruuden hairahduksena. Eskelinen 2004, 15.

Jo ennen tätä Haavio oli pyrkinyt saamaan lehteä omaksumaan nationalistista linjaa, jossa hän Valan poistumisen jälkeen onnistuikin.¹⁴⁸

Lauri Viljanen oli tulenkantaja aivan toisista lähtökohdista käsin. Jos Erkki Valassa kietytyi tulenkantajuuden kansainvälis-vasemmistolainen puoli ja Martti Haaviossa kansallis-isänmaallinen voi Lauri Viljasta kutsua esteettisistä arvoista ponnistavaksi kulttuuriradikaaliksi tulenkantajaksi. Kun yhteiskunnalliset debatit ja poliittiset aatteet 1930-luvulle tultaessa veivät yhä enemmän tilaa kulttuuriselta ajatustenvaihdolta, joutui Viljanen ahtaalle oman aatemaailmansa kanssa. Tässä tilanteessa hän joutui vuorotellen vasemmiston ja oikeiston silmätikuksi.¹⁴⁹ Vakaassa uskossa Tulenkantajain Seuran kulttuuriohjelmaan kuului Viljanen Seuran johtokuntaan aina vuoteen 1932 saakka. Lokakuussa 1932 hän kuitenkin pyysi eroa Seuran varapuheenjohtajan ja johtokunnan jäsenen asemista esittäen Seuran kokouksen pöytäkirjan mukaan tähän syyksi muut työt ”ja eräät erimielisyydet.”¹⁵⁰ Kun Viljanen heti perään kirjoitti nimensä uutta *Tulenkantajat*-lehteä vastustavaan lausumaan, on selvää, että hän näki Seuran siirtyneen lehden kautta kulttuurityöstä poliittiseen taisteluun. Sinänsä mielenkiintoista tosin on, että Viljanen erosi Seurasta vasta hetkellä, jolloin Erkki Vala oli ottanut lehtiyrityksen omiin käsiin, eikä jo vuoden 1932 keväällä, jolloin Seurassa kaavailtiin vasemmistolaisen Nuortasavaltalaisten Liiton perustamista.¹⁵¹

Niin Haavio kuin Viljanen vastustivat uusia tulenkantajia, koska vasemmistolaisuus ei heidän mielestään soveltunut kulkeväksi tulenkantajien nimen alla. Haavio olisi tosin hyväksynyt oikeistolaisen tulenkantajuuden jatkumisen, kuten oli tapahtunut *Tulenkantajain aikakauslehden* viimeisten kuukausien aikana. Viljanen sen sijaan ei hyväksynyt minkäänlaista poliittista teoriaa tulenkantajuuden käsitteen taustalle, vaan hänelle tulenkantajat oli kulttuuriliike, joka ennen kaikkea muodostui kirjailijoista. Toisin sanoen kun julkilausumassa puhutaan nuoren kirjailijapolven aatteista, niiden takaa ei ole löydettävissä mitään yhtenäistä ideologiaa. Jo pelkästään Martti Haavion ja Lauri Viljasen

¹⁴⁸ Tynni-Haavio 1978, 228, 239-248.

¹⁴⁹ Hosiailuoma 2000, 141.

¹⁵⁰ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 15.10.1932. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1. Viljasen virallinen eronpyyntö kuului: ”Töittäni ja eräiden erimielisyyksien vuoksi Seuran piirissä suunnitellun uuden kulttuurilehden ohjelman suhteen allekirjoittanut pyytää täten vapautusta Seuran varapuheenjohtajan asemasta samoin kuin myös johtokunnan jäsenyydestä. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Jäsenasioita, Kansio H 1.

¹⁵¹ Toisaalta syy Viljasen vetäytymiseen syrjään Tulenkantajain Seuran toiminnasta jo tässä vaiheessa saattaa selittyä osittain sillä, että samoihin aikoihin Raoul Palmgren alkoi saavuttaa suurempaa vaikutusvaltaa Seuran sisällä. Viljasen ja Palmgrenin välit olivat niin esteettisesti kuin aatteellisesti ristiriidassa keskenään. Viljasen suhteesta Raoul Palmgreniin ks. Lappalainen 1993, 95, 106.

vertailu osoittaa tämän, ja lisävertailulla muihin vastalauseen allekirjoittajiin todisteet tästä vain lisääntyisivät. Valitettavasti tämän tutkimuksen rajoissa lisävertailuun ei silti voida ryhtyä. Tärkeintä onkin tässä yhteydessä huomata se, että nuorvoimalaisten vastalause oli ennen kaikkea suunnattu vasemmistolaisuutta vastaan. Siitä lukija voi todeta rivien välistä selvästi, että vasemmistolaisuus ei ole aitoa tulenkantajuutta, mutta ei anneta vastausta siihen, mistä aitous tulenkantajien kohdalla merkitsee. Jos konsensus tämän kysymyksen suhteen olisi allekirjoittaneiden kesken syntynyt, sitä tuskin olisi epäilty kirjata ylös julkilausumaan. Nyt tämä epätietoisuus yritettiin kätkeä ”nuoren kirjailijapolven todellisten aatteiden” alle.

Jos toisaalta hyväksyttäisiinkin se, että julkilausuman allekirjoittajat edustavat tulenkantajien sukupolven todellisia aatteita, joilla myös on moraalinen oikeus käyttää tulenkantajien nimeä, herää kysymys, mitä kautta he tuon oikeuden ovat saaneet? Julkilausuman olivat allekirjoittaneet kolmetoista 1920-luvun kirjailijaa, joista osan statuksen tulenkantajina voi asettaa kyseenalaiseksi.¹⁵² Kyseessä on siis suhteellisen pieni joukko, joka näin nousi puheissaan edustamaan kokonaista kirjailijapolvea. Joihinkin lähteisiin on sen sijaan jäänyt elämään näkemys siitä, että se joukko, joka asettui tukemaan toisia tulenkantajia, olisi määrällisesti ollut vaatimaton.¹⁵³ *Tulenkantajien* ensimmäisessä numerossa julkaistiin lehden avustajaluettelo, josta löytyy Erkki Valan lisäksi muun muassa seuraavat nimet: Pentti Haanpää, Toivo Pekkanen, Elina Vaara, Katri Vala, Iris Uurto, Katri Suoranta, Kaarlo Sarkia, Viljo Kajava, Unto Karri ja Einari Vuorela.¹⁵⁴ Kohutuullisempaa kuin puhua toisesta tulenkantajuudesta ”Erkki Valan tulenkantajina”, on tätä taustaa vasten todeta kulttuuriliikkeen hajonneen kahteen melko lailla yhtä suureen osaan. Toinen osa jäi pitämään yllä perintöä nuorvoimalaisesta tulenkantajuudesta ainoana oikeana tulenkantajuuden muotona ja toinen osa jatkoi eteenpäin yhteiskunnallisen tulenkantajuuden tiellä.

Julkilausuma näyttääkin viittaavan siihen, että moraalinen oikeus käyttää tulenkantajien nimeä kuuluu niille, jotka tuota nimeä ovat ensi kerran käyttäneet. Tällöin kyseessä olisi Nuoren Voiman Liitto, jonka yhteydessä nimi 1920-luvun alussa ensi kerran esiintyi. Ja kun vielä viitataan ”keksijän oikeuteen”, jota Erkki Valalla ei nähdä olevan, tarkoitetaan

¹⁵² Muun muassa Unto Koskela, Martti Turunen, Olli Nuorto ja Armas J. Pulla esiintyvät varsin harvoin missään tulenkantajien yhteydessä.

¹⁵³ Ks. Tynni-Haavio 1978, 228-229.

¹⁵⁴ ”Tulenkantajain avustajat.” *Tulenkantajat* 1/1932.

tällä sitä, että nimen tulenkantajat keksineellä Ilmari Jäämaalla tulisi olla oikeus päättää, missä yhteydessä nimeä tulee käyttää ja missä ei.¹⁵⁵

Tulenkantajain Seura ei jäänyt sivusta seuraamaan sitä vastaan esitettyä hyökkäystä. Erkki Vala ja Seuran sihteeri Raoul Palmgren vastasivat nuorvoimalaisille, että Tulenkantajain Seura oli jo pitkään ollut rekisteröity yhdistys, jolla oli oikeus käyttää omassa julkaisussaan omaa nimeään.¹⁵⁶ Samaan asiaan Vala palasi myös myöhemmin *Tulenkantajissa* kirjoittaen: ”Nuoren Voiman Liiton julkilausuma Tulenkantajista joulun alla oli harkitsematon ja epäoikeudenmukainen. Kun liitto ei kerran pannut vastalausestaan silloin, kun lehti [Tulenkantajain aikakauslehti, huom.] luovutettiin yksityiselle kirjapainonomistajalle ja tämän tuttavapiirille, on järjetöntä esiintyä Tulenkantajain Seuraa vastaa silloin, kun se käyttää omaa virallisesti rekisteröityä nimeään.”¹⁵⁷ Vala toisin sanoen tarkoitti, että Nuoren Voiman Liitto oli vetoomuksensa kanssa myöhässä. Jos se olisi katsonut tulenkantajien nimen kuuluneen itselleen, olisi sen pitänyt esittää vastalauseensa jo *Tulenkantajain aikakauslehden* yhteydessä, sillä se kuului Liiton piiriin aivan yhtä vähän kuin Tulenkantajain Seura ja sen äänenkannattaja. Koska näin ei tapahtunut tuolloin, oli asiaa enää tässä vaiheessa turha puida. Vala tosin esittää kannottonsa melko naiivisti ja on varmasti itsekkin ollut tietoinen tästä. Sillä onhan toki niinkin, että *Tulenkantajain aikakauslehti* oli aatemaailmaltaan huomattavasti lähempänä nuorvoimalaisuutta kuin Tulenkantajain Seura lehtensä kanssa koskaan tuli olemaan.

Vaikka Vala ja Palmgren esittivät vastineensa nuorvoimalaisille Helsingin Sanomissa, varsinaiseen vastahyökkäykseen Seura kävi oman lehtensä sivuilla. Vuoden 1933 ensimmäisessä numerossa julkaistiin Katri Valan kiistakirjoitus *Suuri käsienpesu*, jonka sanoma oli suunnattu ”rahanhimoisia” ja ”taantumuksellisia” kirjailijakollegoita vastaan.¹⁵⁸ Tulenkantajien Seuran lisäksi Katri Vala oli vuodesta 1931 eteenpäin kirjoittanut vakituisesti *Suomen Sosialidemokraattiin* ja myöhemmin hän liittyi niin Sosialidemokraattiseen puolueeseen kuin myös radikaalimpaan Akateemiseen Sosialistiseen Seuraan.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Vrt. Saarenheimo 1984, 185.

¹⁵⁶ Saarenheimo 1984, 185. Nuorvoimalaisten vastalauseen jälkiselvittelyistä, ks. Vala 1981, 14.

¹⁵⁷ ”Tulenkantajain vaiheet 1924–32.” *Tulenkantajat* 6/1933.

¹⁵⁸ ”Suuri käsienpesu”. *Tulenkantajat* 25.1.1933.

¹⁵⁹ Mauriala 2005, 269.

Suuressa käsienspesussa Katri Vala kyseenalaistaa nuorvoimalaisten oikeuden tulenkantajien nimen käyttöön, sillä hänen mukaansa Nuoren Voiman Liitto ei enää edustanut kulttuuria edistävää voimaa, vaan päinvastoin vahingoitti sitä: ”Eikö ole surullista, noin nuorella iällä sentään huomata ja tunnustaa itselleen ja muille, ettei ole enää mikään tulenkantaja vaan fossiloitunut? Eikö teistä ole *rumaa* tällaisena kultturellisesti pimeänä aikana yrittää vahingoittaa ainoata lehteä, joka etsii ulospääsyä siitä? Sellainen teko ei ole kulttuuri-ihmisen teko.”¹⁶⁰ Tämän jälkeen kirjoittaja kertoo pettymyksekseen huomanneensa, että kun ennen Nuoren Voiman Liitto edusti nuorisolle ”työn ja toveruuden liittoa”, ei se enää nykyään hyväksynyt ainoatakaan ”vapaamielistä aatetta.”¹⁶¹

Katri Vala pyrkii kirjoituksellaan nostamaan *Tulenkantajat*-lehden moraaliseen eturintamaan yhtä lailla kulttuurisessa kuin myös aatteellisissa mielessä. Hänelle Nuoren Voiman Liitto on kulttuuria tuhoava voima, koska se ei asetu vastustamaan niitä tahoja, jotka ehkäisevät mielipiteenvapautta ja vapaata kulttuurityötä Suomessa. Lisäksi Vala kummeksuu sitä, kuinka puolueettomasta työn ja toveruuden liitosta on muodostunut taho, joka ”ei hyväksy ainoatakaan vapaamielistä aatetta.” Vala toisin sanoen asettaa Liitolle ristiriitaisia vaatimuksia. Sen pitäisi toisaalta olla puolueeton, mutta toisaalta asettua vastustamaan kulttuuria tuhoavia voimia. Liitto on rikkonut puolueettomuutensa vastustamalla uusia tulenkantajia, mutta jos vastustamisen sijaan tulenkantajat olisivat saaneet tukea, olisi tämä ollut ”kulttuuri-ihmisen teko”, ja puolueellisuus tällöin sallittua. Vala lähestyy myös nuorvoimalaista ajatusta ”työn ja toveruuden liitosta” vasemmistolaisen kontekstin kautta, jolloin hän varmasti tietoisestikin jättää mainitsematta, että Liitto syntyi alun perin hyvin isänmaallisessa hengessä, jolloin myös työlle ja toveruudelle annettiin käsitteinä varsin erilaiset sisällöt.

Rivien välistä *Suuresta käsienspesusta* on luettavissa, että Katri Vala ei todellisuudessa katso itse Liiton välttämättä muuttuneen taantumukselliseksi, vaan että 1930-luvun muuttunut suomalainen yhteiskunta on tehnyt siitä sellaisen. Vala tuntuu viestittävän, että kun maailma muuttuu, on kulttuuriystävällisinä itseään pitävien muututtava samalla, jos he haluavat säilyttää kyseisen kulttuurinystävän roolinsa. Ja kun ideologiat kamppailevat keskenään, on tällöin jokaisen valittava puolensa.

¹⁶⁰ ”Suuri käsienspesu”. *Tulenkantajat* 25.1.1933.

¹⁶¹ *Ibid.*

Katri Vala kiertää kirjoituksessaan suurta kysymystä toisen tulenkantajuuden ja nuorvoimalaisuuden suhteesta, mutta ei selvästikään uskalla sanoa siitä mitään lopullista. Vihjailut siitä, että Nuoren Voiman Liitto olisi muuttunut alkuperäisestä muodostaan, siinä missä uudet tulenkantajat olivat lehdessään jatkaneet Liiton alkuperäistä henkeä, tuskin pystyivät täysin vakuuttamaan edes toisen tulenkantajuuden edustajia. Joulukuun julkilausuman jälkeen pitkään kestänyt painiskelu nuorvoimalaisuuden ja liberaalivasemmistolaisen suunnan välillä piti lopulta ratkaista. Oliko toisessa tulenkantajuudessa kyse uudelleensyntymisestä vai ylösnousemisesta?

Vastaus kysymykseen saatiin pari viikkoa Katri Valan kirjoituksen jälkeen. Tuolloin Erkki Vala julkaisi Tulenkantajissa kirjoituksen otsikolla ”Tulenkantajain vaiheet 1924–32 - historiikka ja käsitteiden selvittelyä.” Kirjoitus perustui Valan esitelmään Tulenkantajain Seuran vuosikokouksessa, jossa Seura viimein teki pesäeron nuorvoimalaisuuteen:

Nimi ”tulenkantajat” on ollut viime vuosien kuluessa monien väittelyiden kohteena. Mitä tämä nimitys oikeastaan tarkoittaa? Kenelle tämä sana oikeudenmukaisesti kuuluu?

Lyhyesti voitaneen kai sanoa, että yleisessä käsityksessä tulenkantajat-nimitys on tullut merkitsemään kulttuuriradikaaleja, ihmisiä, jotka pyrkivät itsenäisesti tutkimaan henkisen elämän ilmiöitä. Juridisesti katsoen on taas tulenkantajat-nimestä ennen muuta vasuussa Tulenkantajain Seura, joka on virallisesti rekisteröitynyt tämän nimen.

Tulenkantajat-nimi on kuitenkin alun perin lähtöisin aivan toisesta piiristä kuin siitä, joka nykyisin on sen ympärille keskittynyt. Kuten niin monesti ennenkin, on tässäkin elinvoimaiseksi osoittautunut henkinen liike syntynyt nuorison keskuudessa ja kasvanut vähitellen niiden ihmisten mukana, jotka uutta lippua ovat lähteneet seuraamaan. (...)

Uusi Tulenkantajat-lehti ei enää toimi nuorvoimalaisella pohjalla. Se on kokonaan kasvanut pois tuosta elämänpöörästä ja toteuttaa nyt tarkoitustaan niiden periaatteiden mukaan, jotka syksyllä 1929 Seuralle omaksuttiin. (...) Tulenkantajain nykyisen kannattajajoukon yhtenäisyys ja maailmankatsomuksellinen eheys on parhaana takeena siitä, että ”Tulenkantajat” nyt uudelleen taipaleelle lähdettyään tulee kestävä ja määrätietoisesti toteuttamaan tarkoituksensa.¹⁶²

Viesti on selvä. Tulenkantajat ovat syntyneet uudelleen ja teknisesti ottaen tämä tapahtui jo vuonna 1929, kun Tulenkantajain Seura perustettiin. Tämä näkemys on sikäli riskitöitäinen, että vielä 1929 Erkki Vala katsoi Tulenkantajain Seuran syntyneen *Tulenkantajain aikakauslehden* pohjalta, joka teki siitä osan nuorvoimalaisuutta. Tätä taustaa vasten eriytymisen olisi pitänyt tapahtua vasta myöhemmin. Mutta tässä tilanteessa, kuten monen muunkin historiallisen ilmiön kohdalla, lopputulos on pistetty sanelemaan myös syntymän muoto.

¹⁶² ”Tulenkantajain vaiheet 1924–32.” Tulenkantajat 6/1933.

Erkki Vala tuo selvästi esiin kantansa siitä, että tulenkantajuutta ei käsitteenä tule rajata mihinkään tiettyyn aikakauteen tai ryhmään kuuluvaksi, vaan sen tulee olla kulttuuri-taistelun symbolina siellä, missä sitä tarvitaan. Vala ei siis kiellä nuorvoimalaisen tulenkantajuuden merkitystä, olihan hän itsekkin sisarensa kanssa ollut kiinteä osa sen toimintaa. Mutta kun nuorvoimalaisuus päättyi, syntyi tulenkantajuus muuttuneissa olosuhteissa uudestaan ja tällä kertaa yhteiskunnallisen kamppailun välineeksi. Tämänkaltaisen filosofian yhteydessä tuntuukin melko toisarvoiselta perustella oikeutta tulenkantajan nimen käyttöön virallisella rekisteröitymisellä. Mutta muistettava on, että tämä seikka sai nuorvoimalaiset kenties parhaiten vakuuttuneeksi siitä, että nimi on ja pysyy toisen tulenkantajuuden yhteydessä.

Toisen tulenkantajuuden irtisanoutuminen nuorvoimalaisuudesta ei silti tarkoittanut erontekoa kulttuurin ja politiikan välille. Tulenkantajat päättivät keskittyä edelleen kulttuuriin, joka nyt asetettiin uuteen kontekstiin: siitä tehtiin vasemmistohenkisen maailmanparannustyön apuväline. Nuorvoimalaisuuden perintö toiselle tulenkantajuudelle oli vahva kulttuurileima, josta uudet tulenkantajat eivät missään vaiheessa halunneet irrottautua. Tässä mielessä tulenkantajien kulttuuriliikkeen rajoittaminen yksin 1920-luvun ilmiöksi ei vastaa todellisuutta: nuorvoimalaisuus jäi 20-luvulle, mutta yhteiskunnallisesti valveutuneempi jälkeläinen jatkoi kulkuaan seuraavalle vuosikymmenelle.

Kun nuorvoimalaisten julkilausumaa tarkastelee yhteydessä sen allekirjoittaneisiin, puuttuu luettelosta yksi tulenkantajien kulttuuriliikkeeseen kuuluva keskeinen nimi.¹⁶³ Olavi Paavolainen, nuorvoimalaisuuden primus motor, oman sisärinkinsä johtohahmo ja *Tulenkantajain aikakauslehden* toinen päätoimittaja ajautui 1930-luvun alussa nuorvoimalaisten ja Tulenkantajain Seuran välienselvittelyissä puun ja kuoren väliin. Tilanteeseen voidaan etsiä syitä Paavolaisen aatteellisesta suuntautumisesta kuin myös hänen ristiriitaisesta roolistaan Suomen 1930-luvun alun kirjallisella kentällä.

Kun *Tulenkantajain aikakauslehden* ilmestyminen lakkasi, Paavolainen oli jäänyt tyhjän päälle. Tulenkantajista ei ollut kasvanut mitään sellaista konkreettista rakennelmaa, jolla Paavolainen olisi voinut turvata toimeentulonsa. Sen sijaan sukupolvensa johtohahmo jäi nyt ulkopuoliseksi eri ideologisten ryhmittymien asettuessa toisiaan vastaan.¹⁶⁴ Mau-

¹⁶³ Vrt. Saarenheimo 1984, 185.

¹⁶⁴ Paavolainen 1991, 103.

rialan mukaan Paavolaisen kulttuurikritiikin lähtökohtina 1930-luvun alussa olivat individualistisesti oikeiksi koetut tuntemukset ja ajatukset. Tämä sai hänet etsimään vastauksia suuriin eksistentiaalsiin kysymyksiin puolueyhmittymien sijaan psykologiasta.¹⁶⁵

Paavolainen ei silti ollut selvittänyt välejään menneiden tulenkantajavuosiensa kanssa. Hänen johtaja-asemansa oli nuorvoimalaisen tulenkantajuuden piirissä ollut niin vahva, ettei mies suostunut poistumaan estradilta muuten kuin johtajalle arvoisella tavalla. Vuonna 1932 ilmestyneessä *Suursiivouksessa* Paavolainen laittaa koko itsenäisyydenajan kirjallisen kentän ojennukseen. Pamfletti on tekijänsä mukaan suunnattu itseensä liiaksi tyytyväistä nuorta kirjailijapolvea vastaan, joka ei ole kyennyt ensiesiintymisensä jälkeen tarpeellisella laajuudella uudistumaan ja joka on ruvennut kirjoittamaan teoksiaan ”kuukausipalkalla.”¹⁶⁶ Jaakko Paavolainen on sukulaisestaan kirjoittamassa elämäkerrassa silti otaksunut, että kritiikin antamisen lisäksi yllyttävänä motiivina *Suursiivouksen* tekemiseen oli Paavolaisen tarve saavuttaa takaisin vaikuttajan asema kirjailijakunnassa.¹⁶⁷ Jos asia oli näin, Olavi Paavolainen epäonnistui yrityksessään rankasti. Sillä sen sijaan, että *Suursiivous* olisi palauttanut nuorvoimalaisen tulenkantajuuden henkiin ja nostanut Paavolaisen takaisin sen johtohahmoksi, teos päinvastoin rikkoi loputkin siitä tulenkantajien yhteenkuuluvuuden tunteesta, joka mahdollisesti vielä vuonna 1932 oli olemassa.¹⁶⁸

Yhteiskunnalliset kysymykset eivät silti voineet olla vaikuttamatta myös Paavolaiseen, kun oikeistoradikalismi vahvistui ja Mäntsälän kapina koetteli suomalaista demokratiaa. Näin ollen Paavolainen päätyi kirjoittamaan nuorvoimalaisten julkilausuman jälkeen Lauri Viljaselle seuraavasti:

*Eräs asia minua kalvaa niin suunnattomasti. Eikö ollut hirveä vääräys laatia tuota vastalauseita Erkin tulenkantajille. En osaa lainkaan lohduttaa sillä (merkillisestä sattumasta, joka kuten muistat, ensin sai minut raivoon!), että nimeni ei lopultakaan siihen joutunut. Onhan minulla joka tapauksessa omatunto pahana; olenhan itse ollut mukana agiteeraamassa sen laatimista, vieläpä osittain ollut teon aatteellisena isänäkin. (...) Pahha minun on vain ollakseni, SILLÄ HEIDÄN SUUNTANSAHAN ON JOKA TAPAUKSESSA OIKEA!*¹⁶⁹

¹⁶⁵ Mauriala 2005, 278.

¹⁶⁶ Paavolainen 2008, 57-73, 121-127.

¹⁶⁷ Paavolainen 1991, 104.

¹⁶⁸ Ks. Kurjensaari 2009, 127; Mauriala 2005, 280-284; Saarenheimo 1982, 60-61. Saarenheimo 2001, 115; Purhonen 2002, 92-95.

¹⁶⁹ Olavi Paavolaisen kirje Lauri Viljaselle. Päivämäärä tuntematon. Julkaistu teoksissa Paavolainen 1991, 120; Kurjensaari 2009, 140.

Syitä siihen, miksi Paavolaisen nimi oli vastalauseesta lopulta jäänyt pois, ei tutkimuskirjallisuus tunne. Paavolainen osoittaa silti kirjeen olleen sanomassaan vilpittömän, kun hän lokakuussa 1933 ilmoitti Tulenkantajain Seuralle halukkuutensa liittyä Seuraan ja sen äänenkannattajan avustajakuntaan. Seuran johtokunta ei kuitenkaan ottanut vanhaa tulenkantajaa avosylin vastaan, vaan vaati Paavolaista ensimmäisessä *Tulenkantajat*-lehteen toimittamassa kirjoituksessaan esittämään jonkinlaisen selityksen ”uudesta orientoitumisestaan.”¹⁷⁰ Kokouksen pöytäkirjasta ei käy ilmi, ketkä Seuran johtokunnan jäsenistä vaativat kyseistä ehtoa Paavolaisen hyväksymiselle. Kuvaavaa silti lienee se, että Erkki Vala ei kyseisessä kokouksessa ollut paikalla. Valalla tuskin olisi ollut tarvetta koetella vanhan tulenkantajatoverinsa maailmankatsomusta yhtään laajemmin, vaan hän olisi varmasti hyväksynyt Paavolaisen kirjoittamaan lehteensä ilman sitoumuksia. Kyseessä lienee ollut Seuran vasemmistoradikaalien tarve näpäyttää vanhaa nuorten kulttuurijohtaja Paavolaista ja samalla osoittaa tapojen muuttuneen uudelle vuosikymmenelle tultaessa.¹⁷¹ Lopputuloksena kuitenkin oli, että Paavolainen ei tuolloin, eikä koskaan myöhemminkään Tulenkantajain Seuraan liittynyt. Sympatiat hänellä jäivät kuitenkin tulevaisuudessakin uusien tulenkantajien puolelle.¹⁷²

Tulenkantajain seura oli säilynyt 1930-luvulle, Seuran äänenkannattaja oli perustettu ja irrottautuminen nuorvoimallaisuudesta virallisesti suoritettu vuoden 1933 alussa. Toisen tulenkantajuuden syntyprosessi oli täten tullut päätökseensä. Erkki Vala oli silti ollut realistinen jo vuonna 1932 lausuessaan Seuran kokouksessa seuraavat sanat:

*Lehti, Tulenkantajat, on nyt seuran jäsenten arvosteltavana ja johtokunta toivoo, että Seura voisi yksimielisesti asettua tämän lehden taakse ja asemissaan pysyä huolimatta vastustajiemme erilaisista yrityksistä sen nujertamiseksi, yrityksistä, joita varmasti ennen pitkää tullaan tekemään.*¹⁷³

Kun kamppailu NVL:n julkilausumaa vastaan oli saatu päätökseen, seuraavat haasteet olivat pian edessä. Oikeistolaiset ja kulttuuriradikaalit ainekset eivät seuranneet välinpitämättömänä vierestä, kun tulenkantajien nimellä suoritettiin ”vasemmistolaista propagandaa.” Varsin hauraiksi aikaa myötä osoittautuivat myös Erkki Valan toiveet sen suh-

¹⁷⁰ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 27.10.1933. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1. Vrt. Saarenheimo 1984, 185.

¹⁷¹ Mm. samassa kokouksessa, jossa Paavolaisen asiaa käsiteltiin Seuran johtokunnan jäsen Raoul Palmgren teki ehdotuksen, jonka mukaan ”on tehtävä periaatteellinen päätös, että seuran jäsenet eivät saa toiminnallaan edistää pyrkimyksiä, jotka vahvasti ovat seuran pyrkimysten vastaisia. Ks. edellinen viite.

¹⁷² Olavi Paavolaisen sähke Tulenkantajain Seuralle 13.10.1935: ”Tervehdin kulttuuririntaman perustamista hengessä mukana.” TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Sekalaista. Kansio H 1.

¹⁷³ Tulenkantajain Seuran pöytäkirja 27.11.1932. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

teen, että Seura olisi yksimielisesti jakanut hänen käsityksensä siitä, mihin suuntaan *Tulenkantajat*-lehteä oli syytä tulevaisuudessa viedä.

4. AATE JA YHTEISKUNTA

4.1 Kansainvälisyys

Kun Mäntsälän kapina oli kukistettu ja Isänmaallinen kansaliike (IKL)¹⁷⁴ perustettu lapuanliikkeen pohjalle, siirtyi suomalainen äärioikeisto lähemmäs laillisuusrintamaa.¹⁷⁵ Tämän seurauksena vasemmiston painokoneiden sulkeminen ei tapahtunut enää automaattisesti ja oikeistotahojen tuli alkaa käydä debattia vastustajiensa kanssa omien äänenkannattajiensa sivuilta käsin. Tällöin myös uudet tulenkantajat joutuivat nopeasti väittelyyn oikeistolehtien kanssa yhteiskunnallisista näkemyksistään.

Kansainvälisen politiikan ilmapiiri kiristyi vuodesta 1933 eteenpäin ja muuttunut tilanne vaikutti Suomen poliittisen keskustelun siirtymiseen sisäpoliittisista kysymyksistä laajempiin kansainvälisiin aiheisiin. Oikeistokentän radikaalilla laidalla suomalaiskansallisten arvojen korostamisen lisääntyä tuntuvasti.¹⁷⁶ Käytännössä tämä merkitsi sitä, että muun muassa IKL ei lapuanliikkeestä poiketen enää hyväksynyt jäsenikseen ruotsinkielisiä ja hyökkäsi ohjelmillaan tästä eteenpäin vasemmiston lisäksi myös Suomen ruotsalaista kansanosaa ja sen erioikeuksia vastaan.¹⁷⁷ Suurena kysymyksenä taustalla vaikutti poliittisten ryhmittymien eriävät näkemykset siitä, kannattiko Suomen Euroopan tulevissa välienselvittelyissä turvautua kansainyhteisöjen apuun vai luottaa omaan kansalliseen voimaansa. Keskustelu ei rajoittunut ainoastaan poliittisiin kysymyksiin, vaan laajeni koskemaan myös suomalaiskansallisen kulttuurin ja kansainvälisten virtausten suhdetta toisiinsa. Erkki Vala ja Martti Haavio olivat jo *Tulenkantajien aikakauslehdessä* käyneet väittelyä kyseisistä aiheista ja 1930-luvulla kädenvääntö jatkui. Tässä luvussa heidän välityksellään luodaan kuvaa kansainvälisyyden käsitteestä suhteessa toiseen tulenkantajuuteen. Sen lisäksi, että uudet tulenkantajat pyrkivät itse luomaan käsitteelle sisältöä, joutuivat he puolustelemaan kansainvälistä maailmankatsomustaan vastustajilleen. Tätä kautta kansainvälisyyden diskurssi muodostuu keskeiseksi osaksi toisen tulenkantajuuden käsitteen määrittelyä.

Vaikka Martti Haavio oli ollut läpi 1920-luvun aktiivinen Akateemisen Karjala-Seuran jäsen, sanoutui hän siitä irti vuonna 1932, kun lapuanliike oli noussut järjestössä mää-

¹⁷⁴ IKL perustettiin Hämeenlinnassa 5.6.1932. Ohjelmassaan IKL ilmoitti tehtäväkseen olla luja, jotta valkoinen rintama säilyisi vapaussodan saavutusten turvaamiseksi. IKL halusi tukea armeijaa ja suojeluskuntia sekä liittää kaikki Suomen heimot laajaksi Suur-Suomeksi. Kolmekymmenluvun lopulla varsinkin Mussolinin fasismi alkoi saavuttaa suosiota puolueessa. Mickelsson 2007, 107-108.

¹⁷⁵ Ks. Siltala 2005, 477-484; Hentilä 2006, 160-164.

¹⁷⁶ Hentilä 2006, 162; Mickelsson 2007, 104, 107-108.

¹⁷⁷ Ks. Klinge 1983, 182-18; Mickelsson 2007, 107.

rääväksi tekijäksi.¹⁷⁸ Tämä pesäero ei kuitenkaan heikentänyt Haavion suomalaiskansallista maailmankatsomusta, vaan osoitti pikemminkin sen, että kansanrunouden tutkija ja myöhempi akateemikko Haavio ei useiden muiden nuorvoimalaisten tavoin ollut ääri-
 liikkeiden ystävä.¹⁷⁹ Hän jatkoi aktiivisesti oikeistolaisten sanomalehtien avustamista ja aloitti vuonna 1933 kirjallisesta albumista aikakauslehdiksi muutetun *Suomalaisen Suomen* päätoimittajana. Lehden toisessa numerossa vuodelta 1933 Haavio käy uusia tulenkantajia vastaan kirjoituksellaan ”Tulenkantajat ja sen aatteellinen ohjelma.”¹⁸⁰ Siinä hän lyttää toisen tulenkantajuuden aatteellisen sisällön pitkälti vähättelemällä Erkki Valan kykyä tarttua ajan suuriin kysymyksiin – joka ohimennen mainiten oli yksi yleisimmistä tavoista kritisoida vastapuolta 1930-luvun ideologisessa keskustelussa – ja epäilemällä sitä, mahtaako uusilla tulenkantajilla olla tarjottavana muuta kuin sisällytettömiä iskulauseita. Kirjoitus sisältää nälvimisen lisäksi silti myös analyttistä pohdintaa toisen tulenkantajuuden luonteesta, joka Haavion mukaan kiteytyy vääränlaisessa käsityksessä kansainvälisyyden positiivisesta luonteesta:

Viimeksi mainittu lauselma – ruotsinkielinen tervehdys ”kaikille eurooppalaisille” on kahdessakin mielessä tyypillinen ja Valan ”johtamalle” aatesuunnalle ominainen. Ensimmäisin se tietysti todistaa eräänlaisesta puolivillaisuudesta – ja esimerkki ei suinkaan ole ainoa -, mutta toiseksi se – ehkä sillä kertaa tahtomattaan – yhdistää Valan ”ensimmäisen tulemisen” ”toiseen tulemiseen”. Se uusi ”Tulenkantajat”, jota Vala taas tänä vuonna julkaisee, ei toistaiseksi ole sisältänyt muuta aatteellista julistusta kuin: ”Lähemmäksi pohjoismaita. Yhdessä niiden kanssa meidän on jaettava kohtalomme. Niille, jotka pelkäävät tätä ratkaisua, sanomme: parempi kuolla hyvässä seurassa kuin rikollisten liittolaisina.” – Omituista kyllä: on pelättävissä, että Suomen köyhässä, suomalais-ugrilaisessa tasavallassa on sellaisiakin pimeitä sieluja, jotka täysin eivät voi hyväksyä Erkki Valan puhetta ”hyvästä seurasta” ja ”rikollisten liittolaisuudesta.” (...) Yhtä suurella ihailulla kuin Erkki Vala puhuu skandinavista orientatiosta, yhtä suurella halveksimisella hän suhtautuu ”vanhoihin romanttisiin kuvitelmiin suomalais-ugrilaisesta yhteisyydestä”, jotka on ”kaivettu esiin” akateemisissa piireissä.¹⁸¹

”Ensimmäinen ja toinen tuleminen” Haavion kirjoituksessa viittaa Erkki Valan päätoimittajakautteen *Tulenkantajain aikakauslehdessä* ja myöhempään toisen tulenkantajuuden aikaan. Haavio ei katso Valan muuttaneen aatteellista suuntautumistaan sitten nuorvoimalaisuuden päivien, vaan sen sijaan ainoastaan siirtäneen 1920-luvun ajatuksensa uusiin kehyksiin niin, että mitään todellista muutosta ei ollut tapahtunut. Suomalaiskansallisesta näkökulmastaan käsin Haavio ei myöskään myönnä Valan koskaan ajaneen

¹⁷⁸ Tynni-Haavio 1978, 228.

¹⁷⁹ Ks. ”Huovit tallaat: Kysymyksiä, vastauksia ja hajanaisia ajatuksia.” Haavion käsikirjoitus vuodelta 1930. SKS KiA. Martti Haavion arkisto. Leikekokoelma no. 14.

¹⁸⁰ Tarkennukseksi tulee mainita, ettei artikkelissa mainita Haaviota sen kirjoittajaksi. Mutta ottaen huomioon Valan myöhemmin julkaistun vastineen ja kirjoituksen nuorvoimalaisuutta asiantuntevasti lähentelevän tyylin, on varmin vaihtoehto kirjoittajaksi juuri Haavio.

¹⁸¹ ”Tulenkantajat ja sen aatteellinen ohjelma.” *Suomalainen Suomi* 2/1933.

mitään muuta kuin kansainvälistymisen tärkeyttä korostavia aiheita, jotka tosin laajemmasta 1920-luvun kosmopoliittisesta suuntauksesta oli 1930-luvulla tiivistynyt ”skandinaaviseen orientaatioon.”

Jotta Haavion motiiveja Valan uusia tulenkantajia kohtaan esittämään arvosteluun voisi ymmärtää, on syytä tarkastella muutamia lähtökohtia *Suomalaisen Suomen* ja Haavion itsensä aatteellisista taustoista. Kuten edellä on mainittu, *Suomalainen Suomi* muutettiin kirjallisesta albumista aikakauslehdiksi vuoden 1933 alusta lähtien. Albumin viimeisessä numerossa Yrjö Kivimies kirjoitti Suomen ajautuneen kulttuurikriisiin. Tämä oli hänen mukaansa seurausta siitä, että suomalaiset eivät olleet valmiita tekemään tarpeeksi työtä oman kulttuurinsa eteen, vaan olivat sen sijaan halukkaita tuomaan kaiken valmiina ulkomailta käsin. Kivimiehen mukaan tämänkaltainen ”muualta tuotettu tavara” tuskin silti viime kädessä oli suomalaisen kulttuurin ”pohjimmaisesta olemuksesta mukaista.” *Tulenkantajien aikakauslehden* sammumisen syyksi kirjoittaja esitti sen, että siltä nimenomaisesti puuttui tarvittava voima ”herättää kansa kulttuurintuntoon.”¹⁸² Juuri tätä työtä varten albumin muuttaminen aikakauslehtimuotoon muodostui *Suomalaiselle Suomellekin* välttämättömäksi valinnaksi. Samassa numerossa kuin Kivimiehen artikkeli julkaistiin, albumin toimitus vakuutti lukijoitaan siitä, että ”suomalainen sivistyselämä tällä hetkellä kaipaa elävää taistelevaa ja suomalaishenkistä aikakauskirjaa: itsenäisyyden ajan jälkeen kasvaneen suomalaisen sukupolven aikakauskirjaa.”¹⁸³

Tiukkojen puoluerajojen puuttuessa niin *Suomalaisen Suomen* kuin *Tulenkantajat* voi nimetä kulttuuriliberaaleiksi julkaisuiksi, vaikka ”kulttuuriliberaali” käsitteenä onkin hämärä. Samoilla linjoilla asian suhteen on silti myös Jaakko S. Tuusvuori, joka on sijoittanut molemmat lehdet 1930-luvun ”yleiskulttuurilehtien” nimikkeen alle.¹⁸⁴ Toisin sanoen halu muodostua perinteistä lukijakuntaansa laajemmiksi julkaisuiksi, todelliseksi suomalaisiksi kulttuurilehdiksi, välittyi molemmista ja tämän vuoksi retorisia tehokeinoja oli syytä lieventää sovittelevampaan suuntaan. Perusjakoa kansallisen ja kansainvälisen ajattelutavan väliltä ei silti tarvitse rivien välistä lukea.

Siinä missä *Suomalainen Suomi* määritteli itsensä ”itsenäisyyden ajan jälkeen kasvaneen suomalaisen sukupolven” äänenkannattajaksi, täysin samoilla linjoilla olivat uudet

¹⁸² ”Kulttuurikriisimme”. *Suomalainen Suomi*, vuoden 1932 viimeinen numero.

¹⁸³ ”Albumista – aikakauslehdiksi.” *Suomalainen Suomi*, vuoden 1932 viimeinen numero.

¹⁸⁴ Tuusvuori 2007, 307.

tulenkantajat. Vielä 1920-luvulla nuorvoimallaiset tulenkantajat olivat varsin suvereenisti saaneet pitää kyseistä titteliä yksinoikeutenaan, mutta vuosikymmenen vaihduttua siitä syntyi kamppailua. Tätä taustaa vasten tarkasteltuna Martti Haavion kiistakirjoitus Erkki Valaa ja toista tulenkantajuutta vastaan selkeytyy. Haavio oli kirjoittanut nimensä nuorvoimallisten julkilausumaan vuoden 1932 joulukuussa, mutta silloin oli ollut kyse toisen tulenkantajuuden nuorvoimallaisuutta koskevan perinnön kieltämisestä. Tällä kertaa, *Suomalaisen Suomen* kontekstissa, kyseinen perintö oli taas tarjolla ja kamppailua sen omistamisesta alettiin käydä. Haavio viestittää kirjoituksessaan selvästi, että itsenäisyyden ajan sukupolven todellisen kulttuuriliikkeen tuli nuorvoimallaisen tulenkantajuuden jälkeen kulkea suomalaiskansallisella linjalla, ei vasemmistolaisten, oikealta tieltä poikenneiden uusien tulenkantajien.¹⁸⁵ Ikkunoiden avaaminen Eurooppaan ja muu vastaava kansainvälisyyden tavoittelu kuului 1920-luvulle ja sinne sen Haavion mukaan tuli myös jäädä. Nuorvoimallinen tulenkantajuus oli hajonnut juuri siitä syystä, että kansainvälisyys oli osoittautunut vääräksi suunnaksi ja toisen tulenkantajuuden tarve keinotekoisesti ylläpitää sitä oli pelkkää tyhjää retoriikkaa. Suomalaiskansallinen aate oli säilynyt vahvimpana ja sen oikeutena oli nyt edustaa todellista itsenäisyyden ajan kulttuurivirtausta. *Suomalaisen Suomen* ja uusien tulenkantajien vuoden 1933 välienselvittelyn voi nähdä suorana jatkona vuoden 1930 tapahtumille, jolloin Erkki Vala ajettiin ulos *Tulenkantajien aikakauslehden* päätoimittajan paikalta. Muistamme, että tuolloin Haavion lisäksi Valalle lähtöpasseja oli antamassa myös Urho Kekkonen – hänkin *Suomalaisen Suomen* aktiivinen avustaja.¹⁸⁶

Kun Haavio ja Vala henkilökohtaisella tasolla olivat ottaneet *Tulenkantajain aikakauslehdessä* yhteen, keskustelu oli tuolloin koskenut suomalaista ylioppilasnuorisoa ja samalla käytiin myös kiistaa kansainvälisestä ja kansallisesta suuntautumisesta.¹⁸⁷ Tuollainen välienselvittely saatettiin hyvin pistää nuorvoimallaisen tulenkantajuuden ”kaiken arvostelemisen vapauden” ja ”ohjelmallisen ohjelmattomuuden” piikkiin, mutta kun syyttely jatkui samoissa merkeissä muutamia vuosia myöhemmin, voi huomata väittelijöiden motiivien olleen tavallista suunpieksemistä syvemmällä.

¹⁸⁵ ”Tulenkantajat ja sen aatteellinen ohjelma.” *Suomalainen Suomi* 2/1933. *Suomalaisen Suomen* kansallisesta aatteesta katso myös: ”Erään ulkopoliittisen ajatustapamme tekijöitä.” *Suomalainen Suomi* 1/1933; ”Länsi.” *Suomalainen Suomi* 2/1933.

¹⁸⁶ Urho Kekkonen kirjoitti *Suomalaiseen Suomeen* nimimerkillä Mies *Suomalainen*. Tuusvuori 2007, 308.

¹⁸⁷ Ks. mm. ”Erkki Valan kirjoitus ylioppilasnuorisostamme.” *Tulenkantajain aikakauslehti* 2/1930.

Kun vielä vuonna 1930 Vala oli joutunut asettumaan syrjään Haavion ja muun suomalaiskansallisen aineksen tieltä, kolme vuotta myöhemmin hän ei nielemättä pureskellut *Suomalaisen Suomen* päätoimittajan kirjoituksia. Vala vastasi Haavion kirjoitukseen *Tulenkantajien* vuoden 1933 huhtikuun numerossa, jossa hän toi yllättäviäkin seikkoja esiin omasta käsityksestään kansallisen ja kansainvälisyyden suhteesta:

*Sen vuoksi, että minä alituisesti saan taistella teikäläisten mielettömyyttä ja epäoikeudenmukaisuutta vastaan, yrität Sinä lehdessäsi esittää minut epäkansallisena ja itsesi tietysti kansallisena. (...) Sillä totuus sellaisenaan, syvimmissä mielessä, on se, että tulenkantajain joukko on hajonnut maailmankatsomuksellisesti kahtia ennen kaikkea suhteessaan työhön ja yhteiskuntaan. Ulkomaisella orientoitumisella on tässä hyvin vähän osuutta, mikäli olen oikein ymmärtänyt. (...) Sinun ryhmäsi ja Tulenkantajain eroavaisuus on paljon syvemmällä kuin ”orientoitumiskysymyksessä.” Se ilmenee erilaisessa suhtautumisessa lähes kaikkiin asioihin. Tulenkantajat pitävät sotaa suurena onnettomuutena, te ette. Tulenkantajat käsittävät sivistyneistöllä vallan toista kuin te. (...) Jatka vain samaa tietä, jota olet lähtenyt kulkemaan. Fascismi [sic] se leveä tie menee suoraa kyytiä. Ehkä Sinun onnistuu saada Suomen ruotsalaiset samaan asemaan kuin juutalaiset ovat nyt Saksassa. Sittenhän voit saman tien puhdistaa maan kaikista epäkansallisista aineksista – kaikista tulenkantajista, jotka tekevät työtä sinun kiukustasi huolimatta.*¹⁸⁸

Vaikka Vala vähätteleekin ”ulkomaista orientoitumista” sinä ratkaisevana tekijänä, joka erottaa uudet tulenkantajat ja suomalaiskansallisen ryhmän toisistaan, ei hän silti kiellä kansainvälisyyden tärkeyttä omalle aatteelleen. Onkin luultavampaa, että Valaa häiritsi Haavion pyrkimys typistää toinen tulenkantajuus yksin skandinaavista yhteistyötä havittelevaksi ryhmäksi, joka sivuutti Suomen sisäiset sosiaalipoliittiset kysymykset. Kansainvälisyyden painottaminen jo yksinään osoitti Haavion mukaan epäkansallista käytöstä, mutta vielä pahempaa oli, että *Tulenkantajiin* saivat vapaasti kirjoittaa niin suomea kuin myös ruotsia äidinkielekseen puhuvat.¹⁸⁹ Tämänkaltainen toiminta taisteli niitä kaikkia suomalaiskansallisia pyhiä periaatteita vastaan, joiden eteen myös *Suomalainen Suomi* työnsä teki. Valan fasismi- ja juutalaiskommenttien yhteydessä tulee silti muistaa, että kyseistä keskustelua käytiin vuoden 1933 kontekstissa, jolloin kansallissosialistit olivat Saksassa vasta nousseet valtaan.

Valan 1930-luvun lehtikirjoituksia pro gradu-tutkielmassaan läpikäynyt Johanna Niemi on tehnyt sen päätelmän, että kun *Tulenkantajat*-lehti 1930-luvun kiristyneessä kansainvälisessä tilanteessa ja suomalaisten vastakohtaisuuksien keskellä haki omaa tietään, puhui se selkeästi pohjoismaisen suuntautumisen puolesta.¹⁹⁰ Lyhytkin vilkaisu *Tulenkantajien* numeroihin riittää toteamaan Niemen päätelmän oikeaksi. Tämän tutkimuksen

¹⁸⁸ ”Huomautuksia dosentti Martti Haaviolle.” *Tulenkantajat* 13/1933. Valan kansallisuuskäsityksestä ks. myös ”Kansallinen ja epäkansallinen. *Tulenkantajat* 5/1933.

¹⁸⁹ Niemi 2007, 60-62.

¹⁹⁰ Niemi 2007, 60.

kannalta mielenkiintoista on lisäksi tarkastella, miksi juuri kansainvälisyyden teema muodostui niin keskeiseksi osaksi toista tulenkantajuutta. Asian selvittämiseksi on palattava 1920-luvulle ja nuorvoimalaisen tulenkantajuuden viimeisiin vuosiin.

Erkki Vala tiedusteli vuonna 1929 *Tulenkantajain aikakauslehdessä*, miten suomalaisen tulisi suhtautua ajan suuriin kysymyksiin, jotka liittyivät sotien ja diktatuurien vastustamiseen. Vastaukseksi hän antoi tähän Euroopan Yhdysvaltojen perustamisen.¹⁹¹ Taustalla ajatuksessa oli Ranskan pääministeri Aristide Briandin ehdotus Euroopan Yhdysvaltojen perustamisesta, jota oli edeltänyt Richard Nicolaus Coudenhove-Kalergin vuonna 1923 esittämä malli Paneuroopasta, jossa Euroopan kansa perustaisi yhteisen valtion.¹⁹² Valaan varsinkin Coudenhove-Kalergin ajatukset tekivät vaikutuksen ja ne siirtyivät hänen mukanaan myös Tulenkantajain Seuran vuoden 1929 sääntöihin, joissa Euroopan Yhdysvaltojen perustaminen nimettiin yhdeksi Seuran tavoitteista.¹⁹³ Vesa Mauriala on käynyt läpi Etsivän Keskuspoliisin Tulenkantajain Seuraa koskevia arkistotietoja, joiden mukaan Seura harkitsi vuoden 1929 lopulla paneurooppalaisen klubin perustamista Helsinkiin.¹⁹⁴ Klubia ei silti koskaan perustettu ja suomalaista Paneurooppaliikettä tutkineen Pauli Heikkilän mukaan vuoteen 1932 ja uuteen *Tulenkantajat*-lehteen tultaessa Paneurooppa oli uusille tulenkantajille ”unohdettu seikkailu.”¹⁹⁵

Paneurooppalaisuuden väistymisen syytä ei välttämättä kannata etsiä siitä, että ajatus ihanteena olisi menettänyt kannatustaan Valan ja hänen seuraajiensa keskuudessa. Perustellummat syyt löytyvät toisen tulenkantajuuden tarpeesta saavuttaa nuorvoimalaisuutta uskottavampi asema yhteiskunnallisen keskustelun kentällä. Kun muistetaan, että Tulenkantajain Seura alkuvuodesta 1932 kehitti Nuortasavaltalaisen puolueen perustamisesta, ei siihen kontekstiin millään olisi mahtunut paneurooppalaisen ohjelman sisällyttäminen. Ja kun toisaalta otetaan huomioon kansainvälisen talouslaman jälkeinen nationalismin nousu ympäri Eurooppaa ja Kansainliiton yhä heikkenevä asema, olisivat

¹⁹¹ ”Geneve, Geneve, Geneve!” Tulenkantajain aikakauslehti 16/1929. Vrt. ”Tämän hetken suurin kysymys”. Tulenkantajain aikakauslehti 6-7/1929.

¹⁹² Paneurooppa-liikkeen synty voidaan ajoittaa vuoteen 1922, jolloin Coudenhove-Kalergi esitteli vision sa yhdistyneestä Euroopasta berliiniläisessä *Vossische Zeitung* -lehdessä. Kansainvälinen Paneurooppa – unioni jatkaa toimintaansa yhä edelleen. Kuparinen 2002, VIII-XXVII; Heikkilä 2000, 53-54.

¹⁹³ Tulenkantajain Seuran Säännöt. SKS KiA. Katri Valan arkisto. D. Toiminta-asiakirjat. Tulenkantajain aikakauslehdessä julkaistiin mm. seuraavat Coudenhove-Kalergin artikkelit: ”Kaikille Eurooppalaisille”. Tulenkantajain aikakauslehti 16/1929; ”Sodan ja rauhan ongelma”. Tulenkantajain aikakauslehti 8-9/1929.

¹⁹⁴ Mauriala 2005, 268.

¹⁹⁵ Heikkilä 2000, 101.

puheet Euroopan yhdistymisestä muuttuneissa olosuhteissa saattaneet esittäjänsä nau-runalaiseen asemaan.

Martti Haavion tuomio toisen tulenkantajuuden skandinaaviselle kansainvälisyysajattelulle johtui siitä sisällöstä, jonka suomalaiskansalliset tahot katsoivat kyseenomaisella ”vasemmistolaisella kansainvälisyydellä” olevan. Koska Erkki Vala ja *Tulenkantajat*-lehti eivät asettuneet kannanotoissaan ideologisille ääri-laidoille, oli heidän sanomansa mahdollista ymmärtää monella eri tavalla. Tällöin myös väärinymmärrykset, tahalliset tai tahattomat, olivat tavallisia. Tämän luvun lopuksi esitellään syventävänä loppupäätelmänä kolme mahdollista näkökulmaa lähestyä toisen tulenkantajuuden kansainvälisyyttä. Näitä ovat ajatukset modernista kosmopoliittisuudesta, kommunistisesta internationalismista ja poliittisen liberalismiin kansainvälisyysajattelu.

Ajatus toisen tulenkantajuuden modernista kosmopoliittisuudesta on suoraa perintöä nuorvoimalaisesta tulenkantajuudesta. Kansainvälisyys ja ”Euroopan kutsu” ovat olleet totutuimpia aiheita, joita 1920-luvun tulenkantajien toimintaan on liitetty. Kerttu Saarenheimo on kirjoittanut, ettei kosmopoliittinen innostus ollut leimallista ainoastaan suomalaisille kirjailijoille, vaan kaikkialla Euroopassa oli kulttuuriharrastusten keskeisimpiä pyrkimyksiä kehittää kansainvälistä vuorovaikutusta.¹⁹⁶ Päivi Lappalainen on sen sijaan käsitellyt 1920-luvun tulenkantajien kosmopoliittisuutta suhteessa kansallisen ja kansainvälisen kulttuurin ristiriitoihin. Lappalaisen mukaan, vaikka tulenkantajat omaksuivatkin tehtäväkseen nuoren itsenäisen kansakunnan kulttuurin rakentamisen, kävi valkoisen Suomen kansallinen perintö heille joskus ahdistavaksi. Tällöin heidän oli päästävä ”väljemmille vesille”, jolloin suuntana olivat ulkomaat.¹⁹⁷ Tulenkantajien matkat Euroopan kulttuurikeskuksiin, pääasiassa Pariisiin, olivat tavallisia 1920-luvun puolenvälin jälkeen ja *Tulenkantajain aikakauslehteen* tultaessa kosmopoliittinen suuntaus eli kukoistuskauttaan. Lehden lisäksi myös vuonna 1929 ilmestynyt Olavi Paavolaisen teos *Nykyaikaa etsimässä* avasi uudesta perspektiivistä käsin Eurooppaa ja sen kulttuuria suomalaisille.¹⁹⁸

Kosmopoliittinen traditio jäi elämään toisessa tulenkantajuudessa siinä, missä se merkitsi vastapainoa kansallisille traditioille. Läheneminen ulkomaita muodostui käytännöl-

¹⁹⁶ Saarenheimo 1966, 233. Tulenkantajien kansainvälisyydestä, ks. mm. Mauriala 2005, 197-201; Kurjensaari 2009, 49-59; Paavolainen 1991, 75-90; Saarenheimo 1984, 142-144.

¹⁹⁷ Lappalainen 1990, 86-87. Vrt. Klinge 1983, 147.

¹⁹⁸ Paavolainen 1990, passim. Vrt. Hapuli (ym.) 1990, VI, XI-XV; Hapuli 1995, passim.

liseksi välttämättömydeksi 1930-luvun alussa yksin siitäkkin syystä, ettei talouden taantumien keskellä ulkomaista kirjallisuutta enää käännetty Suomen kielelle. *Tulenkantajat* otti yhdeksi keskeisistä tehtävistään ulkomaisen kirjallisuuden esittelyn suomalaisille. Ja koska varsinkin Ruotsissa kansainvälistä kirjallisuutta käännettiin aktiivisesti, herättivät kulttuurisuhteet länsinaapuriin heti alusta alkaen uusien tulenkantajien kiinnostuksen.¹⁹⁹

Tiivistäen kosmopoliittisuuden suhde toisen tulenkantajuuden kansainvälisyyteen oli siis kulttuuripainotteinen ja vahvasti perintöä nuorvoimalaisesta tulenkantajuudesta. Suuntaus oli silti sisäpoliittisten kysymysten kasvattaessa alaansa ja ulkomaanmatkojen vähentyessä jatkuvasti heikentymään päin. Yksi harvoista nuorvoimalaisista tulenkantajista, joka vielä 1930-luvulla jaksoi suunnata Suomen rajojen ulkopuolelle, niin ajatuksissaan kuin matkoissaan, oli Olavi Paavolainen. Pahoillaan maansa tilasta Paavolainen kirjoittaa teoksessaan *Kolmannen valtakunnan vieraana* vuodelta 1936, kuinka maailmassa oli jo pitkään tapahtunut jotain sellaista, joka Suomessa on käsitetty täysin väärin. Paavolaisen mukaan koko 1930-luvun Suomea kuvasi vallankumoukset niin vasemmalta kuin oikealta, käsitteiden sekaannus, tietämättömyys ja naurettava hyväuskaisuus kahtia jakaantuvan maailman keskellä.²⁰⁰ Sisäpoliittinen hiustenhalkominen oli toisin sanoen vieraannuttanut Paavolaisen mukaan suomalaiset kulttuuritoimijat ja intellektuellit maailman todellisista tapahtumista. Sarkastiset terveiset Paavolainen lähettää kirjassaan myös Erkki Valalle: ”En ihmettelisi, jos oikeistopiirit pitäisivät kirjaani anti-kristillisyyden osoituksena ja vasemmistopiirit natsipropagandana. Tavallaan molemmat olisivatkin oikeassa. Suosittelen yhtä vähän Arvi Järventaukselle saarnan pitämistä Kolmannen Valtakunnan evankelisessa kirkossa kuin keskitysleiriä kesänviettopaikaksi Erkki Valalle.”²⁰¹

Maailmansotien välisenä aikana kansainvälisyyden korostaminen poliittisena ajatteluna vertautui oikeistolaisten mielipiteissä usein kommunistisen internationalismin eteen työskentelyksi. Matti Klingen mukaan Venäjän ja siellä 1920-luvulta eteenpäin toteutetun kommunismin teki suomalaiselle oikeistolle vastenmieliseksi ennen kaikkea sen

¹⁹⁹ Saarenheimo 1984, 265. Vrt. ”Tyhjiä tynnyreitä eli kolinaa ammattikirjailijan aivokopassa.” *Suomalainen Suomi* 2/1933.

²⁰⁰ Paavolainen 2003, 11, 16-17. Kahtia jakautuvalla maailma Paavolainen tarkoittaa kommunismin ja kansallissosialismin yhteenottoa. Kolmannen valtakunnan vieraana oli ensimmäinen osa Paavolaisen ”Pako pimeyteen” – trilogiaa, jonka toinen osa sisältää teokset *Lähtö ja Loitsu* (1937) sekä *Risti ja hakaristi* (1938). Paavolainen ei toisen maailmansodan keskeytettyä kirjoitustyön ehtinyt kirjoittaa trilogian päätösosaa ”Luolan salaisuus”, minkä aiheena olisi ollut Neuvostoliitto.

²⁰¹ Paavolainen 2003, 10.

uskonnonvastaisuus ja kansainvälisyys.²⁰² Varsinkin 1920-luvulla Neuvostoliitossa oli vallalla oppi kansainvälisyydestä, mikä sai konkreettisen muotonsa kolmannen kommunistisen internationaalin²⁰³ muodossa ja muuttui Neuvostoliiton sisäiseksi isänmaallisuudeksi vasta 1930-luvun alussa.²⁰⁴ Timo Soikkanen on käsitellessään Suomen vasemmistoradikaalien turvallisuuspoliittisia näkemyksiä todennut, kuinka maan omien kommunistien onnistumisen edellytyksenä pidettiin kommunistisen liikkeen onnistumista yleensä. Tämän vuoksi kansainvälisen vallankumouksen eteneminen varsinkin 1920-luvulla nostettiin etusijalle.²⁰⁵

Huolimatta siitä, että äärioikeisto pakotettiin 1930-luvun alussa siirtymään laillisuuslinjalle, oli sotien välinen poliittinen ilmapiiri kokonaisuudessaan porvarillisen maailmankatsomuksen mukainen. Oikeiston tärkein tavoite oli saavuttaa kiristyneessä kansainvälisessä tilanteessa kansallisen yksimielisyyden tila ja tämä tavoite säilyi myös vuoden 1932 jälkeen.²⁰⁶ Tästä syystä kansainvälisyyttä kannattaneet piirit samaistettiin oikeistolaisessa retoriikassa sosialisteiksi tai – mikä oli tavallisempaa – kommunisteiksi. Myöskään Martti Haavio ei halunnut nähdä toisen tulenkantajuuden kohdalla ratkaisevaa eroa vasemmistolaisen kansainvälisyyspyrkimyksen ja liberaalin skandinaavisen suuntauksen välillä, vaikka ei Valaa suoraan kommunistisesta toiminnasta syyttänytkään. Silti toisen tulenkantajuuden kansainvälisyyden tarkastelu kommunistisen internationalismin kontekstin kautta oli ensinnäkin erheellistä tulkintaa ja toisaalta myös hieman ajastaan jäljessä ollut väite. Nimittäin vaikka Suomen kommunistista kenttää hallitsikin maailmanvallankumouksen odottaminen aina 1930-luvun alkuun, luovuttiin tästä ajattelusta Soikkasen mukaan vuoteen 1933 mennessä kansanrintamasuuntauksen voittaessa alaa.²⁰⁷

Kolmas mahdollinen tapa tulkita toisen tulenkantajuuden kansainvälisyyttä on nähdä se jo edellä mainittuna liberaalina ajatteluna, joka arvatenkin Erkki Valalle ja suurelle osalle uusista tulenkantajista edusti tutuinta vaihtoehtoa. Liberalismi on ideologisilta lähtökohdiltaan kansainvälisyyttä puoltava ja sen keskeisiä periaatteita ovat ihmisten, hyö-

²⁰² Klinge 1983, 160.

²⁰³ Kommunistinen internationaali (1919 – 1946), eli Komintern, oli Venäjän kommunistisen puolueen aloitteesta perustettu kansainvälinen yhteistyöjärjestö. Järjestöä kutsuttiin myös kolmanneksi internationaaliksi, koska sen katsottiin olevan toisen internationaalin (1889 – 1916), eli sosialidemokraattisten puolueiden yhteistyöjärjestön perinteiden jatkaja.

²⁰⁴ McDermott 1998, 105-117; Kitchen 1988, 79; Mazower 1999, 117-128; Courtois & Panne 2003, 305-371.

²⁰⁵ Soikkanen 1978, 340. Vrt. Rentola 1998, 159-164.

²⁰⁶ Sevänen 1997, 44.

²⁰⁷ Soikkanen 1978, 341.

dykkeiden ja ajatusten vapaa liikkuvuus.²⁰⁸ Ja vaikka poliittinen liberalismi ei olekaan nähnyt tarpeelliseksi perustaa Kominternin kaltaisia yhteenliittymiä, ovat eri maiden liberaaliset puolueet ja ryhmät etsineet yhteistyömuotoja 1800-luvulta eteenpäin.²⁰⁹ Myös Suomessa juuri liberaalit piirit olivat 1920-luvulla korostaneet Kansainliiton merkitystä vastapainona oikeiston armeijan vahvistamispyrkimyksille.²¹⁰ Paneuroopan ja Euroopan Yhdysvaltojen kaltaisten utopioiden jälkeen Erkki Vala vastasi reaalipoliittisiin kysymyksiin ennen kaikkea liberalismien ajatuksien kautta. Vala oli 1930-luvun alkuvuosina toiminut hetkellisesti Kansallisen Edistyspuolueen sihteerinä, jonka vuonna 1929 uudistettu ohjelma oli säilyttäen hyvin liberaali.²¹¹

Kerttu Saarenheimo on kirjoittanut, että jo alusta lähtien uusi *Tulenkantajat*-lehti ryhtyi voimakkaasti suosimaan Skandinaviaan lähestymistä, sillä muuten vaarana olisi ollut, että Suomesta olisi tullut keskieurooppalaisen politiikan pelinappula. Kun Saarenheimon mukaan itäinen raja oli Suomen itsenäistyessä sulkeutunut, piti hakeutua skandinaaviseen kulttuuripiiriin, johon sivistykselliset perinteet olivat Suomen vuosisatoja liittäneet.²¹² Idän rajan sulkeutuminen oli kenties ensimmäinen mutta ei viimeinen niistä haasteista, jotka Valan kaltaisten kansainvälisyyteen suuntaavien liberaalien tielle 1930-luvulla asetettiin. Lähes koko Euroopan siirtyminen 1930-luvulla kansallisen kilpavarustelun kannalle sulki portteja uusilta tulenkantajilta. Tahto lähentyä Eurooppaa 1920-luvun tyyliin oli edelleen olemassa, mutta omat ideologiset periaatteet estivät sen. Erkki Vala on kertonut, kuin *Tulenkantajat* heti alusta alkaen ryhtyi vastustamaan ”natsilaisuutta ja natsilaisia tendenssejä.”²¹³ Tämän toteamuksen voi eri ideologisista lähtökohdista käsin nähdä usealla eri tavalla mutta suhteessa toisen tulenkantajuuden kansainvälisyyteen se merkitsi sitä, että tila ympärillä alkoi käydä koko ajan ahtaammaksi. Läheneminen muuta Skandinaviaa jäi lopulta ainoaksi vaihtoehdoksi esittää eriävä mielipide Suomen omalle kansallisille arvoille korostavalle politiikalle.

²⁰⁸ Thorn 1980, 145. Vrt. Macridis 1992, 24-25.

²⁰⁹ Luoto 1983, 203-209.

²¹⁰ Klinge 1983, 147.

²¹¹ Kansallisesta Edistyspuolueesta ks. Mickelsson 2007, 111.

²¹² Saarenheimo 1984, 186.

²¹³ Vala 1976, 220.

4.2 Kulttuuri

Kulttuuri – ennen kaikkea kirjallinen kulttuuri – on aina ollut ja tulee mitä luultavimmin pysymään keskeisimpänä käsitteenä, johon tulenkantajat yhdistetään.²¹⁴ Nuoren Voiman Liitto syntyi nuorison tarpeesta kohdata toisiaan taiteellisen työn saralla, minkä jälkeen nuorvoimalainen tulenkantajuus jatkoi taiteellisen aistillisuuden ja hurmion pyörteissä läpi 1920-luvun päätyen vuosikymmenen lopulla *Tulenkantajain aikakauslehdessä* kulttuuriradikaaliin julistuksellisuuteen. Jo useaan otteeseen on käynyt ilmi, kuinka toinen tulenkantajuus siirtyi esteettisestä kulttuurityöstä puoluepolitiikkaa lähentelevän aatevaikuttamisen suuntaan. Kulttuuri jäi kuitenkin keskeisimmäksi toisen tulenkantajuuden aatteelliseksi voimavaraksi aina 1930-luvun loppuun saakka. Tästä syystä on tärkeää ymmärtää, mitä merkityksiä toinen tulenkantajuus kulttuurin käsitteelle antoi ja näin pyrkiä hahmottamaan, missä määrin se todellisuudessa ajautui syrjään nuorvoimalaisuudesta tällä alueella.

Kulttuurin käsitteen purkaminen on hyvä aloittaa Lauri Viljasesta ja hänen suomalaista modernia kirjallisuutta käsittelevistä kannanotoistaan. Kun Viljanen kirjoitti nimensä uutta *Tulenkantajat*-lehteä vastustaneeseen nuorvoimalaisten julkilausumaan vuonna 1932, mainittiin siihen syyksi hänen ”kulttuuriradikaali” luonteensa. Viljasesta kehittyi 1930-luvun aikana tulenkantajiin kuuluneista henkilöistä kenties merkittävin kirjallisuuden kriitikko ja monipuolinen esseisti, joka täten ammittinsa puolesta otti usein kantaa varsinkin kotimaista kirjallisuutta koskeviin kysymyksiin.²¹⁵ Vaikka Viljanen oli kirjallisuustieteilijänä ammattilainen, on hänen tuotannostaan silti selvästi nähtävissä, kuinka omakohtaiset kokemukset nuorvoimalaisesta tulenkantajuudesta vaikuttivat taustalla hänen tavassaan jäsenellä 1930-luvun kirjallista kulttuuria.

Hyvän kiteytyksen Viljasen kulttuurikäsitteistä ja tulenkantajien ajan periodisoinnista antaa kirjoitus *Moderni suomalainen kirjallisuus* vuodelta 1938:

Kun alkuperäinen tulenkantajat – ryhmä, joka toimitti omaa upeaa ja meluisaa, kosmopolitismia ja ”amerikanismia” värittämää aikakauslehteään, hajosi 1930, erkani siitä

²¹⁴ Käsitteellä kulttuuri ymmärretään tässä kappaleessa yksilön tai yhteisön henkisten tai ruumiillisten kykyjen kehittämistä tai kehittyneisyyttä, ajattelu- tai toimintatapojen kehittyneisyyttä sekä vakiintuneita toimintatapoja. Vrt. Kulttuurin merkitys yhteisön tai koko ihmiskunnan henkisten ja aineellisten saavutusten kokonaisuutena. ↑ *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 132. Internet-versio MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy, 2004. Viitattu 9.10.2011.

²¹⁵ Hosiaisuusluoma 2000, 135-144; Lappalainen 1993, 61-107; Saarenheimo 1966; 265; Mauriala 2005 274-278

*radikaalinen siipi, joka 1932, Mäntsälän kapinan vuonna, perusti äskenmainitut äänenkannattajansa [Tulenkantajat -lehti ja Kirjallisuuslehti, tekijän huom.]. Edellinen on edustanut yleistä kansanrintamaideologiaa, jälkimmäinen on pyrkinyt kehittämään puhtaasti marxilaisen kulttuuriteorian. (...) Proletaarikirjallisuuden esiinmurtoon päätyvät tällä hetkellä uusimman suomalaisen kirjallisuuden suuntamerkit. Jos nykyinen suhteellisen rauhan aika jatkuu, on hyvin todennäköistä, että valikoivampi ja artistisempi kulttuurivirtaus pääsee jälleen voitolle.*²¹⁶

Samassa artikkelissa Viljanen kertoo, kuinka hänen mainitsemaansa ”valikoivampi ja artistisempi kulttuurivirtaus” on jo alkanut vaikuttaa aikakauslehti *Suomalaisen Suomen* keskuudessa, jonka avustajiksi on siirtynyt joitain ”vanhempia” tulenkantajat -kirjailijoita ja jotka edellisenä vuotena olivat julkaisseet ”erittäin merkillisen kirjan” nimeltään *Pidot tornissa*. Eräässä toisessa, vuonna 1942 julkaistussa kirjoituksessaan hän toteaa samaan henkeen, että ”maamme yhteiskunnallisen elämän tasaantuminen ja kaikinpuolinen voimakas elpyminen kolmikymmenluvun viimeisinä rauhan vuosina valmisti jälleen edellytyksiä kirjailijoille, jotka eivät olleet lakanneet tuntemasta vetäymystä mielikuvitustaiteeseen ja puhtaasti artistiseen itsetoteutukseen.” Tällä elpymisellä Viljanen tarkoitti tulenkantajat -romantiikan jatkumista, ”joskin psykologisesti kirpeämpänä ja tyylimuodoissaan monisärmäisempänä.”²¹⁷

Viljasen kirjallisuushistoriallinen jaottelu ei jätä juurikaan tilaa tulkinnoille. 1920-luvun kosmopoliitti tulenkantaja-kirjallisuus väistyi hänen mukaansa 1930-luvun alkuvuosina proletaarikirjallisuuden tieltä, joka vuosikymmenen lopulla, ”rauhan vuosina”, puolestaan antoi jälleen tilaa mielikuvitustaiteelle. Se, mitä proletaarikirjallisuus Viljaselle edustaa, on ”psykologista ja sosiaalista realismia”, jonka päällimmäisenä sisältönä on alati kasvava pessimismi ja poliittisuus.²¹⁸ Esteettisistä arvoista kirjallisuuskäsityksensä ammentanut kriitikko ei luonnollisestikaan osannut nähdä tämänkaltaista kirjallista vaikuttamista kannatettavana.

Vaikka Viljasen käsitys 1930-luvun alkupuolesta proletaarikirjallisuuden aikakautena lienee jokseenkin mustavalkoinen, ei hän erehtynyt kytkiessään työväenkirjallisuuden ja poliittisuuden saumattomasti yhteen. Aimo Roininen on 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun suomalaista työväenkirjallisuutta tutkiessaan tullut siihen lopputulokseen,

²¹⁶ ”Moderni suomalainen kirjallisuus.” SKS KiA. Lauri Viljasen arkisto. Käsikirjoitukset. Kansio 3. Samasta aiheesta julkaistu myös artikkeli ruotsiksi: ”Modern finsk prosa.” N.D.A 4,6/1938.

Vrt. ”Sukupolvi, joka eli suuren illusionin.” SKS KiA. Lauri Viljasen arkisto. Käsikirjoitukset. Kansio 3. & Viljanen 1967, 304 – 305.

²¹⁷ ”Neljännesvuosisata itsenäisen Suomen kirjallista elämää.” SKS KiA. Lauri Viljasen arkisto. Kansio 3.

²¹⁸ Ibid.

että suomalaisen työväenliikkeen kirjallisuuskäsitykseen on alusta asti kuulunut vahva poliittinen luonne. Roinisen mukaan kautskylaisen, tieteelliseksi koetun yhteiskuntaselitysmallin pohjalta monet työväenkirjoittajat näkivät, että tarjolla oleva porvarillinen kirjallisuus ei voinut tarjota mallia yhteiskunnan muuttamiseen. Työväenliikkeen kirjallisuuskäsityksen keskeiseksi sisällölliseksi elementiksi muodostui tältä pohjalta vaatimus kaunokirjallisuuden yhteiskunnallisesta sisällöstä.²¹⁹ Vaikka Roinisen ajallinen tarkastelu kattoi ainoastaan vuodet 1895–1918, lienee ilmeistä, että samansuuntaiset painotukset olivat työväenkirjallisuudessa vallalla myös 1930-luvulla.

Millä tavoin toinen tulenkantajuus sitten itse määritteli omaa suhdettaan kulttuuriin? Erkki Vala julistaa *Ylösousemus*-kirjoituksessaan, että *Tulenkantajat*-lehden tarkoituksena on ennen kaikkea ”tehostaa henkisen työn tekijäin velvollisuuksia ja vastuuntuntoa kansakuntaa nähden, sen aineelliseen ja sivistykselliseen tulevaisuuteen nähden.”²²⁰ Jos termin *kansakunnan* tilalle vaihtaisi *työväestön*, kuulostaisi Valan repliikki melko yhtenevältä Roinisen työväenliikkeen kirjallisuudelle antaman määritelmän kanssa. Tarkoitusta vastaavaa työtä *Tulenkantajat* alkoi tehdä julkaisemalla lehtensä sivuilla kirjoituksia ”henkisen työn eri alueilta” sekä kiinnittämällä huomiota ”ulkomaitten sivistyksellisiin tapahtumiin” ja seuraamalla kotimaista kirjallisuutta.²²¹ Tällä tiellä lehti myös pysyi aina loppuun saakka.²²²

Toinen tulenkantajuus antoi kulttuurille ennen kaikkea yhteiskunnallisen sisällön ja tehtävän, mutta tekikö se siitä ”työväenkulttuuria” tai ”proletaarikirjallisuutta”, joiden yhteyteen Lauri Viljanen sen tuntuu haluavan asettaa. Epäilemättä monet muun muassa *Tulenkantajia* avustaneet kirjailijat olivat vasemmistolaisesti suuntautuneita ja täten myös käsittelivät teoksissaan yhteiskunnallisia teemoja. Näistä kirjailijoista keskeisinä voisi mainita Katri Valan, Raoul Palmgrenin, Pentti Haanpään sekä Toivo Pekkasen. Ennen kaikkea Palmgrenin laaja tuotanto muodostui kiinteästi työväenluokan kirjallista ymmärrystä kohottamaan pyrkiväksi. Roinisen mukaan juuri Palmgrenin töiden avulla ja ansiosta työväenkirjallisuus on päässyt ainakin jossain määrin osaksi kirjallisuushis-

²¹⁹ Roininen 1993, 402 – 403; Karl Kautsky oli sosiaalidemokratian johtava teoretikko, joka toimitti Marxin teoksen *Pääoman* neljännen osan ja joka Engelsin kuoltua 1895 asettui sosialistisen liikkeen johtoon. Suomessa Kautskyn vaikutus muodostui laajaksi, suomalaisen työväenliikkeen omaksuessa marxilaisuuden nimenomaan Kautskyn oppien perusteella. Ks. Soikkanen 1961, 83.

²²⁰ ”Ylösousemus.” *Tulenkantajat* 25.11.1932.

²²¹ Ibid.

²²² *Tulenkantajien kirjallisesta toiminnasta*, ks. mm. Saarenheimo 1984, 263-271; Tuusvuori 2007, 312-313.; Mauriala 2005, 263-269.

torioita ja tutkimuksia.²²³ Palmgrenin voi siis nähdä toimineen sillä alueella, jota Lauri Viljasen kirjallisuushistoriallinen ajattelu pyrki vähättelemään ja osittain myös mitätöimään. Palmgren toimi tiiviisti Tulenkantajain Seuran hallituksessa kirjoittaen myös säännöllisesti *Tulenkantajiin* tuoden työväenluokkaisen kulttuurikäsitteensä tiiviiksi osaksi toista tulenkantajuutta.

Katri Valan lyriikka koki 1930-luvulla radikaalin muutoksen ja nimenomaisesti yhteiskunnallisen vaikuttamisen suuntaan. Lauri Viljanen oli vuonna 1934 ensimmäisten joukossa kummeksumassa Valan uutta runokokoelmaa *Paluu*:

*Katri Valan ”Paluuta” on siis mielestäni pidettävä lähinnä todistuskappaleena runoilijamielen kriisistä. Se, joka on seurannut hänen käsialojaan ”Tulenkantajat” -lehestä, tietää, että hänestä on sukeutunut virkistävän epäsovinnainen pakinoitsija, poleemikko ja arvostelija. Ymmärtääkseni nämä hänen harrastuksensa ovat kuitenkin riistäneet kohutuuttomasti hänen runoilijavoimaansa – hänen lyyrillistä satoaan neljän vuoden ajalta täytyy pitää köyhänä.*²²⁴

Katri Vala oli sen sijaan jo edellisenä vuonna kirjoittanut *Tulenkantajissa* taiteellisen kääntymyksensä syistä asettaen itsensä niitä kirjallisen työn harjoittajia vastaan, jotka uskoivat ”hengen vallan olevan aineen valtaa korkeampi.” Näille ”pilvien syväkyntäjiksi” nimittämilleen henkilöille Vala tarjosi vastineeksi sitä ”yksinkertaista sankaruutta, mikä piilee työn ja leivän hankinnassa kaikille.” Sen jälkeen kun työtä ja leipää oli kaikilla, oli Valan mielestä vasta mahdollista ”keikkua pilvissä.”²²⁵

Katri Valan yhteiskunnallinen radikalismi jäi silti vain yhdeksi osaksi hänen kirjallista perintöään, eikä hän missään vaiheessa 1930-lukua tukahduttanut esteettistä kunnianhimoaan vasemmistolaisen ideologian edessä. Kerttu Saarenheimon mukaan Katri Valan runoihin 1920-luvulla syntynyt ”terve animalistisuus” pysyi 1930-luvun yhteiskuntateoreettisinakin vuosina päällimmäisenä ajatuksena, jonka hän asetti Raoul Palmgrenin teoreettisen puhdasoppisuuden vastapainoksi.²²⁶ Tämän tunnusti myös vuonna 1944 Katri Valan muistolle Suomen kirjailijaliiton puolesta puheen pitänyt Lauri Viljanen. Hänen mukaansa Vala ei elämänsä aikana saanut riittävää tunnustusta taiteellisesta työstään. Arvonanto oli palautettava, ”ei sen vuoksi, että hän olisi tunnustautunut jonkin

²²³ Roininen 1993, 408.

²²⁴ ”Katri Valan uudet runot.” HS 14.11.1934. Lauri Viljanen pysyi Katri Valan runoilijatyön kriittisenä seuraajana koko tämän uran ajan. Viljanen ei tunnetusti kuulunut vapaamittaisen runon ystävänä, jonka johdosta Vala tunsu Helsingin Sanomien pääkriitikon ”järjestelmällisenä vainoojanaan.” Saarenheimo 1984, 96-97.

²²⁵ ”Henki ja aine.” *Tulenkantajat* 44/1933.

²²⁶ Saarenheimo 1984, 39.

ulkoapäin sanellun poliittisen ohjelman kannattajaksi, vaan sisäisessä kasvuvoimassaan, taiteilijanehdottomuudessaan ja inhimillisessä täysipitoisuudessaan hän oli voimavara, jota vailla tähänastisen itsenäisyysvuosiemme runous näyttäisi paljon köyhemmältä.”²²⁷

Ei käy kieltäminen, että toisen tulenkantajuuden käsitys kulttuurin tehtävästä tiivistyi 1930-luvulla jo yksin Katri Valan ja Raoul Palmgrenin vaikutuksesta yhteiskunnalliseksi vaikuttamiseksi. Vaikeampi kysymys sen sijaan on, oliko *yhteiskunnallisuus* itsessään mikään uusien tulenkantajien kehittämä uutuus, vai jäikö se heille osittain perinnöksi nuorvoimallaisuudesta. Lauri Viljanen pyrkii selvästi välttelemään mainitsemasta yhteiskunnallisuutta ”alkuperäisten tulenkantajien” yhteydessä ja kietoo sen sijaan heidän toimintansa ”kosmopolitismiin” ja ”amerikanismiin” käsitteiden alle antamatta silti niille sen suurempaa sisältöä. Kysymys nuorvoimallaisen kulttuurin yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta on epäilemättä monitulkintainen vailla yhtä täydentävää vastausta. Apukeinoina kysymystä avattaessa voidaan käyttää hyväksi sosiologisesta tutkimuksesta tuttua institutionalisoitumisen määrittelyä²²⁸ sekä toisaalta myös Lauri Viljasen omalle esteettiselle kulttuurityölleen antamaa käsitettä ”taisteleva humanismi.” Vuonna 1936 ilmestynyttä *Taistevaa humanismia* voidaan pitää Lauri Viljasen keskeisimpänä esseekokoelmana ja samalla yhtenä merkkipaaluna hänen kriitikontyössään.²²⁹

Viljanen aloittaa teoksensa pohtimalla Goethen vaikutusta 1930-luvun ”humaanisen sivistyksen” keskuudessa ja kysymällä, kuinka paljon sen hetken maailmassa on vielä jäljellä humaniteetin ja panteistisen jumala-hartauden ideaaleista? Viljanen vastaa kysymykseensä seuraavasti:

*Uskon, että jokainen kulttuuri-ihminen on jo äänettömästi antanut vastauksensa näihin kysymyksiin. Inhimillisyyden sijasta meille tarjotaan politiikkaa, suvaitsevaisuuden ja vapauden sijasta ”kokoavia” piikkilanka-aitauksia. Yhteiselle kansalaistunteelle rakentuvan yksilöllisen kulttuurin työntää tieltään kansalaiskiihko ja äärimmäisyssosialismi. Kauneuden, asiallisuuden ja tasapainon hävittävät voimakkaita laumatunteen purkauksia janoavat joukkoliikkeet toinen toistaan väkivaltaisempina. (...) Niin, politiikka on se elämänilma, jota me hengitämme. Liikemiehet, sotilaat, talonpojat, työmiehet, oppineet, kirjailijat, nuoriso ja lapsen panevat voimansa vaakaan politiikan palveluksessa. Kaikki uskovat, että valtiollisilla muutoksilla saadaan aikaan jotakin ratkaisevaa maailman menossa.*²³⁰

²²⁷ ”Muistopuhe Katri Valalle.” Pidetty Suomen Kirjailijaliiton puolesta vuonna 1944. SKS KiA. Lauri Viljasen arkisto. Kansio 3. Vrt. ”Ihmisen rakastaja. Katri Valan runoilijamuisto.” HS 28.5.1945.

²²⁸ Institutionalisoitumisesta, ks. mm. Räsänen 2004, 39; Saaristo & Jokinen 2004, 74.

²²⁹ Lappalainen 1993, 61-107; Hosiaislouma 2000, 211-223; Mauriala 2005, 274-278.

²³⁰ Viljanen 1950, 6-8.

Sitaatista huomaa hyvin, että Viljanen ei paheksu ainoastaan äärimmäisyyssozialismina pitämäänsä työväenkulttuuria vaan myös kansalaiskiihkoa, jolla hän mitä varmimmin viittaa Akateemisen Karjala-Seuran ja lapuanliikkeen kaltaisiin ryhmiin. Yhteiskunnallisuus kulttuurityössä merkitsi Viljaselle tässä mielessä harha-askelta, tapahtui se sitten puoluekentän kummalla laidalla tahansa. Vastakohtaksi yhteiskunnallisuudelle Viljanen antaa kulttuurin esteettisyydestä kumpuavan taistelevan humanismin käsitteen, jonka sisältöä Viljasen teoksia ansiokkaasti tutkinut Päivi Lappalainen on määritellyt. Taisteleva humanismi pitää Lappalaisen mukaan sisällään kulttuurikritiikin, persoonallisuuden, vitalismin, taiteen ja moraalien yhteyden sekä kulttuurisen toiminnan käsitteet.²³¹

Taistelevan humanismin ytimenä on siis jo edellä mainittu Viljasen halu olla asettumatta, Lappalaisen sanoin, sen enempää konservatiivien kuin vasemmistonkaan rintamaan. Tämä ei silti tarkoittanut sitä, että taisteleva humanismi olisi ollut puhtaan esteettinen lähestymistapa. Siihen kuului Viljasen käsitys siitä, että kirjallisuus oli myös osa kulttuurista toimintaa, jonka avulla saattoi tarkastella aikakauden ongelmia kriittisesti ja ottaa kantaa yhteiskunnalliseen keskusteluun.²³² Yhteiskunnallinen keskustelu itsessään ei silti Viljaselle ollut samaa kuin poliittinen kannanotto, joka asetti kirjallisuuden palvelemaan määrättyä, tarkoin rajattua tarkoitusta *vallasta*. Poliitiikan Viljanen samaisti puoluepolitiikaksi ja näki ainoana vaihtoehtona sille kulttuurin esteettisyyden.²³³

Vesa Mauriala on sen sijaan *Taistelevasta humanismista* kirjoittaessaan todennut, että teos muodostui 1930-luvun Suomessa historiallisimmaksi näkemykseksi humanista ihmiskäsityksestä ja humanismin merkityksestä. Yhteiskunta muuttui Maurialan mukaan yhä sisäänpäin kääntyneemmäksi ulkoisten uhkien ja taloudellisten vaikeuksien korostuessa, jolloin taistelevassa humanismissa oli kyse ennen kaikkea ”yksilönvapauden korostamisesta.”²³⁴ Filosofin Stephen Toulminin mukaan juuri ensimmäisen maailmansodan jälkeisenä aikana humanismin idea oli Euroopassa yleisesti paitsioasemassa. Vaikka eurooppalainen maaperä oli valmiimpi kuin vuosisatoihin erilaisuuden ja epävarmuuden suvaitsemiselle, poliittinen romahdus ja sotilaalliset konfliktit veivät toiseen suuntaan kadottaen ”tunteen rikkauden ja sisällön.”²³⁵

²³¹ Lappalainen 1993, 61-107. Taistelevasta humanismista, ks. myös Hosiainen 2000, 211-223; Mauriala 2005, 275-278; Viljanen 1976, 196-199

²³² Lappalainen 1993, 67, 71.

²³³ Lappalainen 1993, 104-105.

²³⁴ Mauriala 2005, 275.

²³⁵ Toulmin 1998, 288-290. Vrt. von Wright 1983, 19-20.

Lauri Viljasen humanismin keskiössä on kiteytettynä persoona, tässä tapauksessa kirjailija, edustaen yksilöllistä kulttuuria joka toimii massoja vastaan.²³⁶ Viljanen oli silti ollut 1920-luvulla yksi tulenkantajien kulttuuriryhmän jäsenistä, jonka muistoa ja merkitystä hän ylläpiti positiivisessa sävyssä. Kirjoituksessaan vuodelta 1967 Viljanen muisteli, kuinka tulenkantajien 1920-luvun ”Ikkunat auki Eurooppaan” –tunnus terästyi myöhemmin kulttuurikriittiseksi teoksiksi, mutta onnistui säilyttämään humanismin tunnustuksensa 1930-luvun pulavuosien yli.²³⁷

Se mikä Viljasen kirjoituksissa on hänen kulttuurikäsitteensä kannalta vaikeasti määriteltävissä, on juuri hänen erontekonsa nuorvoimaisuuden tulenkantajuuden ja toisen tulenkantajuuden välillä. Viljanen tuntuu näkevän nuorvoimaisuuden yksinomaan ”upeana ja meluisana” yksilöiden yhteenliittymänä, joiden kosmopoliitit ja Amerikkaan suuntautuvat ajatukset palautuivat viime kädessä yhteiskunnallisuuden sijasta esteettisyyteen. Toinen tulenkantajuus sen sijaan edusti hänelle kansanrintamaideologiaa, eli massoihin suuntautuvaa vaikuttamista. Kysymys, mikä nuorvoimaisuudelle tulenkantajuudelle tässä tilanteessa tulee esittää, on, mikä sen suhde viime kädessä yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja joukkoihin oli.

Luvussa 3.1 mainittiin tulenkantajien kulttuuriliikkeen ottaneen konkreettisesti suunnan kulttuurikysymyksistä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen vuonna 1929 Tulenkantajain seuran perustamisen myötä. Tämä pitääkin paikkansa, jos yhteiskunnallisella vaikuttamisella tarkoitetaan kapeasti politiikkaa ja vielä kapeammin puoluepoliittisia linjauksia. Sen sijaan toinen kysymys on, missä määrin kulttuurin keinoin tapahtuva vaikuttaminen voidaan aina lukea osaksi suoraa ja epäsuoraa yhteiskunnallista vaikuttamista. 1920-luvun nuorvoimaisuuden osalta kysymykseen on helpompi vastata, sillä ”nuoret runoilijat”, *Tulenkantajat–albumit* sekä Olavi Paavolaisen sisäpiirin kaltaiset ryhmät olivat voimakkaasti sisäänpäin kääntyneitä ja vaikuttivat pitkälti ainoastaan suhteessa ryhmien muihin jäseniin. *Tulenkantajain aikakauslehti* ei sen sijaan ole niin yksiselitteisesti määriteltävissä. ”Uuden elämäntunteen” esiin kutsujista ja ohjelmallisen ohjelmattomuuden julistajista on vaikea sanoa, missä määrin yhteiskuntaa koskevat kannanotot olivat dadaistista suunsoittoa ja toisaalta mikä osa niistä oli vakavassa hengessä laadittuja uudistusehdotuksia.²³⁸

²³⁶ Lappalainen 1993, 73.

²³⁷ Viljanen 1967, 304-305.

²³⁸ Ks. mm. Erkki Valan kirjoitus ”Taiteen vapauttaminen.” Tulenkantajain aikakauslehti, näyttenumero/1928. Vrt. ”Meille ei riitä yksin taiteen modernismi.” Tulenkantajain aikakauslehti 3/1929.

Mutta jonkinlaisena osoituksena nuorvoimalaisuuden tarpeesta vaikuttaa konkreettisesti suomalaiseen kulttuurielämään, on jo yksinomaan se, että he perustivat *Tulenkantajain aikakauslehden* ja sitä rahoittamaan Tulenkantajain osakeyhtiön. Varsinkin kun lehteä tarkastelee 1930-luvun taustaa vasten, jolloin useat sen avustajat – kenties yksin Lauri Viljasta ja Olavi Paavolaista lukuun ottamatta – alkoivat määrätietoisesti ottaa kantaa eri yhteiskunnan ja kulttuurin osa-alueita koskeviin kysymyksiin, ei heidän 1920-luvun lausuntojaankaan osaa nähdä ainoastaan esteettisen elämäntunnon ilmentäjinä. Kyse ei myöskään ole ainoastaan yksilöistä ja heidän sanomisistaan, vaan ylipäänsä nuorvoimalaisen tulenkantajuuden luonteesta, joka vuodesta 1928 otti järjestäytyneemmän muodon eli sosiologista määrittelyä käyttäen institutionalisoitui.

Kimmo Saaristo ymmärtää institutionalisoitumisen ”tapojen joukoiksi, joissa sekä toimijoiden että heidän toimintojensa tyypit ovat totunnaistuneet.”²³⁹ Nuorvoimalaisen tulenkantajuuden kohdalla institutionalisoituminen johti hyvin nopeasti siihen, että totunnaistumisen tarpeessa ohjelmallisen ohjelmattomuuden kaltainen impulsiivisuus joutui siirtymään yhtenäistä linjaa vaatineiden äänten tieltä. Ensin asialla oli Erkki Vala, joka pyrki muokkaamaan *Tulenkantajien kulttuurilehdestä* – ja täten myös nuorvoimalaisuudesta tulenkantajuudesta yleensä – vasemmistolaisen äänenkannattajaa ja jonka syrjäyttämisen jälkeen vasemmistolaisuuden korvasi suomalaiskansalliset painotukset.

Jos Lauri Viljanen siis tarkoitti ”upealla ja meluisalla”, persoonallisesta esteettisyydestä kummunneella tulenkantajuudella vuosia 1928–1930, ei tämä ainakaan *Tulenkantajain aikakauslehden* kontekstissa enää pitänyt paikkaansa. Vaikka lehdelle ei sen lyhyen ilmestymisajan puitteissa onnistuttu löytämään yhtä vakaata yhteiskunnallisen vaikuttamisen ääntä, pyrkimys siihen oli kuitenkin jatkuvasti läsnä. Jos rahoitus olisi saatu järjestettyä, tuntuisi jopa todennäköiseltä, että *Tulenkantajain aikakauslehti* olisi 1930-luvulla sulautunut osaksi sitä kulttuurilehtien massaa, joiden pääasiallisena tarkoituksena oli silti ennen kaikkea kulttuurin avulla vaikuttaa joukkoihin yhteiskunnallisissa kiistakysymyksissä. Tässä mielessä lehti onkin melkoinen outolintu suomalaisten kulttuurilehtien historiassa: ei siksi, että se ei olisi pitänyt sisällään esteettisen kulttuurityön lisäksi yhteiskunnallisen vaikuttamisen ääniä, vaan siksi, ettei se ehtinyt kehittyä sille asteelle, että keskenään kilpailevat äänet olisi lopullisesti tukahdutettu yhden yhteisen linjan tieltä. Tässä mielessä myös Viljasen näkemys nuorvoimalaisesta tulenkantaju-

²³⁹ Saaristo & Jokinen 2004, 74.

desta on osittain oikea mutta silti samalla tarkoitushakuinen. Viljanen kuvailee nuorvoimallisuutta sen kautta, mitä siitä jäi jäljelle mutta ei mainitse sitä, mihin suuntaan se oli kehittymässä. Lienee ollut Viljasen kirjallisuushistorialliselle periodisoinille viime kädessä onni, että Tulenkantajain osakeyhtiön rahakirstun pohja tuli vastaan, jolloin esteettinen kulttuuri jäi yhteiskunnallista vaikuttamista määräävämmäksi teemaksi, kun 1920-luvun tulenkantajien kulttuurihistoriaa alettiin pian tämän jälkeen summaamaan.

Tässä mielessä toinen tulenkantajuus jatkoi kulttuurityötään sillä tiellä, mihin nuorvoimallisuus oli omassa kehityskaarensa vuonna 1930 jäänyt. Vaihtoehtoja ei paljoa ollut, sillä aikakausi painotti 1920-luvun sijaan nyt yhteiskunnallisuutta esteettisen kulttuuriradikalismien sijaan. Erkki Vala on pohtinut kysymystä taitelijan ja yhteiskunnan suhteesta seuraavasti:

Poliittiseen toimintaan osallistuminen on kaikille kansalaisille sallittua, mutta kirjailijat ja taitelijat suorittavat kuitenkin suurimman työnsä taiteen kautta. Vain siinä tapauksessa on heidän osallistumisensa politiikkaan, pääpainon asettaminen poliittiselle toiminnalle ymmärrettävää, että olosuhteet ovat käyneet luovalle työlle mahdottomiksi ja heidän on siis taisteltava oikeuksiensa puolesta.²⁴⁰

Erkki Vala antaa kirjoituksellaan kuvan toisen tulenkantajuuden kulttuurikäsitteestä olosuhteiden pakosta yhteiskunnallista sisältöä saaneeksi. Esteettisyys on ja pysyy kirjailijan lähtökohtaisena vaikuttamiskeinona, mutta jos aikakausi rajoittaa tämän työn harrastamista, on hänellä kaikki oikeus muuttaa toimintatapojaan poliittiseksi toiminnaksi palauttaakseen oikeutensa. Valan näkemys ei silti käy täysin yksiin varsinkaan Tulenkantajain Seuran todellisuuden kanssa, joka asetti 1930-luvulla usein tavoitteensa pelkkiä taitelijoiden vapauksia laajemmalle. Mutta pääpiirteissään toisen tulenkantajuuden kulttuurin käsitteelle antama sisältö on silti sekoitus uutta ja vanhaa: osittain vahva esteettisyyden painottaminen nuorvoimallaisessa hengessä, mutta myös 1930-luvun aikakauden mukainen yhteiskunnallisen vaikuttamisen tarve, johon suuntaan myös nuorvoimallisuus oli viimeisinä vuosinaan ajautumassa.

Yhtä lailla kuin toisen tulenkantajuuden kulttuurikäsitteys ei ole täysi synonyymi mutta ei myöskään katkos nuorvoimallisuudesta, samaa voidaan myös sanoa Lauri Viljasen taitelevasta humanismista. Viljasen humanismin esteettinen, persoonasta lähtevä kulttuuri-ihanne oli osa nuorvoimallista tulenkantajuutta ennen vuotta 1928 mutta *Tulenkantajain*

²⁴⁰ ”Taitelijat ja politiikka.” Päiväämätön kirjoitus, todennäköisesti 1950-luvulta. SKS KiA. Erkki Valan arkisto / 25739.

kulttuurilehden institutionalisoituneeseen ilmapiiriin se ei enää päde. Tässä mielessä Viljasen kirjallisuushistoriallinen määrittely tulenkantajien kulttuuriliikkeen aikakaudesta kumpuaa yhtä lailla hänen omista ihanteistaan kuin myös ammattimaisen tutkijan kirjallisuustieteellisistä päätelmistä.

Lisäksi myös Viljanen teki 1930-luvulla omat ideologiset valintansa aivan kuin Valan sisarukset, Martti Haavio sekä Olavi Paavolainenkin. Kun Viljanen katsoi aikaisemmin tässä luvussa esiteltyssä sitaatissa ”valikoivemman ja artistisemmän kulttuurivirtauksen” saaneen tuulta alleen *Pidot tornissa*-nimisen teoksen tekijöiden myötä, jätti hän mainitsematta, että teoksessa salanimillä esiintyneiden kulttuurihenkilöiden joukkoon ei mahtunut yhtään vasemmiston kannattajaa mutta oikeistolaisia ääniä senkin edestä. Kirjassa ”esteetikon” nimellä esiintyneen Viljasen lisäksi paikalla Hotelli Tornin intellektuelleissa keskusteluissa olivat muun muassa ”dosentti” Martti Haavio, ”pessimisti” Jussi Teljo sekä ”ministeri” Urho Kekkonen.²⁴¹ Tuttuja nimiä vuodelta 1930, jolloin samat miehet olivat syrjäyttämässä Erkki Valaa *Tulenkantajain aikakauslehden* päätoimittajan paikalta. Paikalla olivat tuolloin toki myös esteetikko Viljanen sekä Tornin pidoissa ”kulttuurimatkailijana” esiintynyt Paavolainen. Oli selvä syy siihen, miksei muun muassa Erkki ja Katri Valan tai Raoul Palmgrenin kaltaisia 1930-luvun kulttuuri-vaikuttajia Torniin kutsuttu, eikä kyse tässä tapauksessa ollut esteettisyydestä.

²⁴¹ *Pidot tornissa* –teokseen ottivat osaa seuraavat henkilöt: Yrjö Kivimies (konservatiivi), Martti Haavio (dosentti), Tatu Vaaskivi (kirjailija), Lauri Viljanen (esteetikko), Niilo Mäki (filosofi), Helvi Hämäläinen (pikku rouva), Kaarlo Marjanen (kriitikko), Olavi Paavolainen (kulttuurimatkailija), Jussi Teljo (pessimisti), Matti Kurjensaari (radikaali), Urho Kekkonen (ministeri). Rajala 2006, 140-142.

4.3 Puolueettomuus ja yksilö

Tulenkantajain Seuran puheenjohtajalle

Vahvistaakseni Tulenkantajain Seuran johtokunnan kokouksessa 22.VI.36 suullisesti tekemäni ilmoituksen ilmoitan täten kirjallisesti eroavani Tulenkantajain Seuran johtokunnasta. Syynä erooni on, paitsi aikani riittämättömyys, se, etten voi hyväksyä johtokunnan enemmistön menettelyä eräissä yksityistapauksissa varsinkaan tämänkeväisten eduskuntavaalien yhteydessä. Toivon, että Tulenkantajain Seuraa tulevaisuudessa johdettaisiin niin, että kaikki demokraattiset suunnat viihtyisivät yhdistyksessä, jonka jäseneksi edelleen jään.

*Helsingissä, kesäkuun 27 p:nä 1936
Erkki Vala²⁴²*

Yllä oleva Erkki Valan tiedonanto Tulenkantajain Seuralle vuodelta 1936 on loppuhuipennus siitä ideologisesta rajankäynnistä, joka toisen tulenkantajuuden sisällä oli jatkunut pääasiassa koko 1930-luvun. Vasemmistolaisuus ja sosialismi ovat teemoja, mitkä hallitsevasti ovat johdatelleet keskustelua uusista tulenkantajista niin 1930-luvun aikalaismuuttajien kuin myös myöhemmässä tutkimuskirjallisuudessa.²⁴³ Siinä mielessä keskustelu ei ole ollut harhaanjohtavaa, että vasemmistolaisuus käsitteen laajassa merkityksessä muodostui toiselle tulenkantajuudelle yhdeksi keskeisimmistä aatteellisista voimavaroista. Puutteellista tutkimus on sen sijaan ollut siinä, että se on ottanut vasemmistolaisuuden liiaksi annettuna, eikä täten ole kiinnittänyt riittävästi huomiota ideologian kehitykseen toisen tulenkantajuuden sisällä. Tähän on ollut syynä useimmiten se, että Tulenkantajain Seura ja uusi *Tulenkantajat*-lehti on samaistettu toisiinsa.²⁴⁴ Todellisuudessa silti juuri näiden kahden välillä vallinnut ratkaiseva ideologinen ero muodostui tärkeimmäksi syyksi siihen, miksei vasemmistolaisuus sen sosialistisessa merkityksessä koskaan toisessa tulenkantajuudessa saanut täysin hallitsevaa asemaa.

Tämän luvun tarkoituksena on lähestyä toista tulenkantajuutta käsitteiden *puolueettomuus* ja *yksilö* kautta. Käytännössä tämä tarkoittaa Erkki Valan liberalistisen ideologian asettamista vastakkain niiden sosialististen katsomustapojen kanssa, jotka varsinkin Tulenkantajain Seurassa saavuttivat määräävän aseman 1930-luvun mittaan. Vertailun kautta ilmeiseksi käy Erkki Valan halu pysytellä puolueettomana yksilönä Suomen 1930-luvun sisäpoliittisissa kamppailuissa, kun taas useat muut uusista tulenkantajista halusivat siirtyä marxilaisten oppien mukaiseen kollektiiviseen yhteiskuntataisteluun.

²⁴² Jäljennös Erkki Valan kirjeestä Tulenkantajain Seuralle 27.6.1936.. TA. Tulenkantajain seuran arkisto. Jäsenasioita. Kansio H 1.

²⁴³ Ks. mm. Haavikko 1976, 37-40; Saarenheimo 1966, 265; Mauriala 2005, 263-269; Mäkinen 1989, 325.

²⁴⁴ Ks. edellinen viite.

Perustavana ristiriitana säilyi se, kenellä oli oikeus käyttää Tulenkantajien nimeä oman aatteensa yhteydessä. Ryhmän jäsenten sisäinen välienselvittely johti lopulta edellä mainittuun Erkki Valan eroon Tulenkantajain Seuran johtokunnasta ja samalla Seuran toiminnan hiipumiseen. Ironista toisen tulenkantajuuden kohdalla on, että niin paljon kuin se tutkimuskirjallisuudessa ja kriittisessä aikalaiskeskustelussa on haluttu nimetä vasemmistolaiseksi ilmiöksi, juuri ryhmän sisäiset erimielisyydet suhteessa vasemmistolaisuuteen johtivat sen hajoamiseen.

Toukokuussa 1933 Tulenkantajain Seura joutui toteamaan, ettei sen äänenkannattajaksi edellisen vuoden joulukuussa perustettu *Tulenkantajat*-lehti ollut saavuttanut läheskään sitä suosiota, mitä siltä oli odotettu.²⁴⁵ Tämän seurauksena Erkki Vala teki Seuralle saman vuoden syyskuussa ehdotuksen, että *Tulenkantaja* ryhtyisi siitä eteenpäin julkaisemaan Seuran ulkopuolinen osakeyhtiö. Tähän annettiin alustava suostumus, mutta vain siitä syystä, että lehden jatkuva ilmestyminen olisi mahdollista turvata ja vain sillä ehdolla, ettei ”lehden päämäärä ja ohjelma muutu toiseksi kuin mitä Tulenkantajain Seura edustaa.”²⁴⁶

Tulenkantajain Seurasta jäljelle jäänyt arkistomateriaali pöytäkirjoineen ja vuosikertomuksineen on siinä määrin puutteellinen, että sen pohjalta on vaikea tarkkaan sanoa, mitä Seuran ohjelma loppuvuodesta 1933 tarkalleen ottaen piti sisällään. Luvussa 3.2 mainittiin, kuinka Seuran sääntöjä oli Mäntsälän kapinan jälkeen muokattu vuoden 1929 alkuperäisestä muodostaan painottamalla muun muassa tasavaltaa puoltavan järjestön synnyttämisen tärkeyttä ja poistamalla varsinaiset kulttuuripyrkimykset. On silti mahdollista, että näistä tavoitteista luovuttiin yhtä nopeasti kuin ne oli hyväksytyt. Todennäköisintä lienee, että uudet ja vanhat säännöt toimivat keskenään limittäin niin, että molempiin oli mahdollista turvautua tarpeen mukaan. Kaikkinensa Seuran säännöstö tuntuu käytännön tasolla olleen enemmänkin suuntaa antava, kun todelliset päätökset tehtiin viime kädessä Seuran johtokunnan kokouksissa varsin suppean joukon läsnä ollessa. *Tulenkantajat*-lehden ohjelman Vala on myöhemmissä muistelmissaan kertonut sen sijaan olleen yksiselitteinen: ”Lähemmäksi pohjoismaita. Yhdessä niiden kanssa

²⁴⁵ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 12.5.1933. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1. Tulenkantajien maksavia tilaajia oli johtokunnan mukaan kyseisellä hetkellä 487 ja kokonaislukijamäärä noin 850.

²⁴⁶ Tulenkantajain Seuran kokouksen pöytäkirja 3.9.1933. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

meidän on jaettava kohtalomme.”²⁴⁷ Vaikka tämänkaltainen luvussa 4.1 käsitelty kansainvälisyysajattelu olisikin ollut vain Valan versio lehden todellisesta sisällöstä, saa Valan näkemys painoarvoa 1930-luvun loppuun tultaessa, kun *Tulenkantajat* siirtyi yksin hänen omiin käsiinsä.

Vala perusti *Tulenkantajien* julkaisemista varten Nuorten Kustannusosakeyhtiön, jonka toiminnasta hän itse meni taloudellisesti vastuuseen. Joulukuussa 1933 Seuran kokous päätti, että Tulenkantajat-nimi tulisi edelleen jäämään kustannusosakeyhtiön ja Seuran keskinäisen sopimuksen mukaan Seuran haltuun. Seura lupautui luovuttamaan lehden julkaisemisoikeuden uudelle yhtiölle sillä ehdolla, ”että yhtiö lehteä julkaistessaan noudattaa Seuran ohjeita ja päätöksiä.” Samoin kuin aikaisemman periaatepäätöksen samasta aiheesta, Erkki Vala hyväksyi päätöksen, vaatimatta tässä vaiheessa minkäänlaista täsmentävää lausetta tai eriävää mielipidettä pöytäkirjaan.²⁴⁸

Tulenkantajat-lehden ja Tulenkantajain Seuran eriytyminen toisistaan tapahtui samoihin aikoihin, kun Seuran sosialistijäsenten äännet alkoivat voimistua. Suomalaisen kommunismin lapuanliikkeen jälkeinen elpyminen oli voimistunut juuri vuonna 1933. Komminternin ohjeiden mukaisesti eri maiden kommunistien tuli siirtyä, kansallissosialistien noustua Saksassa samana vuonna valtaan, kansanrintamapolitiikkaan muiden vasemmistopuolueiden kanssa oikeistolaisten valtapyrkimyksiä vastaan.²⁴⁹ Tässä pyrkimyksessä kunnostautui erityisesti Akateeminen Sosialistiseura, joka oli vuonna 1925 perustettu sosialidemokraattiseksi opiskelijajärjestöksi ja joka siirtyi 1930-luvun alussa puhtaasti marxilaiselle linjalle. Muun muassa sosialidemokraattien puoluejohtoa ASS:n äänenkannattaja *Soihdu* vaati luopumaan kommunismin vastaisuudesta ja ryhtymään ”fasisminvastaisen kansanrintaman kannalle.”²⁵⁰

Suomalaisille kommunisteille 1930-luvun alussa oli tyypillistä, että he osallistuivat poliittiseen toimintaan erilaisten julkisten järjestöjen kautta, sillä SKP:n toiminta ei elpynyt riittävän toimintakykyiseksi 1930-luvun aikana.²⁵¹ Tätä kautta myös ASS:n jäseniä oli jo alusta saakka kuulunut Tulenkantajain Seuraan ja myöhemmin myös kohonnut

²⁴⁷ ”Tulenkantajain muistelmia.” s. 131. SKS KiA. Erkki Valan Valan arkisto. Käsikirjoitus aineisto. Kansio 7.

²⁴⁸ Tulenkantajain Seuran kokouksen pöytäkirja 17.12.1933. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

²⁴⁹ Mickelsson 2007, 116.

²⁵⁰ ”ASS – 50 taistelujen vuotta” 1975, 14; Mickelsson 2007, 127.

²⁵¹ Haataja ym. 1976, 198-199.

johtokunnan jäseniksi saakka. Myös Erkki Vala liittyi vuonna 1932 ASS:n jäseneksi²⁵², mikä kertoo järjestön nauttineen vielä tuossa vaiheessa laajaa vasemmiston ja liberaalien tukea. Yksi ASS:n jäsenistä, jonka rooli muodostui 1930-luvulla suureksi myös Tulenkantajain Seurassa, oli Raoul Palmgren, pitkän linjan vasemmistolainen vaikuttaja ja myöhempi kirjallisuuden professori. Palmgrenia tutkinut Hanne Koivisto on pannut merkille, kuinka Palmgren käsitti itsensä ja muut ”radikaalit vasemmistointellektuellit” 1930-luvun Suomessa tietoisena etujoukkona oikeistolaista taantumusta vastaan. Varsinkin myöhemmin 1930-luvulla perustettu kulttuurijärjestö Kiila määritteli itsensä ”taiteelliseksi etujoukoksi, suunnannäyttäjäksi, lipunkantajaksi ja iskujoukoksi.” Koiviston mukaan Palmgren näki myös uudet tulenkantajat vasemmistolaisena vastavoimana, joka silti ei pyrkimyksissään onnistunut, sillä se joutui aina olemaan ”oppositioasemassa vallitsevaan kulttuuripolitiikkaan nähden.”²⁵³

Myös nuorvoimalaisista tulenkantajista Erkki Valan sisko Katri oli 1930-luvulle tullessa kokenut vasemmistolaisen herätyksen. Vesa Mauriala on todennut, että Valan sisarten vasemmistolaisuus oli loogista, sillä heidän perheensä oli alinomaan kokenut aineellista puutetta.²⁵⁴ Kerttu Saarenheimo on samoilla linjoilla kirjoittaessaan, että Katri Valan suunnanmuutos 1930-luvulla nuorvoimalaisista vuosista kantaottavaksi kirjailijaksi johtui useissa tapauksissa hänen omista kokemuksistaan. Vaikka Valojen tausta oli porvariskodissa, olivat sisarukset isän kuoltua joutuneet läpi 1920-luvun elättämään äitinsä ja nuoremman veljensä. Heikko talous oli ajanut molemmat toisinaan suoranaiseen aineelliseen puutteeseen. Varsinkin Katri Valan kohdalla tilanne heikkeni vuodesta 1926 eteenpäin, kun hän ensimmäistä kertaa sairastui keuhkotautiin – sairaus, joka lopulta vei hänet ennen aikaiseen hautaan.²⁵⁵ Erkki Valan yhteiskunnallisen heräämisen juuria ei ole tutkittu hänen sisarensa tavoin. Selvää silti on jo pelkästään *Tulenkantajain aikauslehdin* kiistakirjoitusten perusteella, että Erkki eteni kulttuurikeskustelusta yhteiskunnallisiin aiheisiin sisartaan aiemmin. Erkin kohdalla siirtyminen kulttuurista politiikkaan kulki siinä mielessä ”luonnollisempaa” tietä, että hänen elämäntyönsä ei viime kädessä muodostunut Katrin tavoin kaunokirjallisista teoksista, vaan häntä voidaan pitää pääasiassa ”puhtaana sanomalehtimiehenä.”²⁵⁶

²⁵² Mauriala 2005, 260.

²⁵³ Koivisto 1997, 64-67. Vrt. Rinne 2006, 77-79.

²⁵⁴ Mauriala 2005, 269.

²⁵⁵ Saarenheimo 1984, 7-20, 139-142, 190-206. Katri Valan yhteiskunnallistumisesta ks. myös Saarenheimo 1991, 149-168; Vala 1981, passim; Rinne 2006, 57-58.

²⁵⁶ Vala myös itse piti itseään lähinnä toimittajana kuin kirjailijana. Ks. ”Tulenkantajain muistelmia.” s. 6. SKS KiA. Erkki Valan Valan arkisto. Käsikirjoitus aineisto. Kansio 7.

Vuosina 1933–1935 Tulenkantajain Seuran kokouksissa kysymys Seuran ideologisesta kannasta oli jatkuvan käsittelyn alla. Lokakuussa 1933 Raoul Palmgrenia jouduttiin muistuttamaan siitä, että ”esiintyessään Seuran ulkopuolella tuli jäsenten esiintyä yksityishenkilöinä ja puhua omalla vastuullaan.” Taustalla oli ilmeisesti tapaus, jossa Palmgren oli käynyt sosialidemokraattien puoluetilaisuudessa haastamassa riitaa Tulenkantajain Seuran nimissä. Palmgrenin vastaus häntä kohtaan esitettyyn kritiikkiin oli, että hän vaati periaatteellista päätöstä tehtäväksi siitä, ”etteivät Seuran jäsenet saa toiminnallaan edistää pyrkimyksiä, jotka vahvasti ovat Seuran pyrkimysten vastaisia.”²⁵⁷ Toukokuussa 1934 Palmgren oli johtokunnan kokouksessa jälleen aloitteellinen ja tällä kertaa hän valitti johtokunnalle kärsimästään lausuntavapauden riistosta *Tulenkantajat*-lehdessä, jonka päätoimittaja Vala oli kieltäytynyt julkaisemasta hänen polemiikkiaan ”Sasu Punaisen hyökkäystä vastaan.” Johtokunta lausui paheksumisensa Erkki Valalle siitä, että hän Nuorten Kustannusosakeyhtiön toimitusjohtajana ja Tulenkantajien päätoimittajana oli ”vastoin valtuuksiaan” harjoittanut painostusta lehden sisältöön nähden ja velvoitti hänet valvomaan, ettei kyseinen menettely enää toistuisi.²⁵⁸

Keskeisiksi ristiriitoja aiheuttavaksi teemoiksi olivat siis nousseet kysymykset Tulenkantajain Seuran puolueettomuudesta ja minkälaista ideologista työtä Tulenkantajien nimissä siltä pohjalta oli mahdollista harjoittaa, sekä tulkinnanvarainen suhde Seuran ja *Tulenkantajat*-lehden välillä. Kun *Tulenkantajat* oli eriytynyt Seurasta, oli Vala luvannut noudattaa toimitustyössä Seuran ohjeita ja päätöksiä. Tarkemmin ei kuitenkaan ollut määriteltä, mitä tämä käytännössä tulisi merkitsemään. Tuliko Valan noudattaa ohjesääntönään Seuran alkuperäisiä ohjeita vuodelta 1929 vai niihin 1932 tehtyjä tarkennuksia? Vai oliko kyse Seuran vuosikokouksen antamista periaatepäätöksistä? Seuran johtokunnan kokousten pöytäkirjoista välittyvä kuva on se, että ohjeet muotoutuivat ja muuttuivat yhdessä johtokunnan jäsenten kulloisenkin mielipideilmaston mukaan. Tämä merkitsi sitä, että valta päättää Seuran ja lehden suuntaviivoista haluttiin antaa niille, jotka edustivat johtokunnan enemmistöä tai joiden ääni toisaalta nousi muita korkeammalle.

²⁵⁷ Tulenkantajain Seuran johtokunnan kokouspöytäkirja 27.10.1933. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

²⁵⁸ Tulenkantajain Seuran johtokunnan kokouspöytäkirja 13.5.1934. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

Alkuvuodesta 1935 jo kaksi vuotta taustalla kytenyt riita Seuran ja lehden välillä roihautti ilmieliekkieihin. Jotta keskustelusta saisi selkeän kuvan, alle on kirjattu kolme suoraa lainausta Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirjasta päivämäärällä 26.1.1935.

[Erkki] Vala väitti, ettei toimituskunta ole vastannut tarkoitustaan. Siinä on ilmennyt tulenkantajille vieraita, ennen kaikkea ASS:n, intressejä, sitä on värittänyt yksipuolueisuus ja kankeus. Päätoimittajan on täytynyt suojella lehden vapaamielisiä avustajia toimituskunnan yksipuoliselta marxilaisuudelta. Väitti edelleen, että toimituskunta on työskennellyt seuran ja lehden alkuperäisiä päämääriä vastaan eikä ole ottanut huomioon lehden lukijakunnan erilaisia aineksia ja ajatustapoja. Seura saisi harkita, asettuuko se lehden taakse ja pitääkö sitä edelleen äänenkannattajanaan.

(...)

Palmgren totesi seuran sääntöjen perusteella, että Vala seuran puheenjohtajana on rikkonut virkavelvollisuutensa huolehtia seuran eduista. Oleellista tapahtuneessa on se, että päätoimittaja on syrjäyttänyt seuran asettaman toimitusneuvoston ja poistanut omin valtuuksin lehden otsikosta seuran nimen. (...) Edelleen osoitti puhuja pöytäkirjan perusteella, ettei seuran ja lehden (suunnasta?) voida puhua, mikäli niinä ei pidetä sekavaa harhailua, vaan että niiden tehtävät ovat muuttuneet olosuhteiden mukana. Toimitusneuvosto on toiminut tätä silmällä pitäen, käsittäen lehden tulleen määrätietoisien marxilaisen valistustyön vaiheeseen. Se on pitänyt silmällä yhtenäistä vasemmistopolitiikkaa, mistään vieraista intresseistä ei voida puhua.²⁵⁹

Valan ja Palmgrenin puheenvuoroista kuvastuu, miten kumpikaan ei hyväksynyt toisen käsitystä tulenkantajuuden perimmäisestä luonteesta. Vala katsoi marxilaisten, joihin myös Palmgren kuului, rikkoneen Seuran ”alkuperäisiä päämääriä” vastaan ja Palmgren taas Valan ”laiminlyöneen virkavelvollisuutensa huolehtia Seuran eduista.” Eriävät ja keskenään ristiriidassa olevat näkemykset uusien tulenkantajien tulevaisuudesta palautuivat ideologisiin lähtökohtiin.

Edellä viitattiin Erkki Valan kansainvälisyys-ajattelun kohdalla hänen liberalistisen ajattelutapaansa ja aikaan Kansallisen Edistyspuolueen sihteerinä. Jotta Valan aatteellisia lähtökohtia on mahdollista ymmärtää, vaatii aihe lisäksi selvennystä liberalismiin peruslähtökohdista suhteessa sosialismiin. Yhteiskunnallisia ideologioita tutkinut Roy C. Macridis on jakanut liberalismiin kolmeen eri alueeseen: moraaliseen, poliittiseen ja taloudelliseen.²⁶⁰ Erkki Valan maailmankatsomuksen perusta on kolmesta vaihtoehdosta palautettavissa ensimmäiseen, liberalismiin moraaliseen puoleen. Moraalisessa liberalismissa on ennen kaikkea kysymys yksilön vapaudesta yhteiskunnassa. Yksilöllä tulee sen mukaan olla oikeus olla suojeltuna valtion pakkokeinoilta, tulla tasapuolisesti koh-

²⁵⁹ Tulenkantajain Seuran johtokunnan kokouspöytäkirja 26.1.1935. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

²⁶⁰ Macridis 1992, 25.

delluksi muiden valtion kansalaisten kanssa sekä esittää vapaasti mielipiteitään ja ajatuksiaan valtiota vastaan.²⁶¹

Marxilaisen sosialistisen arvomaailman perusrakenteet sijaitsevat yksilön sijaan joukoissa. Vaikka Marx korosti sosialistisen muutostyön tähtäävän viime kädessä ihmisten vapautumiseen, olivat keinot päämäärän saavuttamiseksi kollektiivisia. Tämän lisäksi sosialistinen arvomaailma rakentuu liberalismia vahvemmin taloudelle. Yksilön vapauden kannalta tämä merkitsee sitä, että kun sosialismi pitää välttämättömänä yhteiskunnan taloudellisen perustan rakentamista tuotantovoimien yhteiskunnallisen omistuksen pohjalle, jotta ihmisten välinen tasa-arvo voidaan saada aikaan ja ihmisten vapauttaminen toteuttaa, niin liberalismiin lähtökohta on vapauden primäärisyydessä, joka vaatii yhteiskunnan rakentamista yksityisen yrittämisvapauden periaatteille ja katsoo tässä vapaudessa olevan myös tasa-arvon perusta.²⁶² Sosialismin ja liberalismiin yksilöä koskevat konkreettiset erot vaikuttavat tätä kautta myös suhtautumiseen yksilön mahdollisuuden säilyttää oma puolueettomuutensa. Maailmankatsomuksiltaan liberaali uskoo yksilön vapauteen ja riippumattomuuteen, joka halutessaan voi säilyttää puolueettomuutensa mihin suuntaan itse haluaa. Sosialistin sen sijaan tulee olla uskollinen omalle ryhmälleen, työväestölle, ilman laajempaa individualismia.

1930-luvun ja toisen tulenkantajuuden kontekstiin siirrettynä liberalismiin ja sosialismin ero käy hyvin ilmi Erkki Valan muistelmista: ”Vasemmistolaisen käsityksen mukaan voitaisiin epävakait olosuhteet, jotka olivat syntyneet maassa lapualaisen terroritoiminnan seurauksena, muuttaa ainoastaan ’työväenluokan yhteisrintaman’ avulla. Tällaiseen minä en puolestani uskonut. Muutoksiin tarvittiin maan kaikkien kansanvaltaisten piirien myötävaikutusta.” Varsinkin *Tulenkantajien* tuli Valan mukaan olla puolueettomuus- ja rauhanpolitiikkaa ajava ”sivistyksellinen aikakauslehti”, joka ei sekaantunut ”pikku-maiseen puoluepolitiikkaan.” Tämän pohjalta Vala kiteytti katsomustapansa olleen ”stählbergiläisen edistysmielinen”.²⁶³ Kansallisen Edistyspuolueen, Ståhlbergin puolueen, ohjelman mukaan valtion tärkeimpänä tehtävänä pidettiin itsenäisyyden säilyttämistä, järjestyksen ylläpitoa sekä kansalaisen hengen ja omaisuuden turvaamista.²⁶⁴

²⁶¹ Macridis 1992, 26-27. Macridis käyttää moraalisen liberalismiin osa-alueista termejä Personal Liberty, Civil Liberty & Social Liberty. Vrt. Luoto 1983, 11.

²⁶² Alenius 1985, 57-63.

²⁶³ ”Tulenkantajain muistelmia.” s. 148, 153. SKS KiA. Erkki Valan Valan arkisto. Käsikirjoitus aineisto. Kansio 7.

²⁶⁴ Mickelsson 2007, 111; Luoto 1983, 265-276. Ståhlbergin vaikutuksesta 1930-luvun liberaalipiireihin ks. myös Kurjensaari 1967, 32-39.

Vaikka Valan muistelmien näkemyksiin voi suhtautua tarkoitushakuisena pyrkimyksenä irrottautua 1930-luvun sosialistipiireistä, Tulenkantajain Seuran todellisuus vastaa silti hyvin sitä kuvaa, jonka Vala asennoitumisestaan antaa. Kun edellä mainittuun lehden ja Seuran väliseen kiistaan ei löytynyt sopua, asetti Seuran johtokunta Valan pyynnöstä erityisen ”komitean” selvittämään asiaa. Kiistan keskipisteessä oli kysymys siitä, oliko lehdellä oikeus käyttää Tulenkantajien nimeä otsakkeenaan, kun se ilmeisesti ei enää tunnustanut Seuran sääntöjä.²⁶⁵ Kompromissirytyksenä Katri Valan johtama komitea esitti, että Erkki Valalla olisi edelleen oikeus käyttää seuran nimeä toimittamassaan lehdessä sillä ehdolla, että hän sitoutuisi noudattamaan seuran ”nykyisten” sääntöjen määrittämiä periaatteita. Lisäksi Seuralla olisi oikeus tehdä huomautuksia lehden poiketessa sen periaatteista ja suunnan mahdollisesti muuttuessa palauttaa nimi.²⁶⁶ Ensi hätään tarkasteltuna kompromissi ei näytä hyödyttäneen mitään muuta kuin Seuran etuja, ja tämän myös Erkki Vala pani merkille. Valan vastine kompromissiehdotukseen on yksiselitteinen:

Tiedustelun johdosta ilmoitan, että en hyväksy Tulenkantajain Seuran vuosikokouksessa esittämää pontta Tulenkantajat-lehden luovuttamisesta. Seura ei voi luovuttaa kenellekään sellaista, mitä se ei omista, eikä seuralla ole mitään perusteita väittää omistavansa Tulenkantajat-lehteä, koska Seura päinvastoin on asettanut minut yksityisesti vastamaan lehden taloudesta lehteä perustettaessa ja sen jälkeen. (...) Seuralla ei ole oikeutta tehdä päätöksiä lehdestä, josta se ei ole kantanut mitään vastuuta, jonka levittämiseksi se ei ole sanottavia tehnyt ja jonka aikaansaamisessa sillä joka suhteessa on hyvin minimaalinen osuus.²⁶⁷

Vala oli joutunut Tulenkantajain Seuran kanssa samoihin vaikeuksiin kuin muutama vuosi takaperin nuorvoimalaisten kanssa. Tuolloin tulenkantajien nimen häneltä halusivat evätä henkilöt, jotka katsoivat sen kuuluneen ”nuoren kirjallisen polven aatteellisten pyrkimysten” omistukseen. Tällä kertaa vaatimuksia olivat esittämässä ne, joiden mielestä nimi oli siirtynyt Tulenkantajain Seuran haltuun, jolloin nimen käyttötarkoitukselta tuli myös Seuran päättää oman aatteensa mukaisesti. Ja aivan kuten Vala oli vuonna 1932 julkisesti sanoutunut irti nuorvoimalaisuudesta, oli hänen kohtalonaan jälleen tehdä pesäeroa niihin, jotka halusivat valjastaa hänet yksilönä oman ideologiansa välikappaleeksi. Ja kaiken huippuna, surkuhupaisana kuriositeettina Valan kannalta, pyrkivät

²⁶⁵ Tulenkantajain Seuran johtokunnan kokouspöytäkirja 18.2.1935. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Pöytäkirjat. Kansio C 1.

²⁶⁶ Ehdotus sopimukseksi Tulenkantajat-lehden toimittajan ja Tulenkantajain Seuran välisistä suhteista. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Sekalaista. Kansio H 1.

²⁶⁷ Erkki Valan kirje Tulenkantajain Seuralle 18.3.1935. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Sekalaista. Kansio H1.

Tulenkantajain Seuran sosialistit ajamaan *Tulenkantajien* päätoimittajan paikalle, arvaatte varmasti, Olavi Paavolaista. Valan mukaan Paavolaista päätoimittajaksi oli ehdottanut Hella Wuolijoki, jolta Vala pyrki hankkimaan lehteen liittyvää taloudellista apua.²⁶⁸ Lienee todennäköisintä, että Paavolainen jäi viime kädessä pelkän spekuloinnin tasolle – olihan häneltä aikaisemmin evätty Tulenkantajain Seuran jäsenyyskin, kuten luvusta 3.3 kävi ilmi.²⁶⁹ Enemmän Paavolaiseen liittynyt mielenkiinto kertoo siitä, kuinka mittava mainosarvo tuolla 1920-luvun tulenkantajien päähenkilöllä ja kulttuuri-kriitikolla vielä 1930-luvullakin oli, ja toisaalta siitä, kuinka ideologinen sitoutumattomuus mahdollisti hänen käyttämisensä monissa eri aatteellisissa ympyröissä.

Erkki Valan ja Tulenkantajain Seuran välienselvittely jättää toisen tulenkantajuuden käsitteeseen ristiriitaisen sävyn. Oliko kyseessä vasemmistolainen vai liberaali ilmiö? Vastaus riippuu siitä, kummalle antaa suuremman roolin, Erkki Valalle vai 1930-luvun sosialisteille? Tämän tutkimuksen puitteissa olisi mielekästä painottaa Erkki Valan näkökulmaa, sillä hän edustaa parhaiten tulenkantajien kulttuuriliikkeen kokonaisuutosta 1920-luvun nuorvoimalaisuudesta toiseen tulenkantajuuteen. Näin yksipuolisessa näkökulmassa ei silti tehtäisi toiselle tulenkantajuudelle kokonaisilmiönä tarvittavaa oikeutta. Valmiimpaa vastausta vaikeaan kysymykseen ei voi antaa, kuin että toisesta tulenkantajuudesta muodostui viime kädessä samanlainen eri ideologioiden välinen keskustelufoorumi kuin aiemmin nuorvoimalaisuudesta *Tulenkantajain aikakauslehden* aikaan. Tällä kertaa silti oikeistolaisia ääniä ei päästetty kuuluviin, vaan keskustelu rajoittui liberaalien ja vasemmistolaisten maailmankuvien vastakkainasetteluun. Kysymykset yksilön ja puolueettomuuden asemista tulenkantajien toiminnassa nousivat tällöin keskeisiin rooleihin.

Erkki Vala painotti liberalismiin mukaista yksilöllisyyttä ja mahdollisuutta jättäytyä puolueettomaksi ääriilikkeistä. Ja vaikka Katri Vala sopeutuikin veljeään paremmin vasemmistolaisen ääriilikkeiden ideologiseen painostukseen, ei hänkään jaksanut viime kädessä kestää yksilöllisyytensä rajoitusta:

²⁶⁸ ”Tulenkantajain muistelmia.” s. 148, 153-154. SKS KiA. Erkki Valan Valan arkisto. Käsikirjoitus aineisto. Kansio 7. Wuolijoki ei lopulta suostunut avustamaan *Tulenkantajia*, mutta sen sijaan Vala löysi taloudellisen turvan englantilaissyntyisestä vasemmistovaikeuttajasta Mary Pekkasta, joka rahoitti lehtä läpi 1930-luvun.

²⁶⁹ Paavolainen vietti vuoden 1935 lähes kokonaisuudessaan Turussa, mutta palasi Helsinkiin vuoden lopussa, jolloin hän mm. lupautui avustamaan Matti Salosta (Kurjensaarta) uuden AKS- vastaisen ”Nykypäivä”- lehden toimittamisessa. Paavolainen 1991, 136. + Paavolaisen paikat

*Inhoan tällaisia kahleita, painostusta. Minulla täytyy olla määräysvalta edes itseeni! Haukkukaa minua vielä petturiksi ja pelkuriksi kaiken jälkeen! Vaaditte minulta liikaa, olette jo vaatineet! Harva on uhrannut niin paljon kuin minä. (...) Tunnen, miten vastuuttomasti minut on pantu alttiiksi. Ja sinut [aviomies Armas Heikel] myös. Meidän tuhoutumisemme ei näytä merkitsevän mitään.*²⁷⁰

1930-luvun vastakkainasettelujen värittäämä yhteiskunta vaikeutti yksilöllisten äänien kuulumista joukkojen takaa. Valan sisarusten ja toisen tulenkantajuuden tarina osoittaa ainakin heidän kohdallaan todeksi tämän toteamuksen. Jos et valinnut puoltasi, oli edessä yksinäinen tie.

Erkki Vala syrjäytettiin Tulenkantajain Seuran puheenjohtajan paikalta maaliskuussa 1935, jolloin Katri Vala otti hänen paikkansa. Katri otti veljensä ja Seuran välisissä riidoissa sovittelijan epäkiitollisen roolin, mutta ei onnistunut tehtävässään kovinkaan hyvin. Vuoden 1935 aikana Tulenkantajain Seuran nimi poistui *Tulenkantajien* julkaisijan paikalta ja seuraavan vuoden kesäkuussa Erkki Vala erosi myös Tulenkantajain Seuran johtokunnasta, kuten tämän luvun alusta kävi ilmi. Yksi luku 1930-luvun tulenkantajien tarinasta tuli tällöin täyteen ja johti samalla toisen tulenkantajuuden päättymiseen.

²⁷⁰ Katri Valan kirje Armas Heikelille syksyllä 1936. Taustalla kirjeen kirjoittamisessa oli Katri Valan mainitseminen Valtiollisen poliisin epäilyttävien yhdistysten luettelossa. Saarenheimo 1984, 239-240.

5. TOINEN TULENKANTAJUUS

Kysymys toisen tulenkantajuuden ajan päättymisestä ei ole niin yksiselitteinen, kuin nopeasti tarkasteltuna voisi ajatella. Yleisellä tasolla ajankohtana voidaan pitää vuotta 1939, sillä niin Tulenkantajain Seura kuin *Tulenkantajat*-lehti jatkoivat toimintaansa siihen asti. Käytännössä tilanne on kuitenkin toinen, sillä Seura ja lehti eivät enää 1930-luvun viimeisinä vuosina tehneet yhteistyötä ja molempien toiminnan lähtökohdat olivat muuttuneet vuosikymmenen alkuvuosista. Keskeisin kysymys hajoamisen ajankohdan selvittämiseksi on, olivatko Seura ja lehti toisiinsa niin vahvasti sidoksissa, ettei toisesta tulenkantajuudesta voida puhua niiden yhteistyön ulkopuolella? Toisaalta huomioimatta ei voi jättää myöskään Erkki Valaa ja kysymystä hänen merkityksestään toisen tulenkantajuuden elinkaareissa. Oliko toinen tulenkantajuus sittenkin lopulta vain yhden miehen yritys, kuten ”Erkki Valan tulenkantajista” kriittisesti puhuneet aikalaiset sen näkivät?

Tulenkantajain Seuran kokousten pöytäkirjoja on vuodesta 1935 eteenpäin olemassa niukalti. Tämä saattaa johtua siitä, etteivät pöytäkirjat ole säilyneet meidän päiviimme, mutta todennäköisempää silti lienee, että kyseisestä vuodesta eteenpäin Seuran toiminta hiljeni eikä kokouksiakaan enää pidetty yhtä usein kuin aikaisemmin.²⁷¹ Seuran toimintaa on silti mahdollista seurata vuosikertomusten avulla, joista saatava kokonaiskuva tosin jää hämäräksi. Vuoden 1937 vuosikertomuksessa mainitaan Seuran ja *Tulenkantajat*-lehden ”välirauhan” edelleen jatkuvan. Suoria vaatimuksia tulenkantajien nimen palauttamisesta seuralle ei enää esitetä, vaan sen sijaan mainitaan Seuran aktiivisten jäsenten siirtyneen *Kirjallisuuslehden*²⁷² avustajiksi siitä syystä, että ”Kirjallisuuslehti tänä poliittisesti erittäin merkittävänä aikana on johdonmukaisesti suuntautunut seuran periaatteiden mukaisesti.”²⁷³ Samoin seuraavan vuoden kertomus mainitsee useiden Seuran jäsenten ”keskittäneen toimintaansa” useille muille suunnille, joka on johtanut Seuran toiminnan rajoittumiseen hyvin pieniin muotoihin.²⁷⁴ Vuoden 1939 kertomusta

²⁷¹ Erkki Vala on 1970-luvulla muistellut, että pöytäkirjoja pidettiin kaikista Tulenkantajain Seuran kokouksista, mutta toisaalta myös, ettei runojen ja kirjallisuuden lisäksi ”pöytäkirjoja suurestikaan harrastettu” Vala 1976, 217-218.

²⁷² Kirjallisuuslehti alkoi ilmestyä heti Tulenkantajien perään loppuvuodesta 1932. Päätoimittajana toimi vasemmistovaikuttaja Jarno Pennanen. Myöhemmin 1930-luvulla, Tulenkantajain Seuran ja Erkki Valan välien kiristyessä, monet uusista tulenkantajista siirtyi Kirjallisuuslehden avustajiksi, jossa he paremmin saivat toteuttaa sosialistista ohjelmaa. Ks. Tuusvuori 2007, 309-312; Saarenheimo 1984, 237-240.

²⁷³ Tulenkantajain Seura ry:n toimintakertomus toimikaudelta 1936–37. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Kertomuksia. Kansio D 1.

²⁷⁴ Vuosikertomus Tulenkantajain seuran r.y:n toimikaudelta 1937 – 1938. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Kertomuksia. Kansio D 1.

ei Tulenkantajain Seuran arkistosta löydy, joka todennäköisemmin viestii sitä, että Seuran toiminta oli saapunut päätökseensä jo edellisenä vuotena.

Tulenkantajat-lehden tilanne kehittyi Erkki Valaa helpottavaan suuntaan vuodesta 1935 eteenpäin. Tuolloin Suomen hallitus päätyi ulkopoliitikassaan pohjoismaiseen suuntaukseen. Tätä seurasi vuoden 1937 presidentinvaalit, joissa Kyösti Kallio nousi presidentiksi ja mahdollisti valinnallaan SDP:n ja Maalaisliiton punamultahallituksen synnyn vielä samana vuonna.²⁷⁵ Erkki Vala on muistellut Tulenkantajien viimeisiä vuosia seuraavasti:

Tulenkantajain viimeiset vuodet, vuodet 1938 ja 1939, olivat rauhallista kautta lehden historiassa. Tämä johtui siitä, että Cajanderin demokraattisen hallituksen aikana tulenkantajain ahdistelu lopetettiin. (...) Tämän vuoksi lehdellä ei enää ollut syytä esiintyä oppositiolehtenä, vaan se saattoi keskittyä rakentaviin tehtäviin. Vanhan linjansa, puolueettomuus – ja rauhanpolitiikkansa tukemisen lehti säilytti loppuun saakka.²⁷⁶

Mikäli toisen tulenkantajuuden haluaa nähdä kuuluvan yhtenä osana tulenkantajien kulttuuriliikkeeseen, vaatii tämä uusilta tulenkantajilta epäilemättä jonkinlaisia sidoksia edeltävään nuorvoimallaiseen aikakauteen. Tulenkantajain Seura oli alun alkaen syntynyt osana nuorvoimallaisuutta, tahtona perustaa *Tulenkantajain aikakauslehden* jatkeeksi yhteiskunnallisiin asioihin keskittynyt keskustelukerho. Vuodesta 1932, uuden *Tulenkantajat*-lehden alkaessa ilmestyä, nuorvoimallaiset kielsivät ”Erkki Valan tulenkantajien” nuorvoimallaisen perinnön ja tämän seurauksena myös Vala sanoi omat seuraajansa irti nuorvoimallaisuudesta. Eli vaikka uudenlainen tulenkantajuus oli todellisuudessa syntynyt Tulenkantajain Seuran kautta jo vuonna 1929, varsinaisesti ”toiseksi” tulenkantajuudeksi se muuttui vasta vuonna 1932, kun se itsenäistyi nuorvoimallaisuudesta. Mutta koska nuorvoimallinen tulenkantajuus ei ole synonyymi tulenkantajien kulttuuriliikkeelle, jatkoi toinen tulenkantajuus 1930-luvulla kulttuuriliikkeen tarinaa.

Toinen tulenkantajuus kietoutui kahden kokonaisuuden ympärille: Tulenkantajain Seuran ja sen äänenkannattajaksi perustetun *Tulenkantajat*-lehden. Aina vuoteen 1935 nämä kaksi toimivat yhteydessä toisiinsa muodostaen yhtenäisen kokonaisuuden. Tämän jälkeen tapahtui välirikko, jonka seurauksena lehti eriytyi seurasta. Ja vaikka Seura ha-

²⁷⁵ Hentilä 2006, 167-169.

²⁷⁶ ”Tulenkantajain muistelmia.” s. 185. SKS KiA. Erkki Valan Valan arkisto. Käsikirjoitus aineisto. Kansio 7. Tulenkantajat oli saanut 1930-luvulla osakseen useita painokanteita ja joutunut Valtiollisen poliisin tarkkailun alle. Painokanteiden vuoksi Vala joutui myös kärsimään hetkellisesti tuomiotaan vankilassa.

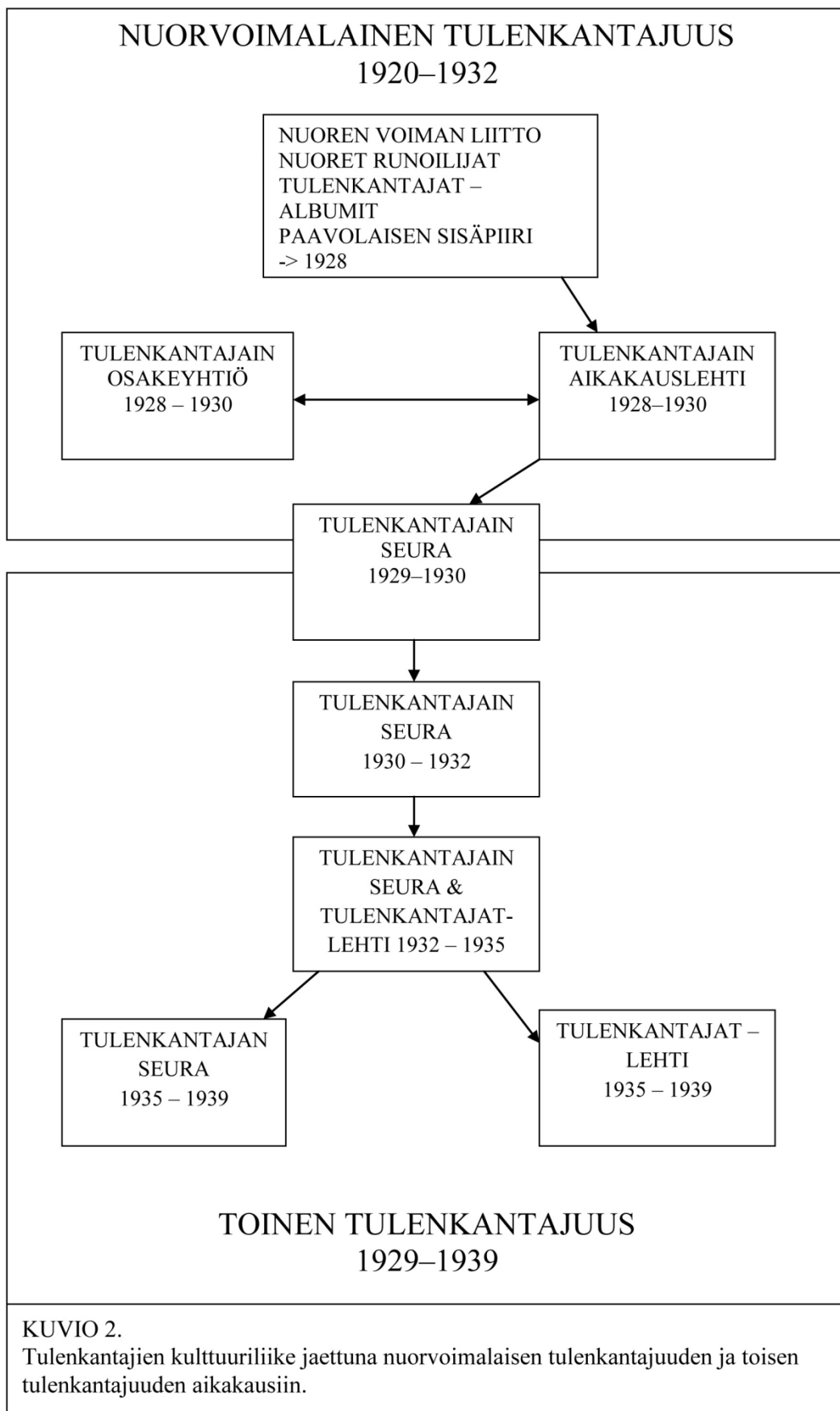
lusi vielä tämänkin jälkeen lukea lehden omaan yhteyteensä, tähän sillä ei silti ollut Nuorten Kustannusyhtiön perustamisen jälkeen juridista oikeutta – aivan yhtä vähän kuin Nuoren Voiman Liitolla aiemmin oli ollut Tulenkantajat-nimeen. Kun vielä Erkki Vala kesällä 1936 erosi seuran johtokunnasta, eikä enää paljoa tämän jälkeen osallistunut seuran toimintaan, muodostui välirikko lopulliseksi.²⁷⁷

Vuoden 1936 jälkeen oli olemassa kaksi tulenkantajaryhmää, joista toinen on pääasiassa sosialisteista koostuva Tulenkantajain Seura ja toinen Erkki Valan toimittama *Tulenkantajat*. Näistä kahdesta Erkki Valan ryhmä edusti alkuperäisen Tulenkantajain Seuran ideologiaa, joka on palautettavissa liberaaliin kansainvälisyys- ja puolueettomuusajattelun. Vuoden 1936 Tulenkantajain Seura sen sijaan koostui siitä sosialistisesta ideologiasta, joka vuoden 1932 jälkeen, pääasiassa ASS:n vaikutuksen myötä, alkoi saavuttaa suosiota Seuran sisällä. Siinä missä Erkki Valan ryhmän juuret löytyvät vuodesta 1929, ja täten ovat myös osa nuorvoimalaisuutta, vuoden 1936 Tulenkantajain Seuralla ei ole sinne minkäänlaista ideologista kytköksiä. Myös konkreettinen yhteys nuorvoimalaisuuteen jäi puuttumaan, kun veljensä vanavedessä Katri Vala luopui pian Seuran puheenjohtajan paikasta.²⁷⁸

Kahden niin ideologisesti kuin käytännönkin tasolla toisistaan irrallaan olevan ryhmän yhteydessä tuntuu virheelliseltä puhua toisesta tulenkantajuudesta niin, että molemmat ryhmät olisi mahdollista sisällyttää käsitteen sisään. Sen sijaan tärkeää on kysyä, jatkoiko toinen ryhmistä enemmän toisen tulenkantajuuden linjalla kuin toinen ja tulisiko siitä tästä syystä kutsua toista aidommaksi tulenkantajaryhmäksi 1930-luvun lopun Suomessa. Toinen vaihtoehto toisaalta on, että kumpikaan ryhmistä ei enää edustanut sitä toista tulenkantajuutta, joka vuonna 1932 syntyi, vaan ne jatkoivat omilla itsenäisillä teillään.

²⁷⁷ Erkki Valan suhteesta seuraan 1930-luvun viimeisinä vuosina, ks. ”Tulenkantajain muistelmia.” s. 152. SKS KiA. Erkki Valan Valan arkisto. Käsikirjoitus aineisto. Kansio 7.

²⁷⁸ Jo vuonna 1935 Katri Vala oli ottanut pesäeroa tulenkantajiin siirtymällä hetkellisesti Kirjallisuuslehden avustajaksi. Saarenheimo 1984, 237-240. Vuodesta 1937 eteenpäin Tulenkantajain Seuran puheenjohtajana toimi Nyrki Tapiovaara. Vuosikertomus Tulenkantajain seuran r.y:n toimikaudelta 1937 – 1938. TA. Tulenkantajain Seuran arkisto. Kertomuksia. Kansio D 1.

KUVIO 2.
Tulenkantajien kulttuuriliike jaettuna nuorvoimalaisen tulenkantajuuden ja toisen tulenkantajuuden aikakausiin.

Tulenkantajain Seuran kohdalla vastaus on siinä mielessä helppo, että kun ryhmältä vuonna 1936 puuttuivat kaikki kytkökset vuoteen 1929 ja nuorvoimalaisuuteen, ei sitä hyvällä tahdollakaan ole syytä lukea ainakaan Erkki Valan ryhmää aidommaksi toiseksi tulenkantajuudeksi. Tulenkantajain Seuran kehitys on paremminkin osa toisen tulenkantajuuden omaa sisäistä historiaa, mutta tulenkantajien kulttuuriliikkeen käsitteen sisään se ei vuoden 1936 muodossaan enää mahdu.

Erkki Valan ja *Tulenkantajat*-lehden tapauksessa kysymys on haastavampi. Erkki Vala henkilönä kuuluu ehdottomasti tulenkantajien kulttuuriliikkeeseen sen kaikissa eri vaiheissa. Ongelmaksi hänen kohdallaan sen sijaan muodostuu kysymys siitä, kuinka tärkeäksi osaksi Tulenkantajain Seura ehti muodostua toisen tulenkantajuuden kokonaisuudessa? Vala itse oli vuonna 1932 torjunut nuorvoimalaisten syytökset toisesta tulenkantajuudesta ”hänen yksityisenä yrityksenään” sillä argumentilla, että hänellä oli taustallaan samanmielisten joukko, joka toteutti vuonna 1929 perustetun Tulenkantajain Seuran sääntöjä. Vuonna 1936 Vala oli irtautunut Seurasta ja edellä mainittu samanmielisten joukko kääntänyt hänelle selkänsä. Tässä tilanteessa näyttikin siltä, että nuorvoimalaisten syytös siitä, että uudet tulenkantajat eivät olisi mitään muuta kuin Valan oma yritys, piti paikkansa, mutta se esitettiin noin neljä vuotta liian aikaisin.

Tältä pohjalta myös Erkki Valan ryhmän samaistaminen toiseksi tulenkantajuudeksi ontuu. Kehityskulun voi toki nähdä tarkoitushakuisesti niin, että ensin syntyi Seura joka muuttui lehdeksi. Tämä ei silti pidä paikkaansa, sillä Seuran jäi jäljelle, vaikka tosin ideologialtaan muuttuneena ja hiljaiseloa viettävänä. Totuudenmukaisempi asetelma tästä syystä on, että Seuran äänenkannattajaksi syntyi lehti, joka myöhemmin erosi Seurasta. Juuri termi *erosi* korostaa muutoksen merkitystä. Kun ainoa kytkös nuorvoimalaisuuteen, ja samalla myös tulenkantajien kulttuuriliikkeeseen, erosi Tulenkantajain Seurasta, voidaan toisen tulenkantajuuden tarina teorian tasolla katsoa päättyneen vuoteen 1936. Tästä eteenpäin Erkki Valan ryhmä siirsi tulenkantajien kulttuuriliikkeen jälleen seuraavaan kehitysvaiheeseen, joka sisälsi jotain nuorvoimalaisuudesta ja jotain toisesta tulenkantajuudesta, mutta muuten oli oma itsenäinen kokonaisuutensa. Tässä muodossaan se jatkoi toimintaansa aina vuoteen 1939 ja talvisotaan saakka, kunnes ”asepalvelus, sensuuri ja paperinsäännöstely lakkauttivat kulttuurilehden toiminnan.”²⁷⁹

²⁷⁹ Vala 1976, 229.

Symbolisella tasolla vuosi 1936 on merkittävä myös siinä mielessä, että samana vuonna perustettiin taiteilijajärjestö Kiila, jonka jäseniksi myös monet uusista tulenkantajista liittyivät. Kiilan historian kirjoittanut Matti Rinne on todennut, kuinka järjestön synnylle *Tulenkantajat* ja *Kirjallisuuslehti* olivat keskeisessä asemassa. Kiilan kantajoukko tuli muodostumaan pitkälti näiden lehtien avustajista.²⁸⁰ Kiila onnistui muodostamaan senkaltaisen vasemmistolaisen yhteenliittymän, johon toinen tulenkantajuus ei koskaan kyennyt. Liberaalit ja sosialistiset ainekset eivät samoin kuin Tulenkantajien Seurassa joutuneet järjestössä hyökkäyskurssille toisiaan vastaan. Ja toisin kuin tulenkantajissa, vasemmistolainen yksimielisyys auttoi Kiilaa kestämään yli sotavuosien aina meidän päiviimme saakka. Tässä mielessä Kiilan voi nähdä olevan alkusysäys sille uusvasemmiston nousulle, joka varsinkin 1960-luvun lopulta lähtien saavutti silloisen nuorison keskuudessa valta-aseman. Varmaa silti on, että Kiilan mukana toisen maailmansodan jälkeiseen Suomeen siirtyi perintönä myös toisen tulenkantajuuden halu taistella vapaamman yhteiskunnan ja kulttuurin puolesta, joka aatteellisena lähtökohtana on palautettavissa 1920-luvulle ja tulenkantajien kulttuuriliikkeeseen yleensä.

²⁸⁰ Rinne 2006, 32, 34.

6. TULENKANTAJAT HISTORIALLISENA ILMIÖNÄ

Tulenkantajien kulttuuriliike siirtyy jatkuvasti etäämmälle. Viimeisimmän keskeisen tulenkantajan, Erkki Valan, kuolemasta tulee vuonna 2011 kuluneeksi jo kaksikymmentä vuotta. Silti tulenkantajat on kirjailijaryhmänä säilyttänyt mielenkiintoisuutensa ja ajankohtaisuutensa uudelle vuosituhannele tultaessa. Mielenkiintoisen ryhmästä tekee jo pelkästään sen yhteydessä esiintyvät suomalaisen kirjallisuushistorian kuuluisat nimet. Muun muassa Uno Kailaan, Yrjö Jylhän, Katri Valan, Elina Vaaran ja Mika Waltarin tuotannosta otetaan yhä edelleen uusia painoksia ja myös populaarikulttuuri sekä tieteellinen tutkimus ovat heistä kiinnostuneita. Olavi Paavolainen on lisäksi kehittynyt 1900-luvun loppupuolelta lähtien sotienvälisen aikakauden kulttipersonaksi ja käsitteeksi jo itsessään.

Ajankohtaisuutensa tulenkantajat sen sijaan on onnistunut säilyttämään sukupolvitunnetta korostavalla luonteellaan. Toisen maailmansodan jälkeisten sukupolvien esiin nostamat uudistusvaatimukset ovat olleet omiaan palauttamaan usein mieleen 1920-luvun tulenkantaja-ryhmän, jonka jäsenet pitivät kovempaa ääntä omasta erityisyydestään kuin mahdollisesti yksikään sukupolvi ennen tai jälkeen heitä. Sukupolvien vaihtuminen noudattaa luonnollista kiertokulkua mikä nyt ja aina synnyttää uuden nuorison vanhan tilalle. Ympäröivä yhteiskunta – sen aatteellinen, henkinen sekä aineellinen ominaislaatu – on jatkossa määräävä minkälaisiksi tulevaisuuden tulenkantajien sanoma ja merkitys muodostuu.

Tällä tutkimuksella oli kolme tavoitetta. Ensimmäisessä niistä haluttiin problematisoida mielikuva tulenkantajien kulttuuriliikkeestä ainoastaan 1920-lukulaisena ilmiönä, jota varsinkin kirjallisuustieteellinen tutkimustraditio on ylläpitänyt. Toinen tavoite oli tätä kautta laajentaa ymmärrystä tulenkantajien käsitteestä niin ajallisessa kuin myös aatteellisessa mielessä. Tutkimusaihe perusteltiin sillä, että 1930-luvulla tulenkantajien nimellä esiintyneet henkilöt järjestöineen ja julkaisuineen on lähes poikkeuksetta jätetty tutkimusten ulkopuolelle, mikä on ollut omiaan synnyttämään tulenkantajien kulttuuriliikkeestä vääristyneitä mielikuvia.

Tulenkantajuuden käsitettä ei tässä tutkimuksessa lähdetty avaamaan perinteisestä 1920-luvun näkökulmasta, vaan sen sijaan lähtökohdaksi asetettiin 1930-luvun tulenkantajien, toisen tulenkantajuuden, aatteellinen ymmärtäminen. Lähestymällä perinteisen näkö-

kulman vastakohtaa – kritisoitua, vähäteltyä ja unohduksiin päästettyä toista tulenkantajuutta – oli tarkoituksena löytää jotain olennaista myös tulenkantajien kulttuuriliikkeestä yleensä. Vaihtamalla tarkastelun näkökulmaa haluttiin toisesta tulenkantajuudesta saatavan tiedon lisäksi vastata samalla tutkimuksen kolmanteen tavoitteeseen: mitä tulenkantajuus voisi merkitä kirjallisuustieteestä poiketen historiallisena ilmiönä?

Toisen tulenkantajuuden syntyä on tarkasteltava yhtä lailla nuorvoimalaista perinnettä kuin aikakauden kontekstia vasten. Tulenkantajain Seuran ja *Tulenkantajat*-lehden ympärille kerääntynyt vasemmistoliberaali kulttuuriyhteisö olisi pääpiirteissään saattanut syntyä myös ilman nuorvoimalaista taustaa. Silti toisen tulenkantajuuden syntyminen juuri sellaiseksi, minkälaisena se 1920- ja 1930-luvuilla esiintyi, olisi ilman nuorvoimalaisuutta ollut mahdoton ajatus. Toisessa tulenkantajuudessa ei koskaan ollut ainoastaan kyse siitä, mitä se yksin aatteelliselta pinnaltaan katsoen edusti, vaan yhtä lailla sen painottamisesta, mitä vasten se olemassaoloon perusteli. Tulenkantajain Seura ja *Tulenkantajat*-lehti eivät olleet ainoastaan aikakaudelleen tyypillisiä vasemmistolaisista aatteista kummunneita ja äärinationalismia vastustaneita aatteellisia yrityksiä, vaan myös jatkeita niitä edeltävältä ajalta. 1930-luvun aatteellisten vastustajien lisäksi niiden olemassaoloa kritisoivat ja uhkasivat myös toisen tulenkantajuuden synnyttäneet voimat: 1920-luvun kulttuuriradikalismi ja nuorvoimalainen tulenkantajuus. Yhteydestään 1920-lukuun uudet tulenkantajat eivät silti olleet valmiita luopumaan, vaan he näkivät sen ennemminkin aatteellisena voimavarana kuin poliittisen uskottavuuden heikentäjänä. Toisesta tulenkantajuudesta muodostui kahden aikakauden tuote: uuden ja vanhan, kulttuurin ja politiikan, nuoruuden ja aikuistumisen, riehakkuuden ja vakavoitumisen sekä vapauden ja rajoitusten. Tästä syystä se on väliinpuotoaja 1930-luvun vasemmistolaisessa kentässä, eikä tiukan ryhmäjaon aikana koskaan saanut yhtä paljon tuulta alleen kuin vaikkapa *Kirjallisuuslehti* tai myöhemmin perustettu kulttuurijärjestö Kiila. Tämä lienee samalla myös yksi syy siihen, miksi historia on ollut omiaan sen säännöllisesti unohtamaan.

Toinen tulenkantajuus kehittyi mielenkiintoisena symbioosina nuorvoimalaisen tulenkantajuuden kulttuuriradikaalia taistelutahtoa ja vasemmistolaista luokkaideologiaa, jonka ei koskaan silti annettu täysin kehittyä marxilaisen yhteiskuntateorian asteelle. Varsinkin suhtautumisessa kansainvälisyyteen, kulttuuriin sekä yksilön ja yhteisön väliseen rajankäyntiin näyttäytyy toisen tulenkantajuuden halu pysyttäytyä puolueettomana ja 1920-luvulla syntyneelle aatemaailmalleen uskollisena liikkeenä. Loppuun saakka

tämä ei silti kantanut, kuten voimme nähdä äärivasemmistolaisen linjan vallatessa Tulenkantajain Seuran haltuunsa. Erkki Vala, Seuran ja *Tulenkantajat*-lehden perustaja sekä keskeisin toisen tulenkantajuuden hahmo, ei kuitenkaan antanut ideologiselle val-lankaappausyritykselle periksi vaan jatkoi sillä tiellä, minkä hän omalle ja tulenkanta-juuden aatteelle jo 1920-luvun lopulla oli asettanut.

Toisen tulenkantajuuden suhtautuminen sen käyttämää ”Tulenkantajat”- nimeä kohtaan oli ristiriitainen. Toisaalta liikkeessä eli tarve edustaa uutta aikaa ja uusia ajatuksia, mut-ta yhtä lailla halu korostaa omaa rooliaan 1920-luvun tulenkantajien perinteen jatkajana. Osittain nimen valinnassa saattaa olla taustalla henkilökohtaiset skismat uusien ja van-hojen tulenkantajien välillä ja Erkki Valan halu estää ketään kävelemästä ylitseen kuten vuonna 1930, jolloin hänet syrjäytettiin *Tulenkantajain aikakauslehden* päätoimittajan paikalta. Osittain tämä näkyy Valan myötämielisyydessä perustaa uusi lehti Tulenkanta-jain Seuran äänenkannattajaksi *Linjan* nimellä.

Toinen, mitä todennäköisimmin merkittävämpi syy kiinteään haluun pitää yhteys kiinni 1920-luvun tulenkantajiin, on silti toisen tulenkantajuuden voimahahmojen historia Nuoren Voiman liitossa, Olavi Paavolaisen sisärenkaassa sekä kaikessa muussa mah-dollisessa mikä nuorvoimalaiseen tulenkantajuuteen voidaan liittää. Toisella tulenkanta-juudella ei todellisuudessa ollut ainoastaan ”seuraajan” oikeutta tulenkantajien nimeen, vaan yhtä lailla ”keksijän” oikeus, minkä Nuoren Voiman Liitto vuoden 1932 vastalau-seessaan perusteli kuuluvan itselleen. Ja jos nimi oli siirretty alkuperäisestä tarkoituk-sestaan vieraaseen ympäristöön, niin tämä oli tapahtunut jo 1920-luvun lopulla *Tulen-kantajain aikakauslehden* myötä. Ja jos edelleen nähdään tarvetta etsiä alkuperäistä ja kaikesta ylimääräisistä kerroksista vapaata tulenkantajuutta, on luultavasti palattava jonnekin 1920-luvun alkupuolelle. Tässä tarkastelussa tulenkantajien käsitteestä jäisi silti pois niin paljon siihen olennaisesti kuuluvia seikkoja, jotka myös ainoastaan 1920-luvun kontekstissa tulenkantajia tarkastelleet Lauri Viljasta myöden ovat siinä nähneet, että käsite menettäisi vielä enemmän ”alkuperäisestä” merkityksestään kuin jos että tu-lenkantajien tarkastelu siirrettäisiin jatkumaan 1930-luvulle.

Kenties tärkein seikka, millä toinen tulenkantajuus vastasi siihen kohdistettuihin syy-töksiin tulenkantajien nimen käytöstä, lienee kuitenkin viime kädessä ollut, että se jatkoi toimintaansa ”kyseenalaisella” nimellä läpi 1930-luvun. Jos nuorvoimalaisuus oli yhden nimen alle kerätty kimppu erilaisia ryhmiä ja ajatuksia, oli toinen tulenkantajuus ainoa

osa, mikä niistä osoitti halua ja voimaa jatkaa toimintaansa 1930-luvulla. Nuorvoimalaisen kritiikin mukaan jatkuvuus ei ollut sallittua, sillä se ei edustanut tulenkantajuuden oikeaa sisältöä. Tämä kritiikki oli perusteltua mutta eheää vastausta siihen, mistä tulenkantajuuden sisältö viime kädessä koostuu, ei ole saatu vielä tänäkään päivänä. Kun nuorvoimalaisuuden aika päättyi, jatkoi toinen tulenkantajuus toimintaansa läpi 1930-luvun pulavuosien, painokanteiden ja poliittisen vainon. Se kumpi edustaa todellista tulenkantajuutta, pysähtyminen vai jatkuvuus, riippuu myös siitä määritelmästä, minkä kukin tulenkantajien käsitteelle on omista aatteellisista lähtökohdistaan valmis antamaan.

* * *

Toisen tulenkantajuuden käsitteleminen herättää aina kysymyksen siitä, kuin pitkäksi tulenkantajien kulttuuriliikkeen aikakausi kokonaisuudessaan tulisi laskea. Kirjallisuustieteen vastaus tähän on ollut 1920-luvun korostaminen, sillä tuolloin tulenkantajat suorittivat merkittävimmän työnsä kaunokirjallisuuden alueella. Historiantutkimus ei silti voi tyytyä ainoastaan tähän vastaukseen, sillä sille tulenkantajat eivät edusta ainoastaan kirjallisuuden historiaa, vaan laajemmin henkilöiden ja aatteiden muutosta tilassa ja ajassa.

Kun halutaan pohtia, mitä tulenkantajien kulttuuriliike voisi merkitä historiallisena ilmiönä, on mietittävä mistä keskeisistä historiantutkimuksellisista näkökulmista aihepiiriä on mahdollista lähestyä. Perinteisimmässä näkemyksessä historiantutkimus on kopioinut kirjallisuustieteestä mielikuvan tulenkantajista yksin kirjallisena liikkeenä. Tällöin tulenkantajia on käsitelty osana 1920-luvun vapaamielistä ja kulttuurivirtauksille altista aikaa, joka päättyi 1930-luvun alun pulakauteen. Perinteinen näkemys ei pysty sisällyttämään toista tulenkantajuutta sisäänsä, sillä tulenkantajuus merkitsee sille kulttuuria ja kulttuuri 1920-lukua. 1930-luku sen sijaan on yhteiskunnallisten kysymysten ja ideologioiden vuosikymmen, jolloin myös tuolloin toimineet tulenkantajat on suoraviivaisesti määriteltä uuden aikakauden luonteen mukaisesti. Itsessään tämä apriorinen oletus ei ole virheellinen, mutta epätarkan siitä tekee keinotekoinen katkos, minkä se asettaa kahden aikakauden ja tätä kautta kahden tulenkantaja-ryhmän väliin. Tämä yksinkertaistus kehittyi melko nopeasti myös toista tulenkantajuutta koskevaksi arvottavaksi vähättelyksi. Kun nuorvoimalainen tulenkantajuus saavutti suomalaisessa historiantut-

kimuksessa aseman 1920-luvun kulttuurielämän synonyymina, toisen tulenkantajuuden kohtalo oli tulla mainittavaksi siitä eteenpäin pelkkänä kuriositeettina – jos sinäkään.

Käsillä oleva tutkimus kuuluu perinteistä tulenkantajien historiakuvaa kyseenalaistavaan sarjaan. Vaihtoehtoisen näkemyksen lähtökohtana on problematisoida kirjallinen mielikuva tulenkantajien kulttuuriliikkeestä, jolloin ensimmäinen tehtävä on purkaa tiukat katkokset myös 1920- ja 1930-lukujen väliltä. Tällä ei ole tarkoitus väittää, että toinen tulenkantajuus olisi ollut sama asia kuin nuorvoimallisuus – miten asia selvästikään ei ollut – vaan muistuttaa, että historialliset ilmiöt eivät edusta suoraviivaisesti vain oman aikansa yleisiä piirteitä. Yhtä lailla kuin toinen tulenkantajuus ei ollut pelkkää politiikkaa ja ”vasemmistolaisuutta”, ei nuorvoimallaisuuskaan koostunut yksin kulttuurista ja kirjallisuudesta. Historiassa harvoin tapahtuu niin jyrkkiä katkoksia, että kaikki sen jälkeen muuttuisi peruuttamattomasti erilaiseksi. Samalla tavoin toinen tulenkantajuus kuuluu eroavaisuuksineenkin tulenkantajien kulttuuriliikkeen historiaan, eikä ole pelkästään poikkeus vahvistamassa sääntöä. Tämä olisi säilynyt objektiivisena tosiasiana siinäkin tapauksessa, jos Erkki Vala ja uudet tulenkantajat olisivat vilpittömästi halunneet sanoutua irti perinnöstään – myös tämä päätös olisi tullut historialliseksi osaksi tulenkantajien tarinaa.

Vaihtoehtoisen näkemyksen tehtävänä on sanoa, että historian tutkimuksen ei tulisi liiaksi luottaa muiden tieteenalojen tutkimustuloksiin käsitellessään historiallisesti tärkeitä aihepiirejä, vaan lähestyä niitä omista lähtökohdistaan käsin. Se ei tarkoita, että toinen tulenkantajuus tulisi nostaa nuorvoimallisuuden rinnalle maamme historian yhtenä merkittävimmistä kulttuuri-ilmiöistä, sillä se olisi lähtökohdiltaan samanlaista arvottamista kuin vähättelykin. Sen sijaan historian tutkimus on tehnyt virheen ottaessaan perusteluikseen tulenkantajien aikakauden määrittelyssä kirjallisuustieteen synnyttämät tutkimustulokset muuttaen ne historiallisiksi tosiasioiksi. Kirjallisuustiede on tällöin hyväksytty yleispäteväksi perusteluksi sille väärällä alueella, missä historian tutkimuksen pitäisi toimia omien lähtökohtiensa varassa. Tarkennukseksi tulee vielä mainita, että tällä ei tarkoiteta poikkitieteellisyyden kritisointia, vaan sen sijaan kunkin tieteenalan vastuuta siitä, että poikkitieteellisyyttä ei harjoiteta lainailemalla valmiita näkemyksiä muiden tieteenalojen tuloksista suodattamatta niitä ensin omien tutkimuksellisten kriteerien läpi.

Se mikä yhdistää perinteistä ja vaihtoehtoista tulenkantajista tehtyä tutkimusta, on niiden molempien tapa lähestyä kohdettaan aikalaisten kontekstista käsin. Tällöin tarkasteltavaksi on otettu tulenkantajien toiminta maailmansotien välisenä aikana siltä pohjalta, mitä merkityksiä he liikkeelleen *tuosta ajasta käsin* antoivat. Välillä on saatettu turvautua toisen maailmansodan jälkeiseen haastattelu- ja muistelmataiteeseen, mutta tällöin kyseessä on ollut ennemminkin lisämausteen antaminen tulkinnoille kuin mikään tarkkaan määritelty tutkimusmetodi. Allekirjoittanut voi tämän osalta myöntää, ettei myöskään tässä tutkimuksessa muisti-aineistolle ole annettu viittauksia suurempaa roolia. Kaiken kaikkiaan tulenkantajien tutkimuksen siirtäminen aikalaisten kokemusten tarkastelusta kulttuuriliikkeestä jälkikäteen tehtyjen arviointien problematisointiin on historiantutkimukselle vielä tyystin hyödyntämätön voimavara.

Kari Teräs on artikkelissaan *Epäilystä vuoropuheluun* esitellyt muistelmakirjallisuuden mahdollisuuksia toimia historiantutkimuksen lähdeaineistona. Perinteisestihän historiantutkijat ovat hylänneet muistelmat liian subjektiivisena aineistona, missä esimerkiksi väärin muistamisen ja tahallisen väärille teille johdattamisen ongelmat ovat näyttäneet ylitse-pääsemättöminä. Teräksen mukaan kuitenkin tämänkaltainen ”kaavamainen lähdekritiikki saattaa johtaa siihen, että muistelmateosten todellinen lähdearvo ja tutkimuksellinen merkitys jäävät kokonaan punnitsematta, niiden hyödyntämisestä puhumattakaan.” Muistelmien käyttökelpoisuus ei nousekaan hänen mukaansa niiden tarjoaman ”totuudellisuuden” tai ”luotettavuuden” kautta, vaan ennen kaikkea jos ne ymmärretään kokemushistoriallisiksi lähteiksi.²⁸¹

Muistelmien tutkiminen olisi tulenkantajien kohdalla kiinnostavaa vähintään kahdesta eri syystä. Ensinnäkin tulenkantajien jäsenet ovat liikkeen hajoamisen jälkeen olleet aktiivisia muistelemaan nuoruuttaan ja samalla ottamaan kantaa siihen, minkälaisen sisällön tulenkantajien perintö heidän mukaansa ansaitsisi. Toisaalta tarttuminen muistelmataiteeseen ei rajoittuisi ainoastaan lähdeaineiston ja tutkimusmetodin muuttamiseen, vaan samalla se toisi meidät lähemmäksi vastausta siitä, mitä tulenkantajien historiallisuudella tarkoitetaan.

Jotta muistitiedon merkitys suhteessa tulenkantajien tutkimukseen avautuisi helpommin, on syytä vielä kerran ottaa vertaileviksi esimerkeiksi Erkki Valan ja Lauri Viljasen kir-

²⁸¹ Teräs 2011, 184, 196.

jalliset urat. Erkki Valan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran säilyttämä arkisto on muistelmista kiinnostuneille todellinen aarreaitta. Vala työsti 1940-luvulta aina pitkälle 1980-luvulle asti erilaisia kirjoituksia, joissa hän muisteli omaa poliittista, kirjallista ja henkilöhistoriallista menneisyyttään. Useita kirjoituksia on julkaistu sanoma- ja aikakauslehdissä mutta hyvin monet niistä ovat myös jääneet arkistoon odottamaan tutkijoita. Valan kirjoituksista käy melkein päällekkäin tavalla ilmi, kuinka merkittävää roolia maailmansotien välinen aikakausi jäi hänen elämässään esittämään ja toisaalta miten vaikea hänen oli päästä yli varsinkin 1930-luvulla kokemistaan pettymyksistä. Valaa katkeroittaa se, kuinka väärinymmärrykseksi toisen tulenkantajuuden aika sotien jälkeen muodostui ja lisäksi, ettei hänellä itsellään tuntunut olevan mahdollisuutta vaikuttaa omasta mielestään virheellisten tietojen oikaisemiseen. Tämä konkretisoitui 1960-luvun puolivälissä, kun kustannusosakeyhtiö purki viime metreillä hänen sopimuksensa muistelmateoksen ”*Tulenkantajain muistelmia*” julkaisemisesta. Vala katsoi häneen kohdistuvan saman poliittisen vainon jatkuvan, kuin mikä oli alkanut jo 1930-luvulla. Välit vasemmistoon hän oli rikkonut jo Tulenkantajain Seuran aikana ja toisen maailmansodan jälkeen niitä hiersi lisäksi äärivasemmiston halu omia vuonna 1944 kuolleen Katri Valan runoilijamuisto itselleen.

Lauri Viljanen oli sen sijaan kohonnut 1930-luvun kriitikkoasemastaan sotien jälkeen Turun ja Helsingin yliopistojen kirjallisuustieteen professoriksi.²⁸² Hänen eri tarvinnut kirjoittaa pöytälaatikkoon, vaan julkaisutoiminta jatkui yhtä säännöllisenä kuin ennen sotia. Kuten jo *Taistelevan humanismin* yhteydessä mainittiin, sisälsi Viljasen tuotanto kirjallisuustieteellisestä leimastaan huolimatta useita arvottavia kannanottoja, jotka ovat peruja hänen tulenkantajavuosiltaan. Lähdekritiikin seulan läpi luettuna ne edustavat tästä syystä myös tietynlaista hiljaista muistiaineistoa, vaikei niitä muulla tavoin muistelmakirjallisuudeksi voikaan kutsua. Viljasen kirjallisuustieteelliset tulkinnat pyrkivät säännöllisesti kieltämään toiselta tulenkantajuudelta aseman tulenkantajien kulttuuri liikkeen historiassa. Tämä ei myöskään tapahtunut ilman seurauksia, sillä kuten ensimmäisestä luvusta kävi ilmi, siirsi tulenkantajista ensimmäisen kokonaisesityksen kirjoittanut Kerttu Saarenheimo tutkimuksensa rungoksi juuri Viljasen tulkinnan tulenkantajien ajasta. Tuo aika rajautui 1920-lukuun ja sulki toisen tulenkantajuuden ulkopuolelleen.

²⁸² Viljanen toimi professorina Turun yliopistossa vuosina 1949–1954 ja Helsingin yliopistossa 1954–1967.

Toisen tulenkantajuuden tutkiminen toisen maailmansodan jälkeisestä ajasta käsin ja muistitietoaineiston kautta olisi omiaan tuomaan tulenkantajien tutkimukseen jotain todella historian tutkimukselle ominaista. Jo tähän mennessä on tehty joitain tutkimuksia, joissa on käytetty hyväksi tulenkantajiin kuuluneiden itse kirjoittamia muistelmia tai haastatteluaineiston kautta hankittuja näkemyksiä. Kyseessä on silti tällöin ollut pääasiassa elämäkertakirjallisuus, jonka painopiste on tulenkantajista tehtyjen tutkimusten valtavirtaa mukaillen sijainnut kirjallisuustieteessä ja keskittynyt siihen, miten kirjailijoiden teokset ovat syntyneet.

Historiantutkimuksessa muistelmilta ei olisi syytä kysyä, Teräksen linjaa mukaillen, ovatko muistelijoiden muistot aitoja vai epäaitoja. Sen sijaan keskeisten kysymysten tulisi liikkua sen ympärillä, miksi henkilö muistaa tietyt asiat tietyllä tavoin; ovatko kerrotut tiedot tietoisesti harhaanjohtavia, onko joitain seikkoja painotettu toisten kustannuksella ja onko muistelijan lisäksi olemassa ihmisryhmiä joita muistot tukevat tai toisaalta haavoittavat? Tässä mielessä kysymyksenasettelu ei juuri eroa tämän tutkimuksen vastaavasta; tälläkään kertaa ei ensisijaisena kysymyksenä ollut totuuden löytäminen tulenkantajien kulttuuriliikkeestä, vaan siihen kuuluneiden eri ihmisten ja julkilausuttujen aatteiden ymmärtäminen.

Se, mitä historian tutkimus olisi muistelmien avulla tulenkantajien tutkimukselle omiaan antamaan, on sen osoittaminen, että historiallisen ilmiö on monitulkintaisempi asia kuin ensi alkuun saattaisi vaikuttaa. Historiallisilla ilmiöillä on olemassa aktiivi- ja passiivivaiheita. Jos ajatellaan, että tulenkantajien kulttuuriliikkeen *aikakausi* kesti pääpiirteisään 1920- ja 1930-luvut, ei liikkeen *historia* silti päättynyt siihen, kun viimeinen *Tulenkantajien* numero ilmestyi loppuvuodesta 1939. Tämän jälkeen tulenkantajat on jatkanut historiaansa sen jäsenten muistelmissa, haastatteluissa, tutkimuksissa, puheissa sekä muissa julkisissa esiintymisissä. Passiivivaiheen tutkiminen ei ole enää totuuden etsintää, vaan yritystä ymmärtää sitä perintöä, minkä tulenkantajuus on jättänyt itsestään jäljelle ja mihin suuntaan sitä on haluttu muokata. Historia ei sijaitse ainoastaan kaukana menneisyydessä vaan seuraa mukana niin kauan, kuin on olemassa ihmisiä, jotka kyseistä historiaa ovat tehneet ja jotka siitä edelleen välittävät.

Historiakin päättyy aikanaan. Tulenkantajien osalta hiekan tiimalasissa voidaan katsoa lopullisesti tyhjentyneen Erkki Valan kuoleman myötä. Tästä eteenpäin tutkijoilla on ollut ja tulee olemaan valta päättää siitä, mitkä historialliset ilmiöt he ovat valmiita

muistamaan ja missä muodossa. Tulenkantajien kohdalla tämä ei tule olemaan helppo työ. Itse en esimerkiksi ole lainkaan varma siitä, saavuttaako näkemys tulenkantajista 1920-lukulaista kirjailijaryhmää laajempaa liikkeenä siinä määrin suosiota, että se kykenisi horjuttamaan jo 1930-luvulta asti kehittyneitä mielikuvia. Tämä ei silti poista sitä tosiseikkaa, että tutkijat olisivat vapaita niistä arvottavista kysymyksistä, mitä leimasivat tulenkantajien määrittelyjä toisistaan.

Tulenkantajia tutkivan tulee esittää itselleen kysymys, onko historiantutkimuksen voimana nähdä historia monitulkintaisena ja ristiriitojen sävyttämänä kokonaisuutena siistien rajausten ja mielikuvien kustannuksella, vai onko vastaus juuri päinvastainen? On helpompaa saavuttaa suuren yleisön ymmärrys toteamalla tulenkantajien olleen 1920-luvulla esiintynyt suomalainen kirjailijaryhmä kuin esittää ehdollisia lauseita siitä, miksi historia ei aina mahdu yhteen virkkeeseen. Tämä valinnanvaikeus ei koske ainoastaan tulenkantajia, vaan palautuu yhdeksi historiantutkimuksen periaatteellisista kysymyksistä.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, Helsinki (SKS KiA)

Martti Haavion arkisto

Lauri Viljasen arkisto

Erkki Valan arkisto

Katri Valan arkisto

Työväen arkisto, Helsinki (TA)

Tulenkantajain Seuran arkisto

Lehdet

Helsingin Sanomat

Suomalainen Suomi 1932–1933

Tulenkantajain aikakauslehti 1928–1930

Tulenkantajat. Tulenkantajain Seuran äänenkannattaja 1932–1939.

Aikalaiskirjallisuus

Kivimies, Yrjö (1937): *Pidot tornissa*. Helsinki: Gummerus.

Paavolainen, Olavi (1990): *Nykyaikaa etsimässä: esseitä ja pakinoita*. Helsinki: Otava.

Paavolainen, Olavi (2003): *Kolmannen valtakunnan vieraana*. Helsinki: Otava.

Paavolainen, Olavi (2008): *Suursiivous eli kirjallisessa lastenkamarissa*. Helsinki: Gummerus.

Vala, Erkki (1930), *Leijonajuhla*: romaani. Helsinki: Otava.

Vala, Katri (1977): *Kootut runot*. Helsinki: WSOY.

Vala, Katri (1981): *Suorasanaista 30-luvulta ja 30-luvusta*. Helsinki: Kansankulttuuri Oy.

Vala, Katri (1991): *Eikä minussa ollut pelkoa. Runoilijan omakuva kirjeiden, päiväkirjojen ja kirjoitusten valossa*. Toim. Kerttu Saarenheimo. Helsinki: WSOY.

Viljanen, Lauri (1950): *Taisteleva humanismi. Kulttuurikriittillisiä ääriviivoja Goethesta nykypäivään*. Hämeenlinna: Karisto.

Waltari, Mika & Lauri, Olavi (1928): *Valtatiet. Runoja*. Helsinki: Otava.

Waltari, Mika (1929): *Suuri illusio*. Porvoo: WSOY.

Waltari, Mika (1934): Sielu ja liekki. Porvoo: WSOY.

Waltari, Mika (1980): Kirjailijan muistelmia. Porvoo: WSOY.

Muistelmat ja haastattelut

Haavio, Martti (1972): Nuoruusvuodet: kronikka vuosilta 1906–1924. Helsinki: WSOY.

Kivimaa, Arvi (1976): 1920-luvun keväästä 1930-luvun pakkasiin. Teoksessa Kirjailijat puhuvat – tulenkantajat. Toim. Ritva Haavikko. Vaasa: SKS.

Kurjensaari, Matti (1967): Taistelu huomispäivästä: Isänmaan opissa 1918–1948. Helsinki: Tammi.

Pimiä, Ilmari (1980): Jäivät seudut rakkahimmat. Porvoo: WSOY.

Vala, Erkki (1976): Tulenkantajat ja tulenkantajat. Teoksessa Kirjailijat puhuvat – tulenkantajat. Toim. Ritva Haavikko. Vaasa: SKS.

Waltari, Mika (1980), Kirjailijan muistelmia. Helsinki: WSOY.

Vehmas, E.J. (1976) Keitä tulenkantajat olivat? Teoksessa Kirjailijat puhuvat – tulenkantajat. Toim. Ritva Haavikko. Vaasa: SKS.

Viljanen, Lauri (1967), Tulenkantajat - Ultrasta Kiilaan. Teoksessa Suomen kirjallisuus VI. Toimittanut Matti Kuusi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tutkimuskirjallisuus

Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka (1990): Historiatiede oman aikansa tulkkina - katsaus suomalaisen historiankirjoituksen vaiheisiin viimeisen sadan vuoden ajalta. Teoksessa Historia nyt – näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta. Toim. Pekka Ahtiainen (ym.) Helsinki: WSOY.

Alasuutari, Pertti (2001): Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.

Alenius, Ele (1985): Sosialismin ideologia ja aikakauden muutos. Helsinki: Kirjeyhtymä.

Alnaes, Karsten (2007): Pimeyden aika: Euroopan historia 1900–1945. Helsinki: Otava.

ASS 50 taistelujen vuotta (1975). ASS:n 50-vuotishistoriikki. Helsinki: Akateeminen Sosialistiseura ry.

Bewir, Mark (1997): Mind and Method in the History of Ideas. History and Theory, vol. 36, no.2, pp. 167-189. Luettavissa osoitteessa <http://www.jstor.org/stable/2505336>.

Boas, George (1972): Mitä aatehistoria on. Porvoo: WSOY.

Collingwood, R.G. (1980), *The idea of History*. Oxford: Oxford University Press.

Courtois, Stephane & Panne, Jean-Louis (2003): *Komintern työssä. Teoksessa Kommunismien musta kirja – rikokset, terrori, sorto*. Toim. Courtois, Stephane (ym.) Helsinki: WSOY.

Eskelinen, Heikki (2004), *Me tahdoimme suureksi Suomenmaan: Akateemisen Karjala-Seuran historia 1. Tausta, organisaatio, aatteet ja asema yhteiskunnassa 1922 – 1939*. Helsinki: WSOY.

Ferrari, Silvia (1999): *1900-luvun taide. Taiteen suuntauksia, taiteilijat ja ilmiöt historiallisesta avantgardesta viimeisimpiin virtauksiin*. Helsinki: Tammi.

Haataja, Lauri & Hentilä, Seppo & Kalela, Jorma & Turtola, Jussi (toim.) (1976): *Suomen työväenliikkeen historia*. Suomen Sivistysliitto ry: Helsinki / Kansan Voima Oy: Joensuu.

Haavikko, Ritva (toim.) (1976): *Johdanto niille, jotka eivät paljon tiedä tulenkantajista. Teoksessa Kirjailijat puhuvat – tulenkantajat*. Toim. Ritva Haavikko. Vaasa: SKS.

Hapuli, Ritva & Mäkinen, Katriina & Paavolainen, Paula & Immonen Kari (1990): *Esi-puhe. Teoksessa Paavolainen, Olavi: Nykyaikaa etsimässä: esseitä ja pakinoita*. Helsinki: Otava.

Hapuli, Ritva (1995): *Nykyajan sininen kukka. Olavi Paavolainen ja nykyaika*. Helsinki: SKS.

Heikkilä, Pauli (2000): *Ikkunat auki Paneurooppaan! Suomalainen keskustelu kreivi Caudenhove-Kalergin Euroopan kansallisvaltiosta 1923–1937. Suomen historian Pro gradu-tutkielma*. Jyväskylän yliopisto: Historian laitos.

Hentilä, Seppo (2006): *Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944. Teoksessa Osmo Jussila & Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi: Suomen poliittinen historia 1809–2006*. Helsinki: WSOY.

Hosiaislouma, Yrjö (2000): *Lauri Viljanen*. Helsinki: SKS.

Hovi, Kalervo (2004): *Sitkeä Eurooppa: sotien kautta uuteen nousuun. Teoksessa Maailmankulttuurin synty* (toim. Eero Kuparinen) Turku: Kirja-Aurora.

Hyrkkänen, Markku (1984), *Aatehistoriallisesta metodista*. Tampere, Tampereen yliopisto, Historiatieteen laitoksen julkaisuja.

Hyrkkänen, Markku (2002), *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.

Hyvärinen (2003): *Johdanto teokseen Käsitteet liikkeessä – Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Toim. Hyvärinen, Matti & Kurunmäki, Jussi & Palonen, Kari & Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik. Tampere: Vastapaino.

- Immonen, Kari & Mäkinen, Katriina & Onnela, Tapio (1992): Kaksikymmenluku – oliko sitä? Teoksessa *Vampyyrinainen ja Kenkkuinniemen sauna: Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus*. Toim. Tapio Onnela. Helsinki: SKS.
- Jalava, Marja (2003): ”Subjektin paluu”. *Historiallinen yhdistys ry*. <http://www.helsinki.fi/historia/yhdistys/arviot2003/hyrkkanen.htm>. Viitattu 10.9.2010.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2004), *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Jutikka, Eino & Pirinen, Kauko (1989), *Kivikaudesta Koivistoon. Suomen historian pääpiirteitä*. Espoo: Weilin+Göös.
- Jyränki, Antero (2003): *Esipuhe teokseen Paavolaisen paikat – kohtaamisia Olavi Paavolaisen kanssa*. Toim. Henri Terho. Helsinki: SKS.
- Kalela, Jorma (2000) *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kallenautio, Jorma (1985): *Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopoliittika 1917–1955*. Helsinki: Tammi.
- Karonen, Vesa & Rajala, Panu (2009): *Yrjö Jylhä – talvisodan runoilija*. Helsinki: Otava.
- Kelley, Donald R. (1990): *What is Happening to the History of Ideas? Journal of the History of Ideas vol.51, no.1 (1990), pp.3-25*. Luettavissa osoitteessa <http://jstor.org/stable/2709744>
- Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 132. Internet-versio MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy, 2004.
- Kitchen, Martin (1989): *Europe between the Wars: A political history*. New York: Longman Group.
- Klinge, Matti (1983): *Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta*. Helsinki: WSOY.
- Klinge, Matti (2001), *Katsaus Suomen historiaan*. Helsinki: Otava.
- Koivisto, Hanne (1997): ”Vaaksan verran ennen muuta ihmiskuntaa” - vasemmistointellektuellien käsityksiä tehtävästään ja asemastaan suomalaisella 1930-luvulla. Teoksessa *Älymystön jäljillä: Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä*. Toim. Pertti Karkama & Hanne Koivisto. Helsinki: SKS.
- Koselleck, Reinhart (1989): *Linguistic Change and the History of Events. The Journal Of Modern History, vol. 61, no.4 (1989), pp. 649-666*. Luettavissa osoitteessa <http://jstor.org/stable/1881462>
- Kuparinen, Eero (2002), *Esipuhe teokseen Paneurooppa*. Kirjoittanut R.N. Coudenhove-Kalergi. Italian kielen ja kulttuurin julkaisuja Nr. 14: Turun yliopisto.

- Kurjensaari, Matti (2009): *Loistava Olavi Paavolainen*. Helsinki: Tammi.
- Kuukkanen, Jouni-Matti (2006), Mitä historiaa käsitehistoria on? Artikkelin lehdessä *Ennen ja nyt* numerossa 1/2006. Luettavissa osoitteessa:
http://www.ennenjanyt.net/2006_1/referee/kuukkanen.html. Viitattu 6.8.2010.
- Laitinen, Kai (1997): *Suomen kirjallisuuden historia*. Helsinki: Otava.
- Lappalainen, Päivi (1990): ”Koko Euroopalle sä kättä annat.” Tulenkantajien kosmopoliittisuus ja sen yhteys modernismiin. Teoksessa *Tutkielma suomalaisesta modernismista*. Toim. Tuija Takala & Juha Hyvärinen. Turku: Turun yliopiston Taiteiden tutkimuksen laitos.
- Lappalainen, Päivi (1993): *Elämä ja teokset*. Lauri Viljasen kirjallisuuskäsityksen ääri-
viivoja. Helsinki: SKS.
- Luoto, Reima T.A. (1983): *Liberalismi – johtava valtioaate*. *Studia Liberalia* 3. Helsinki: Librum.
- Macridis, Roy C. (1992): *Contemporary Political Ideologies: Movements and Regimes*. New York: Harper Collins.
- Mannheim, Karl (1952): *The Problem of Generations*. Artikkelin teoksessa *Essays on the Sociology of Knowledge*. New York: Oxford University Press.
- Mazower, Mark (1998): *Dark Continent: Europe’s Twentieth Century*. London: Penguin Books.
- Massa, Yrjö (1961): *Suomentajan esipuhe*. Teoksessa *Spengler, Oswald: Länsimaiden perikato: maailmanhistoria morfologian ääri-
viivoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Mauriala, Vesa (2005): *Uutta aikaa etsimässä: individualismi, moderni ja kulttuurikri-
tiikki tulenkantajien elämässä 1920- ja 1930-luvulla*. Helsinki: Gaudeamus.
- McDermott, Kevin (1998): *Bolshevisation from above or below? The Comintern and European Communism in the 1920s*. Teoksessa *Communism: National and International*. Edit. Tauno Saarela & Kimmo Rentola. Helsinki: SHS.
- Meinander, Henrik (2006): *Suomen historia: Linjat, rakenteet, käännekohtat*. Helsinki: WSOY.
- Meri, Veijo (1996): *Suurta olla pieni kansa – itsenäinen Suomi 1920–1940*. Helsinki: Otava.
- Mickelsson, Rauli (2007): *Suomen puolueet: Historia, muutos ja nykypäivä*. Tampere: Vastapaino.
- Mikkeli, Heikki (1990): *Aatevirtauksista käsitehistoriaan – aatehistorian teoriaa ja tavoitteita sodanjälkeisessä Suomessa*. Teoksessa *Historia nyt – näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*. Toim. Pekka Ahtiainen (ym.) Helsinki: WSOY.

- Mikkeli, Heikki (1999): *Sivistyneistö, älymystö ja kansa sotienvälisessä Suomessa. Teoksessa Älymystön jäljillä: Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä.* Toim. Pertti Karkama & Hanne Koivisto. Helsinki: SKS.
- Mäkinen, Kari (1989): *Unelma jälkikristillisestä kulttuurista ja uskonnosta. Tulenkantajien oppositio kansankirkollista arvomaailmaa vastaan 1924–1930.* Pieksämäki: Turun Kirkkohistoriallinen Seura.
- Niemi, Johanna (2007): *Intellektuelli identiteettiä etsimässä: Erkki Vala Tulenkantajat-lehden poliittisena pakinoitsijana vuosina 1932–1939.* Valtio-opin pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto: Poliitiikan tutkimuksen laitos.
- Onnela, Tapio (1990): *Modernin unelma. Kuvia ja tunnelmia 1920-luvulta.* Helsinki: Otava.
- Paavolainen, Jaakko (1991): *Olavi Paavolainen – keulakuva.* Helsinki: Tammi.
- Palonen, Kari (1988): *Tekstistä politiikkaan – johdatusta tulkintataitoon.* Hämeenlinna: Vastapaino.
- Perälä, Reijo (1998): *Lapuan liike ja sanan mahti.* Rovaniemi: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009): *Kurssi kohti diskurssia.* Tampere: Vastapaino.
- Purhonen, Hannu (2002): *Unto Seppänen – kannaksen kuvaaja.* Suomussalmi: Myllylahti.
- Rajala, Panu (2006): *Pidot tornissa aukovat näköaloja.* Teoksessa Torni. Toim. Kimmo Salo. Helsinki: Otava.
- Rajala, Panu (2011): *Unio Mystica. Mika Waltarin elämä ja teokset.* Helsinki: WSOY.
- Rentola, Kimmo (1998): *Finnish Communism, O.W. Kuusinen, and Their Two Native Countries.* Teoksessa *Communism: National and International.* Edit. Tauno Saarela & Kimmo Rentola. Helsinki: SHS.
- Richter, Hans (2004), *Dada art and anti-art.* London: Thames & Hudson.
- Rinne, Matti (2006): *Kiila 1936 – 2006: Taidetta ja taistelua.* Helsinki: Tammi.
- Roininen, Aimo (1993): *Kirja liikkeessä. Kirjallisuus instituutiona vanhassa työväenliikkeessä (1895 –1918).* Helsinki: SKS.
- Rubin, William S. (1985), *Dada, Surrealism, and Their Heritage.* New York: The Museum of Modern Art.
- Räsänen, Pekka (2004): *Homo oeconomicus ja homo sociologicus yksilön toiminnan jäsenystapoina.* Teoksessa *Kiistoja ja dilemmoja. Sosiologisen keskustelun vastak-*

- kainasetteluja. Toim. Pekka Räsänen & Hannu Ruonavaara & Ismo Kantola. Turku: Kirja-Aurora.
- Saarela, Tauno (2002): Kommunistinen internationaali ja suomalainen kommunismi 1919–1935. Teoksessa ”Kallis toveri Stalin” – Komintern ja Suomi. Toim. Natalia Lebedeva, Kimmo Rentola ja Tauno Saarela. Helsinki: Edita.
- Saarenheimo, Kerttu (1966): Tulenkantajat. Ryhmän vaiheita ja kirjallisia teemoja 1920-luvulla. Porvoo: WSOY.
- Saarenheimo, Kerttu (1982): Tulenkantaja Mika Waltari. Teoksessa Mika Waltari - mielikuvituksen jättiläinen. Toim. Ritva Haavikko. Helsinki: WSOY.
- Saarenheimo, Kerttu (1984), Katri Vala – aikansa kapinallinen. Helsinki: WSOY.
- Saarenheimo, Kerttu (2001): Elina Vaara. Lumotusta prinsessasta itkuvirsien laulajaksi. Helsinki: SKS.
- Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo (2004), Sosiologia. Juva: WSOY.
- Sevänen, Erkki (1997): Ensimmäisen tasavallan poliittinen tilanne ja kirjallisen älymystön toimintastrategiat. Teoksessa Älymystön jäljillä: Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Toim. Pertti Karkama & Hanne Koivisto. Helsinki: SKS.
- Siltala, Juha (2005): Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Helsinki: Otava.
- Skinner, Quentin (1969): Meaning and Understanding in the History of Ideas. *History and Theory*, vol.8, no.1 (1969), pp. 3-53. Luettavissa: <http://www.jstor.org/stable/2504188>
- Skinner, Quentin (1972): Motives, Intentions and the Interpretation of Texts. *New Literary History*, vol.3, no.2, pp.393-408. Luettavissa <http://www.jstor.org/stable/468322>
- Soikkanen, Hannu (1961): Sosialismin tulo Suomeen. Helsinki: WSOY.
- Soikkanen, Timo (1978): SKP:n ja muiden vasemmistoradikaalien turvallisuuspoliittisen ajattelun kolme vaihetta v. 1919–1939. *Historiallinen aikakauskirja* 4/1978. Eripainos. Turun yliopisto: Poliittisen historian tutkimuksia D 1/78.
- Takala, Tuija (1990): Aikakauslehti ja modernismi. Vuoden 1928 Aitta, Nuori Voima, Sininen kirja, Tulenkantajat ja Valvoja-Aika uuden elämäntunnon vastaanottajina. Teoksessa Tutkielmia suomalaisesta modernismista. Taiteiden tutkimuksen laitoksen julkaisuja n:o 21. Turku: Turun yliopisto.
- Teräs, Kari (2011): Epäilystä vuoropuheluun. Muistelmateokset historiantutkimuksen aineistona. Teoksessa *Tekstien rajoilla – monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Toim. Sami Lakomäki, Pauliina Latvala ja Kirsi Lauren. SKS: Helsinki.
- Thorn, Gaston (1980): Liberalismi ja kansainvälinen politiikka. Teoksessa *Liberalismi eilen ja tänään*. Helsinki: Librum.

- Toulmin, Stephen (1998): Kosmopolis: kuinka uusi aika hukkasi humanismin perinnön. Helsinki: WSOY.
- Tuusvuori, Jaakko S. (2007): Kulttuurilehti 1771–2007. Helsinki: SKS.
- Tynni-Haavio, Aale (1978): Olen vielä kaukana – Martti Haavio – P. Mustapää 20-luvun maisemissa. Helsinki: WSOY.
- Vahtola, Jouko (2003): Suomen historia: Jääkaudesta Euroopan unioniin. Helsinki: Suuri Suomalainen Kirjakerho.
- Vares, Vesa (1995): Voi voittajia! ”Voittajat” ja ”häviäjät” historiantutkimuksen metodologisena ongelmana. Teoksessa Lähihistoria – teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia. Toim. Timo Soikkanen. Turku: Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia 1.
- Virtanen, Matti (2002): Fennomanian perilliset: poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. Hämeenlinna: SKS.
- von Wright, Georg Henrik (1983): Humanismi elämänasenteena. Helsinki: Otava.
- Ylikangas, Heikki (1986): Käännekohdat Suomen historiassa. Helsinki: WSOY.
- Ylikangas, Heikki (2006): Solmukohdat Suomen historiassa. Helsinki: WSOY.
- Zetterberg, Seppo (1995): Itsenäisen Suomen historia. Helsinki: Otava.